

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Μάρτιος-Απρίλιος 2016**

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Κοσμήτορας Σχολής Κ.Α.Ε.Τ.

Μάιος 2016

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας περιεχομένων.....	2
Επιστημονική ομάδα	4
Αρκτικόλεξα	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	9
Πολιτικές εξελίξεις	9
1.1. Η εσωτερική πολιτική σκηνή	9
1.1.1. Το νέο Σύνταγμα και η μετάβαση στο προεδρικό σύστημα	9
1.1.2. Απαλλοτριώσεις κουρδικών περιοχών	11
1.1.3. Ασφάλεια	13
1.1.4. Ελευθερία λόγου και έκφρασης	14
1.1.5. Περί επικείμενου πραξικοπήματος.....	16
2. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	18
Οικονομικές εξελίξεις και ζητήματα τεχνολογίας	18
2.1.1. Σύνοψη οικονομικής κατάστασης	18
2.1.2. Οικονομικές εξελίξεις.....	19
2.2.1. Κυβερνοασφάλεια (Τουρκία και διεθνώς).....	22
3. ΤΟΥΡΚΙΑ και ΜΕΙΖΩΝ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ.....	24
3.1. Σχέσεις με Αραβικές χώρες	24
3.1.1. Συρία (Κούρδοι της Συρίας)	24
3.1.2. Αίγυπτος	26
3.2.1. Ιράν	27
3.2.2. Ισραήλ	27
4. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ Ε.Ε. και ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ της	29
4.1. Ελευθερία λόγου	29
4.2. Προσφυγικό	29
4.3. Ελλάδα	31
4.3.1. Διμερείς σχέσεις	31
4.3.2. Προσφυγικό και ΝΑΤΟ.....	33
4.3.3. Παραβιάσεις εθνικού εναέριου χώρου και χωρικών υδάτων	33
5. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ Η.Π.Α.	35
5.1. Ανησυχία για τον δημοκρατικό εκτροχιασμό της Τουρκίας	35
5.2. Επίσκεψη Ερντογάν στις Η.Π.Α.	39
6. ΚΑΥΚΑΣΟΣ	45

6.1. Αζερμπαϊτζάν.....	45
6.1.1. Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας.....	45
6.1.2. Ναγκόρνο-Καραμπάχ.....	47
6.2. Αρμενία και Αρμενικό.....	48
7. ΜΕΙΖΩΝ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ.....	49
7.1. Συρία.....	49
7.1.1. Συρία: εκεχειρία και διαπραγματεύσεις.....	49
7.1.1.1. Συρία: το φιάσκο της Τουρκίας στην Αλ Ράι.....	50
7.2. Λιβύη.....	52
7.3. Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας.....	54
7.4. Ισραήλ.....	55
7.5. Λίβανος.....	57
8. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ.....	58
8.1. Ελλάδα.....	58
8.2. Κυπριακή Δημοκρατία.....	60
8.2.1. Αμυντικές συνεργασίες.....	61
8.2.2. Ενέργεια.....	63
8.2.3. Κυπριακό.....	65
8.2.4. Τουρκική επιθετικότητα κατά της Κύπρου.....	72
9. ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	73
9.1. ΠΓΔΜ.....	73
9.1.1. Επιδείνωση της πολιτικής κρίσης.....	73
9.1.2. Ο Ιβανόφ για τις σχέσεις ΠΓΔΜ-Βουλγαρίας.....	76
9.2. Βουλγαρία.....	76
9.2.1. Δηλώσεις Μπορίσοφ για προσφυγικό.....	76
9.2.2. Ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος.....	77
9.3. Σερβία.....	78
9.3.1. Κοινοβουλευτικές εκλογές.....	78
9.3.2. Υπόθεση Σέσελι.....	79
9.4. Κοσσυφοπέδιο.....	80
10. ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.....	81
10.1. Παγκόσμια Αγορά.....	81
10.2. Μεσόγειος.....	82
10.3. Ελλάδα.....	83
11. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ (ΝΑΤΟ-Ε.Ε.).....	86
12. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....	102

Επιστημονική ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Φωτεινή Μπέλλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ευρωατλαντικά θέματα)
4. Γεώργιος Χρηστίδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Βαλκάνια)
5. Παναγιώτης Κοντάκος, Επίκουρος Καθηγητής, UCLan-Cyprus (Οικονομικά)
6. Νικόλαος Βασιλειάδης, Λέκτορας, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
7. Αθανάσιος Μποζίνης, Λέκτορας, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα κυβερνοχώρου)
8. Κωνσταντίνος Ζάρρας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ισραήλ, Συρία, Λίβανος)
9. Σπυρίδων Κατσούλας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστημίου Reading, (σχέσεις Τουρκίας-ΗΠΑ)
10. Σπυρίδων Πλακούδας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστημίου Reading, μεταδιδακτορικός ερευνητής της Έδρας ΓΕΕΘΑ στις Στρατηγικές Σπουδές 'Θουκυδίδης' (Κουρδικό, Λιβύη)
11. Στυλιανή Γεράνη, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΝΑ Μεσόγειος – Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ)
12. Μιχαήλ Μαθιουλάκης, απόφοιτος μεταπτυχιακού Τμήματος ΔΕΣ στις «Διεθνείς Σπουδές», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα ενέργειας)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Ι.Κ.	«Ισλαμικό Κράτος»
Κ.Α.Π.	Κουρδική Αυτόνομη Περιοχή
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα του Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Τ.Ε.Δ.	Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (T.S.K.)
ΑFΕΤ	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
ΔΗΚΡ-С	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
Μ.Ι.Τ.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
Ρ.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν
Ρ.Υ.Δ.	Κόμμα Δημοκρατικής Ενότητας (Κούρδοι Συρίας)
ΤΑΝΑΡ	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου»
Υ.Ρ.Γ.	Μονάδες Προστασίας Πολιτών (στρατιωτικός βραχίονας Ρ.Υ.Δ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το υπόμνημα αυτό έχει στόχο την επισκόπηση των σημαντικότερων γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Τουρκία, τη Μέση Ανατολή και γενικότερα στον περίγυρο της χώρας κατά την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου 2016. Μελετά, αφενός, τις εξελίξεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική σκηνή της Τουρκίας, και αφετέρου, τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, αλλά και στα Βαλκάνια.

Οι εξελίξεις στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Τουρκίας κατά την εξεταζόμενη περίοδο είναι απόρροια των πολιτικών που εφάρμοσε η ισλαμική ηγεσία της χώρας μετά τις εκλογές της 7^{ης} Ιουνίου του 2015. Η επιδίωξη του Προέδρου Ρεϊζέπ Ταγίπ Ερντογάν να αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο στα πολιτικά πράγματα του τόπου, μεταφράστηκε σε αυξημένη παρεμβατικότητα στο έργο της εκτελεστικής εξουσίας, κάτι που αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην ομαλή λειτουργία του συστήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι προσπάθειες του καθεστώτος επικεντρώνονται στην σύνταξη του νέου Συντάγματος, το οποίο προορίζεται να προωθήσει το Προεδρικό σύστημα.

Επιπλέον, οι πολιτικές εκφοβισμού που ακολουθήθηκαν από το κυβερνών κόμμα σε βάρος των Κούρδων της Τουρκίας, απέκτησε νέα διάσταση, αυτή των απαλλοτριώσεων. Οι πιεστικές κρατικές πολιτικές κατά του κουρδικού στοιχείου είχαν ως αποτέλεσμα οι κουρδικές οργανώσεις να προχωρήσουν σε επιθέσεις αυτοκτονίας επιτείνοντας την κατάσταση ανασφάλειας. Η κατάσταση επιβαρύνεται με την ανεξέλεγκτη δράση των μαχητών του αυτοαποκαλούμενου «Ισλαμικού Κράτους», το οποίο προβαίνει επίσης σε αυτοκτονικές επιθέσεις σε σημαντικά σημεία της χώρας. Οι καταπιεστικές πολιτικές του Προέδρου, έχουν άμεσες επιπτώσεις στην ελευθερία λόγου και έκφρασης. Οι πιέσεις κατά των Μ.Μ.Ε. και των δημοσιογράφων δεν πέρασαν απαρατήρητες διεθνώς, η οποία τηρεί μια επικριτική στάση απέναντι στον Ερντογάν.

Αναφορικά με τις εξελίξεις στα θέματα εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, το υπόμνημα αυτό ασχολείται με τις εξελίξεις στην Μέση Ανατολή, όπου οι σχέσεις της Άγκυρας με το Κάιρο και με το Ισραήλ, παραμένουν, παρά τις προσδοκίες, στάσιμες. Οι εξελίξεις στην Βόρεια Συρία αποτέλεσε άλλο ένα σημαντικό ζήτημα που απασχόλησε την κυβέρνηση του Αχμέτ Νταβούτογλου. Η πιθανότητα διεθνούς αποδοχής του ομόσπονδου μορφώματος των Κούρδων της Συρίας προκάλεσε φόβους στην Άγκυρα για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Οι σχέσεις με το Κάιρο διατηρήθηκαν σε αρνητικό επίπεδο, κυρίως λόγω της πολιτικής της Άγκυρας να παρεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα του καθεστώτος αλ-Σίσι. Έτσι, παρά τις προσμονές, οι σχέσεις δεν βελτιώθηκαν ούτε κατά την Σύνοδο Κορυφής του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία η Αίγυπτος εκπροσωπήθηκε σε επίπεδο Αναπληρωτή Υπουργού.

Οι σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούν μία σημαντική πτυχή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Το αίτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Τουρκία για μεγαλύτερη δέσμευση στο μεταναστευτικό με ανάλογες οικονομικές και πολιτικές διευκολύνσεις και παραχωρήσεις, οι οποίες διατυπώθηκαν στην συμφωνία της 18^{ης} Μαρτίου 2016, είναι ζήτημα που απασχόλησε την επικαιρότητα και έχει διεθνολογικό ενδιαφέρον. Οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις συνιστούν άλλο σημαντικό ζήτημα στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Την περίοδο που εξετάζουμε έλαβε χώρα η 4^η σύνοδος του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας στην Σμύρνη, που έχει συμβολική σημασία. Παρά τις συχνές και υψηλού επιπέδου διμερείς σχέσεις, την ίδια περίοδο συνεχίζουν οι προκλητικές πολιτικές της Άγκυρας στο Αιγαίο.

Σημαντική θέση στην εξωτερική πολιτική της χώρας κατέχουν οι σχέσεις με τις Η.Π.Α. Άξια προσοχής κατά την περίοδο που εξετάζουμε είναι η επίσκεψη του Ερντογάν στις Η.Π.Α., η οποία πραγματοποιήθηκε με αφορμή την Σύνοδο για την Πυρηνική Ασφάλεια. Η μετ' εμποδίων συνάντηση του τούρκου Προέδρου με τον Μπαράκ Ομπάμα επιτρέπει ερμηνείες οι οποίες αποδίδονται στις ανησυχίες της Ουάσιγκτον για τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία.

Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθούν οι στενές σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ Άγκυρας και Μπακού με αφορμή το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας, το οποίο πραγματοποιήθηκε εκτάκτως στην Άγκυρα. Η ανάφλεξη της αζερο-αρμενικής αντιπαράθεσης στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ και η ανακατάληψη χωριών από τις αζερικές δυνάμεις, συνέβαλε στην ανάπτυξη στενών σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Μπακού, καθώς και τη δημιουργία έντασης με τη Ρωσία. Η στρατηγική της νεο-οθωμανικής ηγεσίας στη διεθνή σκηνή έχει ως στόχο την εγκαθίδρυση της τουρκικής ηγεμονίας στην Μέση Ανατολή. Ο φιλόδοξος αυτός στόχος, μολονότι θα μπορούσε να οδηγήσει την χώρα στην ανέλιξη κλίμακας στο διεθνές σύστημα, ενέχει τον κίνδυνο της υπερεξάπλωσης και της φθοράς.

Όσον αφορά την Μέση Ανατολή και ευρύτερα τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, δίνεται έμφαση σε ορισμένες μόνο εξελίξεις που επηρεάζουν την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή και έχουν προεκτάσεις στο διεθνές σύστημα. Η κρίση στην Συρία και οι ειρηνευτικές συνομιλίες στην Γενεύη, η κατάσταση στη Λιβύη και τα η στάση της Ε.Ε., η Σύνοδος Κορυφής του Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας στην Κωνσταντινούπολη, οι εξελίξεις στο Κυπριακό, καθώς και οι πρωτοβουλίες Ελλάδας, Ισραήλ και Κύπρου, συνιστούν μερικά από τα θέματα αυτά.

Τέλος, πέραν των παραπάνω, εξετάζονται στο παρόν και άλλα σημαντικά θέματα, όπως εκείνα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, της ευρωπαϊκής και βαλκανικής ασφάλειας, καθώς και της διεθνούς αγοράς ενέργειας – θέματα τα οποία ασφαλώς επηρεάζουν τις εξελίξεις στον περίγυρο της Ελλάδας.

1. ΤΟΥΡΚΙΑ

Πολιτικές εξελίξεις

1.1. Η εσωτερική πολιτική σκηνή

Η τουρκική πολιτική σκηνή την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου 2016 περιστράφηκε κυρίως γύρω από την αλλαγή του πολιτικού συστήματος, το Κουρδικό, καθώς και ζητήματα ασφάλειας.

1.1.1. Το νέο Σύνταγμα και η μετάβαση στο προεδρικό σύστημα

Η σύνταξη του νέου Συντάγματος αποτέλεσε το μείζον θέμα για την κυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Κ.Δ.Α.). Ο Πρωθυπουργός Νταβούτογλου ανακοίνωσε ήδη από τα τέλη Μαρτίου την έναρξη των εργασιών στις τάξεις του κόμματός του για την σύνταξη του νέου Συντάγματος.¹ Στόχος του, όπως δήλωσε, είναι η υιοθέτηση ενός νέου Συντάγματος, το οποίο θα ανταποκρίνεται στις προσμονές του τουρκικού λαού και θα προωθεί την δημοκρατία, το κράτος δικαίου, την κοινωνική δικαιοσύνη, κ.ο.κ. Ένα μήνα μετά, στα τέλη Απριλίου, ο τούρκος Πρωθυπουργός δήλωσε ότι, σε αντίθεση με το «*παραπονημένο κοινοβουλευτικό σύστημα του Συντάγματος της 12^{ης} Σεπτεμβρίου*» [του 1982, που είναι προϊόν του πραξικοπήματος], το νέο Σύνταγμα που σχεδιάζει η κυβέρνησή του επιδιώκει «*την ριζική αλλαγή του εν λόγω συστήματος. Το νέο σύστημα θα οικοδομηθεί γύρω από [την αρχή] του Προεδρικού συστήματος*».²

Μολονότι έχει διαμορφωθεί μια κοινή θέση σε ορισμένα βασικά ζητήματα για το νέο Σύνταγμα στις τάξεις της ισλαμικής παράταξης, όπως το Προεδρικό

¹ Βλ. *Milliyet*, 'Başbakan Davutoğlu'ndan yeni anayasa açıklaması', 26 Μαρτίου 2016. <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-davutoglu-dan-flas/siyaset/detay/2216424/default.htm>.

² Βλ. *Yeni Akit*, 'Davutoğlu'ndan Yeni Anayasa'ya başkanlık ayarı', 28 Απριλίου 2016. <http://www.yeniakit.com.tr/haber/davutoglundan-yeni-anayasaya-baskanlik-ayari-167177.html>.

σύστημα, υπήρξαν και ορισμένες φωνές που έστρεψαν τα φώτα της δημοσιότητας επάνω τους. Λίγες μέρες πριν τις παραπάνω δηλώσεις του Νταβούτογλου, ο Πρόεδρος της Εθνοσυνέλευσης Ισμαήλ Καχραμάν είχε προβεί σε δηλώσεις υπέρ της απαλοιφής της αρχής του σεκουλαρισμού στο νέο Σύνταγμα.³ Συγκεκριμένα δήλωσε: «*το Σύνταγμά μας δεν πρέπει να αποφεύγει [τις αναφορές] στη θρησκεία. Ως μια μουσουλμανική χώρα γιατί να βρισκόμαστε [στη δυσάρεστη θέση] να απαλλάξουμε τον εαυτό μας από τη θρησκεία ή να το απομακρύνουμε; Είμαστε μια Ισλαμική χώρα. Γι' αυτό το λόγω θα πρέπει να συντάξουμε ένα Σύνταγμα [ευνοϊκό προς την] θρησκεία*».⁴

Στις μέρες που ακολούθησαν τοποθετήθηκε επί του θέματος και ο Νταβούτογλου, δηλώνοντας ότι η αρχή του σεκουλαρισμού μπορεί να παραμείνει στο Σύνταγμα, ωστόσο, θα πρέπει να απαλειφθεί από τον αυταρχικό του χαρακτήρα, αποκτώντας έναν πιο φιλελεύθερο.⁵ Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν η τοποθέτηση και του τούρκου Προέδρου. Ο Ερντογάν δήλωσε πως η τοποθέτηση του Καχραμάν εκφράζει την προσωπική του άποψη και ότι ο ίδιος θεωρεί ότι «*το κράτος πρέπει να απέχει εξίσου από τις θρησκευτικές ομάδες. Αυτό σημαίνει σεκουλαρισμός*».⁶ Μολονότι ισλαμικών πεποιθήσεων οι ηγέτες της σύγχρονης Τουρκίας, γνωρίζουν την στρατηγική σημασία της διατήρησης της αρχής του σεκουλαρισμού στο νέο Σύνταγμα. Πρόκειται για μια ασπίδα προστασίας, αφενός, από τους εσωτερικούς αντιπάλους, όπως η κεμαλική παράταξη, και αφετέρου, από τους ξένους επικριτές που θα σπεύσουν να κατηγορήσουν το Κ.Δ.Α. ότι στρέφει τα νώτα του στη Δύση και στις αρχές που αυτή αντιπροσωπεύει.

³ Βλ. *Hürriyet*, 'TBMM Başbakanı İsmail Kahraman: Laiklik yeni anayasa'da olmamalı', 26 Απριλίου 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/tbmm-baskani-ismail-kahraman-laiklik-yeni-anayasada-olmamali-40094558>.

⁴ Βλ. *ο.π.*

⁵ Βλ. *BBC Türkçe*, 'Davutoğlu'ndan laiklik açıklaması : Otoriter değil, özgürlükçü', 27 Απριλίου 2016. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160427_davutoglu_laiklik.

⁶ Βλ. *Cumhuriyet*, 'Kahraman'a destek vermeyen Erdoğan. Devlet tüm inanc gruplarına eşit mesafededir', 26 Απριλίου 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/522711/Kahraman_a_destek_vermeyen_Erdogan_Devlet_tum_inanc_gruplarina_esit_mesafededir.html#.

Υπενθυμίζεται ότι κατά την περιοδεία του Ερντογάν στις χώρες της «Αραβικής Άνοιξης», τον Σεπτέμβριο του 2011, ο τούρκος Πρωθυπουργός, προς έκπληξη όλων, συμβούλευε τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» να υιοθετήσουν την αρχή του σεκουλαρισμού, όπως έχει κάνει η Τουρκία.

1.1.2. Απαλλοτριώσεις κουρδικών περιοχών

Η αντιπαράθεση μεταξύ της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α. και των Κούρδων έλαβε μια καθόλα αναμενόμενη διάσταση μετά από όσα συνέβησαν στην ΝΑ Μικρά Ασία μετά τον Ιούνιο του 2015. Η κυβέρνηση κινήθηκε τιμωρητικά απέναντι στους κατοίκους της κωμόπολης Σουρ του Ντιαρμπακίρ απαλλοτριώνοντας την γη τους.

Στα τέλη Μαρτίου η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. προχώρησε στην απαλλοτρίωση περίπου 6.300 οικοπέδων στην κωμόπολη Σουρ, έκταση που αντιστοιχεί στα 2/3 της ιστορικής πόλης.⁷ Η απόφαση δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 25 Μαρτίου 2016. Η απόφαση ήταν απόρροια της στρατιωτικής καταστολής της δράσης των κούρδων αγωνιστών στην κωμόπολη, ενώ οι πάντες ανέμεναν την άρση της απαγόρευσης κυκλοφορίας που είχε επιβάλει η κυβέρνηση. Ας σημειωθεί ότι μέσα στις απαλλοτριωμένες εκτάσεις βρίσκονται και χριστιανικές εκκλησίες ή μοναστήρια που ανήκουν στους Αρμένιους, τους Συροκαλδαίους, τους Αρμένιους Καθολικούς και τους Διαμαρτυρόμενους.⁸ Τα κτίρια θα απαλλοτριωθούν έναντι πινακίου φακής και τις εργασίες ανοικοδόμησης, που θα έχουν σκοπό να αναδιατάξουν τη ρυμοτομία των περιοχών (ώστε να μην είναι δυνατή η διεξαγωγή αντάρτικου πόλεων), θα αναλάβει (με το αζημίωτο φυσικά) η

⁷ Βλ. *Sözcü*, 'Diyarbakır Sur ilçesi kamulaştırıldı !', 25 Μαρτίου 2016, <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/diyarbakir-surda-6300-parsel-icin-acele-kamulastirma-karari-1153103/>.

⁸ Βλ. *Agos*, 'Churches of Diyarbakir also expropriated', 28 Μαρτίου 2016, <http://www.agos.com.tr/en/article/14839/churches-of-diyarbakir-also-expropriated>.

Διοίκηση Μαζικής Στέγασης (ΤΟΚΙ), στην οποία συμμετέχουν σημαίνοντα στελέχη του Κ.Δ.Α.⁹

Η απαλλοτρίωση γης είναι μια πρακτική που στρέφεται εναντίον όσων κινήθηκαν κατά του τουρκικού κράτους. Εξαναγκάζει τους γηγενείς σε ένα είδος αυτο-εξορίας και αναγκαστικής «ένταξης» τους σε περιοχές με έντονο το τουρκικό στοιχείο. Στην προκειμένη περίπτωση στο στόχαστρο βρέθηκαν - όπως και παλαιότερα - οι Κούρδοι, οι οποίοι υποστηρίζουν σθεναρά σχέδια αυτονομησης. Έτσι, εξαλείφεται οριστικά οποιαδήποτε απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας.

Επίσης, υπό το πρόσχημα της απειλής του Ι.Κ., η κυβέρνηση απαγόρευσε μετά από χρόνια τις εορταστικές εκδηλώσεις του Νεβρόζ (της πρωτοχρονιάς των απανταχού Ιρανικών λαών), καθώς το ΗΔΡ και το Ρ.Κ.Κ. τις είχαν αναγάγει σε εκδηλώσεις επίδειξης της ισχύος τους.¹⁰ Στα τέλη Απριλίου, τα πνεύματα οξύνθηκαν επικίνδυνα και εντός της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, με αφορμή πρόταση νόμου του Κ.Δ.Α. για την άρση της ασυλίας τεσσάρων βουλευτών του ΗΔΡ, με αποτέλεσμα βουλευτές των δύο κομμάτων να διαπληκτιστούν έντονα εντός και εκτός Βουλής.¹¹

Τέλος, οι πολεμικές επιχειρήσεις και η ισοπέδωση ολόκληρων συνοικιών από τις Τ.Ε.Δ. έχει οδηγήσει σε εκρηκτική αύξηση των κρουσμάτων λιποταξίας και μετατραυματικών διαταραχών στις τάξεις τους. Ως εκ τούτου, στις 21 Μαρτίου η

⁹ Rosa Burç: “Erdogan’s Plans for the Kurds: Destroy, Rebuild, Pacify”, *Telesur*, 3/3/2016; <http://www.telesur.net/english/opinion/Erdogans-Plan-for-the-Kurds-Destroy-Rebuild-Pacify-20160303-0031.html>; Νίκος Μούδουρος: «Κραυγή αγωνίας των Κούρδων της Τουρκίας: Ο Ερντογάν εξαφανίζει καθετί Κουρδικό», *Mignatiou*, 5.4.2016 <http://mignatiou.com/2016/04/kravgi-agonias-ton-kourdon-tis-tourkias-o-erntogan-exafanizi-kathe-ti-kourdiko/>

¹⁰Suraj Sharma: “Newroz: A New Year in Turkey Tarnished by Old Tensions”, *Middle East Eye*, 20.3.2016 <http://www.middleeasteye.net/news/newroz-turkey-iran-131835027>

¹¹ “Another Fight Breaks Out at Tense Turkish Parliament”, *Hurriyet Daily News*, 28/4/2016 <http://www.hurriyetcailynews.com/video-another-fight-breaks-out-at-tense-turkish-parliament-.aspx?pageID=238&nID=98497&NewsCatID=338>

κυβέρνηση ανακοίνωσε ειδικά προγράμματα ψυχολογικής υποστήριξης για όλους όσους υπηρετούν στο μέτωπο.¹²

1.1.3. Ασφάλεια

Το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου συνεχίστηκαν οι αλληπάλληλες τρομοκρατικές επιθέσεις στα μεγάλα αστικά κέντρα της Τουρκίας. Στα μέσα Μαρτίου έλαβε χώρα σημαντική αυτοκτονική επίθεση στην τουρκική πρωτεύουσα. Όχημα γεμάτο εκρηκτικά εξερράγη κοντά σε στάσεις λεωφορείου στην περιοχή Κιζιλάι, σκοτώνοντας 37 και τραυματίζοντας πάνω από 120 άτομα. Η ισλαμική ηγεσία απέδωσε την επίθεση, η οποία ακολούθησε εκείνη της 17^{ης} Φεβρουαρίου εναντίον στρατιωτικών στην Άγκυρα, στους κούρδους μαχητές του PKK.¹³ Σημειωτέον ότι οι Η.Π.Α. είχαν εκδώσει ταξιδιωτική οδηγία λίγα μόλις 24ωρα πριν το χτύπημα, προειδοποιώντας για πιθανή επίθεση.¹⁴ Την ευθύνη της επίθεσης ανέλαβε η οργάνωση «Τα γεράκια για την Ελευθερία του Κουρδιστάν».¹⁵ Την επίθεση ακολούθησε δικαστική απόφαση με την οποία επιβλήθηκε λογοκρισία στα Μ.Μ.Ε. και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.¹⁶

Λίγες μέρες μετά την επίθεση στο Κιζιλάϊ πραγματοποιήθηκε νέα αυτοκτονική επίθεση στην Κωνσταντινούπολη. Ο δράστης ζωσμένος με εκρηκτικά εξερράγη στην Μεγάλη Οδό του Πέρα (Grand rue de Péra/İstiklâl), πλησίον του Σισμανόγλειου Μεγάρου. Η έκρηξη προκάλεσε τον θάνατο και τον τραυματισμό

¹² “Ministry of Defense to Provide Psychological Support Program to TSK”, *Cihan News Agency*, 21.3.2016, <https://www.cihan.com.tr/en/ministry-of-defense-to-provide-psychological-support-training-program-to-tsk-979168.htm>

¹³ Βλ. *Hurriyet Daily News*, ‘Turkish PM : ‘Almost certain’ PKK behind Ankara attack’, 13 Μαρτίου 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/explosion-hits-central-ankara-wounded-reported.aspx?pageID=238&nID=96403&NewsCatID=509>.

¹⁴ Βλ. *ο.π.*

¹⁵ Βλ. *Milliyet*, ‘Ankara saldırısını TAK örgütü üstlendi. Peki TAK nedir ?’, 17 Μαρτίου 2016, <http://www.milliyet.com.tr/ankara-saldirisini-o-orgut-gundem-2211170/>.

¹⁶ Βλ. *Hurriyet Daily News*, ‘Access to social media cut in Turkey after Ankara terror attack’, 13 Μαρτίου 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/access-to-social-media-cut-in-turkey-after-ankara-terror-attack.aspx?pageID=238&nID=96406&NewsCatID=509>.

αρκετών διερχομένων (5 νεκροί και 20 τραυματίες – αρκετοί ισραηλινοί τουρίστες). Οι αρχές επέβαλαν λογοκρισία στα μέσα και γι' αυτό το συμβάν.¹⁷ Η επίθεση αποδόθηκε στο «Ισλαμικό Κράτος».

1.1.4. Ελευθερία λόγου και έκφρασης

Η ελευθεροτυπία συνέχισε να δέχεται επιθέσεις από την κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. στην περίοδο Μαρτίου-Απριλίου. Η αρνητική στάση της ισλαμικής ηγεσίας της χώρας απέναντι στα τουρκικά μέσα και τους δημοσιογράφους προκύπτει από πολλά στοιχεία.

Στις αρχές Μαρτίου ο δορυφόρος Τούρκσας διέκοψε την αναμετάδοση ενός ακόμη ιδιωτικού αντιπολιτευόμενου σταθμού, του Μπενγκιού Τιούρκ. Αμέσως μετά, με δικαστική απόφαση, επιβλήθηκαν διαχειριστές στην ημερήσια *Zaman*, η οποία ανήκει στην κοινότητα του Φεικουλλάχ Γκιουλέν, και η οποία ασκούσε δριμεία κριτική απέναντι στην κυβέρνηση και τον Πρόεδρο¹⁸. Η αστυνομία κατέστειλε βίαια ειρηνική διαδήλωση οπαδών του Γκιουλέν, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για τον έλεγχο που επιβλήθηκε στην εφημερίδα της αδελφότητας από την τουρκική δικαιοσύνη.¹⁹

Ο τούρκος Πρόεδρος εξέφρασε την αντίθεσή του με την αποφυλάκιση των δημοσιογράφων της Τζουμκουριέτ, Τζ. Ντιουντάρ και Ερντέμ Γκιουλ. Η τοποθέτησή του προκάλεσε την παρέμβαση του Προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου της χώρας Ζιουκτιού Αρσλάν, ο οποίος τόνισε ότι οι αποφάσεις του

¹⁷ Βλ. *Takvim*, 'İstiklal Caddesi'nde patlama!', 19 Μαρτίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/03/19/istanbulda-patlama>.

¹⁸ Βλ. *Sabah*, 'Kayyumlar Zaman Gazetesi'nde', 5^η Μαρτίου 2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/05/kayyumlar-zaman-gazetesinde>.

¹⁹ Βλ. *Zaman France*, « La police turque disperse violemment des manifestants devant le journal Zaman », 5 Μαρτίου 2016, <https://www.zamanfrance.fr/article/police-turque-disperse-violemment-manifestants-devant-journal-zaman-20319.html>.

είναι δεσμευτικές και για τους κατέχοντες την εξουσία.²⁰ Ο τούρκος Πρόεδρος επανήλθε στο θέμα λίγες μέρες αργότερα, χαρακτηρίζοντας την απόφαση του Δικαστηρίου ως κίνηση κατά της Τουρκίας²¹.

Η πιο αμφιλεγόμενη και πολυσυζητημένη τοποθέτηση του τούρκου Προέδρου έλαβε χώρα στα μέσα Μαρτίου, όταν, σε συγκέντρωση με πολιτευτές της Άγκυρας, ο Ερντογάν εξαπέλυσε επίθεση σε όσους ασκούν κριτική στο επίπεδο δημοκρατίας, ελευθερίας και κράτος δικαίου στην Τουρκία. Σε μια αρκετά αυστηρή τοποθέτηση δήλωσε ότι οι παραπάνω έννοιες (δημοκρατία, ελευθερία και κράτος δικαίου) «δεν έχουν πια κανένα νόημα».²² Τόνισε ακόμη ότι όσοι δεν υποστηρίζουν την Τουρκία στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, θεωρούνται εχθροί της χώρας. Στη συνέχεια δήλωσε ότι θα γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες, έτσι ώστε ο ορισμός της τρομοκρατίας να επεκταθεί για να συμπεριληφθούν σ' αυτόν οι δημοσιογράφοι, οι δικηγόροι και οι πολιτικοί.

Οι αντιδράσεις στη διολίσθηση του Τούρκου Προέδρου προς τον αυταρχισμό ήταν διεθνείς και ποικίλες. Χαρακτηριστικό είναι το γερμανικής παραγωγής καυστικό τραγούδι «Erdowie, Erdowo, Erdogan», με το οποίο σατιρίζεται η διασπάθιση της δημόσιας περιουσίας και οι πιέσεις που ασκούνται κατά των Μ.Μ.Ε. από τον Ερντογάν. Η προβολή του «βίντεο κλιπ» στην γερμανική δημόσια τηλεόραση προκάλεσε διπλωματικό επεισόδιο μεταξύ Τουρκίας και Γερμανίας, καθώς η τουρκική κυβέρνηση ανακάλεσε τον πρέσβη της στην Άγκυρα για ενημέρωση. Η κίνηση αυτή της Άγκυρας ανάγκασε τον επικεφαλής της

²⁰ Βλ. *Cumhuriyet*, 'AYM Başkanı'ndan Erdoğan'a yanıt... Salonda alkışlanan sözler', 1^η Μαρτίου 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/489907/AYM_Baskani_ndan_Erdogan_a_yanit.._Salonda_alkislanan_sozler.html#.

²¹ Βλ. *Ναυτεμπορική*, «Νέα επίθεση Ερντογάν στο Συνταγματικό Δικαστήριο της Τουρκίας», 11 Μαρτίου 2016, <http://www.naftemporiki.gr/story/1078840/nea-epithesi-erntogan-sto-suntagmatiko-dikastirio-tis-tourkias>.

²² Βλ. Dearden Lizzie, 'President Erdogan says freedom and democracy have 'no value' in Turkey amid arrests and military crackdown', *Independent*, 18 Μαρτίου 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/president-erdogan-says-freedom-and-democracy-have-no-value-in-turkey-amid-arrests-and-military-a6938266.html>.

γερμανικής διπλωματίας Στάινμαιερ να τοποθετηθεί εκφράζοντας την ελπίδα ότι «η Τουρκία, ως υποψήφια προς ένταξη χώρα, θα συμμεριστεί τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες», για να προσθέσει ότι «οι κοινές αξίες αφορούν επίσης την ελευθερία λόγου, την ελευθεροτυπία, και πολύ φυσιολογικά την ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση, η οποία μπορεί να ενέχει και πτυχές σάτιρας, όπως στην επίμαχη αυτή περίπτωση».²³

Η διεθνής διάσταση που παίρνει το θέμα της ελευθερίας λόγου και έκφρασης στην Τουρκία, με τις αυξανόμενες πιέσεις κατά της τουρκικής κυβέρνησης και τον ίδιο τον Πρόεδρο, θα μπορούσε να λειτουργήσει θετικά, συμβάλλοντας στην χαλάρωση του ελέγχου που ασκείται στα τουρκικά μέσα ενημέρωσης και τους δημοσιογράφους. Η κρισιμότητα όμως της κατάστασης στη γείτονα είναι τέτοια που οποιαδήποτε χαλάρωση της πίεσης στα Μ.Μ.Ε. εκ μέρους της ισλαμικής ηγεσίας, μπορεί να προκαλέσει μη αναμενόμενα αποτελέσματα, υπονομεύοντας την εξουσία της.

1.1.5. Περί επικείμενου πραξικοπήματος

Σύμφωνα με διεθνείς αναλυτές,²⁴ αλλά και με τον τουρκικό Τύπο,²⁵ οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ήταν ενοχλημένες με τις πολιτικές εξελίξεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της χώρας και σχεδίαζαν πραξικόπημα. Ωστόσο, οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (Τ.Ε.Δ.) με ανακοίνωσή τους τοποθετήθηκαν επί

²³ Βλ. *Hurriyet Daily News*, 'Germany calls on Turkey to 'share common EU values over satirical video on Erdogan'', 31 March 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/germany-calls-on-turkey-to-share-common-eu-values-over-satirical-video-of-erdogan.aspx?pageID=238&nID=97138&NewsCatID=510>.

²⁴ Βλ. Rubbin Michael, 'Could there be a coup in Turkey?', *American Enterprise Institute*, 21 March 2016, <http://www.aei.org/publication/could-there-be-a-coup-in-turkey/>.

²⁵ Βλ. Bursali Orhan, 'Bugün ABD, RTE'ye karşı askeri darbe yapabilir mi?', *Cumhuriyet*, 28 Μαρτίου 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/505577/Bugun_ABD_RTE_ye_karsi_askeri_darbe_yapabilir_mi_.html#. Βλ. επίσης Hakan Ahmet, 'Hulusi Paşa'ya açık mektup', *Hürriyet*, 31 Μαρτίου 2016, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/ahmet-hakan_131/hulusi-pasa-ya-acik-mektup_40078513.

του θέματος, διασκεδάζοντας κάθε υποψία περί της νομιμοφροσύνης τους.²⁶ Η ανακοίνωση των Τ.Ε.Δ. τόνιζε την πειθαρχία στο στράτευμα, αποποιούμενη κάθε είδους παράνομης πράξης που επιχειρούν κάποια κέντρα να αποδώσουν στο στρατό. Η απόρριψη της φημολογίας περί επικείμενου πραξικοπήματος δεν είναι παρά η στάση που θα ανέμενε κανείς από έναν έως πρότινος ισχυρό δρώντα της εσωτερικής πολιτικής σκηνής. Γεγονός είναι, ωστόσο, ότι, μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2015 και την αναζωπύρωση του Κουρδικού, καλλιεργείται όλο και περισσότερο μια σχέση εξάρτησης της πολιτικής ηγεσίας από τον στρατό, καθώς αυτός θα ορίσει το βαθμό επιτυχίας της στρατηγικής που χαράσσει η πρώτη.

²⁶ Βλ. *Sabah*, 'TSK'dan darbe iddiasına yalanlama', 31 Μαρτίου 2016. [Ανακτήθηκε από: <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/31/tskdan-darbe-iddiasina-yalanlama>, την 3^η Απριλίου 2016].

2. ΤΟΥΡΚΙΑ

Οικονομικές εξελίξεις και ζητήματα τεχνολογίας

2.1.1. Σύνοψη οικονομικής κατάστασης

Η ανάπτυξη στην χώρα συνεχίστηκε με σταθερό ρυθμό στο τέλος του 2015 και ενισχύθηκε κυρίως από την ιδιωτική κατανάλωση, τις δημόσιες δαπάνες και τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου και η ασθενέστερη λίρα οδήγησαν σε βελτίωση του εξωτερικού τομέα στο 4ο τρίμηνο. Το ΑΕΠ ενισχύθηκε σημαντικά κατά 5,7% σε ετήσια βάση το τελευταίο τρίμηνο του 2015, υπερβαίνοντας τις προσδοκίες της αγοράς, και σηματοδότησε το υψηλότερο ποσοστό ανάπτυξης από το 3ο τρίμηνο του 2011. Γενικότερα, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην Τουρκία ανήλθε κατά μέσο όρο σε 3,9% για την περίοδο 1999-2015, φτάνοντας στο υψηλό όλων των εποχών του 12,6% το 1ο τρίμηνο του 2010 και το ιστορικό χαμηλό του -14,7% το 1ο τρίμηνο του 2009.

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι δείκτες για τη χώρα²⁷

Κύριοι Δείκτες (28.04.2016)	2014	2015	2016
Πραγματικό ΑΕΠ, Ρυθμός Αύξησης	2.9	4.0	3.4 (π)
Πληθωρισμός Τιμών Καταναλωτή (ετήσια μεταβολή,	8.2	8.8	7.5
Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)	33.5	33.2 (ε)	32.1 (π)
Ανεργία	10.1	10.5 (ε)	10.7 (π)
Πληθυσμός (εκατ.)	77.7	78.7	-
Συναλλαγματική Ισοτιμία: Τουρκικές λίρες ανά US\$	2.3	2.9	2.8
BIST 100 Index (ετήσια μεταβολή)	26%	-16%	+19%

Ωστόσο, παρά την ισχυρή ώθηση κατά το 4^ο τρίμηνο 2015, η ανάπτυξη για το τρέχον έτος αναμένεται να επηρεαστεί από την αύξηση της βίας στις περιοχές με κυρίαρχο το κουρδικό στοιχείο και ένα νέο κύμα τρομοκρατικών επιθέσεων. Η κλιμάκωση της τρομοκρατικής βίας, ιδιαίτερα, κινδυνεύει να παρασύρει τη χώρα σε μια βαθιά κοινωνική, πολιτική και οικονομική κρίση. Από την άλλη πλευρά, η συμφωνία μεταξύ της Τουρκίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την κρίση

²⁷ Πηγές: [Central Bank of the Republic of Turkey](#), [TURKSTAT](#), [Borsa İstanbul Stock Exchange](#), [European Commission Winter 2016 Economic Forecast](#)

των προσφύγων αναμένεται να επιταχύνει τόσο τη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας όσο και την αναβάθμιση της υπάρχουσας Τελωνειακής Ένωσης. Επιπλέον, η χώρα θα λάβει 6 δις Ευρώ σε οικονομική βοήθεια και οι Τούρκοι, από τον Ιούνιο 2016, θα είναι σε θέση να εισέρχονται ελεύθερα στην ΕΕ.²⁸

2.1.2. Οικονομικές εξελίξεις

Η οικονομία αντιμετωπίζει έντονες αντιξοότητες το 2016, αλλά η αρχή του έτους υπήρξε ως επί το πλείστον θετική. Οι λιανικές πωλήσεις ήταν ισχυρές το Φεβρουάριο, με τον όγκο των πωλήσεων να αυξάνεται κατά 7,9% σε ετήσια βάση, ενώ αναμένεται περαιτέρω ανάπτυξη λόγω της κατά 30% αύξησης του κατώτατου μισθού τον Ιανουάριο. Ο βαθμός χρησιμοποίησης της παραγωγικής δυναμικότητας στη βιομηχανία αυξήθηκε τον Απρίλιο. Ο πληθωρισμός υποχώρησε στο 7,5% το Μάρτιο και εκτιμάται ότι θα μειωθεί πιθανώς και πάλι τον Απρίλιο. Τα δημόσια οικονομικά παραμένουν υγιή, αλλά οι δαπανηρές προεκλογικές υποσχέσεις και η βραδύτερη ανάπτυξη αναμένονται να επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό του τρέχοντος έτους. Επιπλέον, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών συνέχισε να περιορίζεται, η τάση αυτή όμως εκτιμάται ότι θα αντιστραφεί αργότερα, εν μέρει λόγω των επιπτώσεων των ανησυχιών για τις τουριστικές εισπράξεις. Να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια του 2015, περίπου 3,5 εκατομμύρια Ρώσοι τουρίστες επισκέφθηκαν την Τουρκία, όπου ταξίδεψαν χωρίς βίζα. Πολλοί από αυτούς επέλεξαν "all-inclusive" πακέτα που προσφέρονται κυρίως σε ξενοδοχεία στη Μεσόγειο και τα θέρετρα του Αιγαίου.²⁹

Στις 11 Απριλίου ανέλαβε Διοικητής στην Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας ο Murat Cetinkaya, ο οποίος τα τελευταία τέσσερα χρόνια υπηρέτησε ως Αναπληρωτής Διοικητής της Τράπεζας, μία θέση που ανέλαβε μετά από μία

²⁸ EIU (2016), The Economist Intelligence Unit, *Economic Data & Analysis of Turkey*, <http://country.eiu.com/turkey>.

²⁹ Hurriyet Daily News, *Bulgaria, Greece in action to lure Russian tourists*, March 20, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/bulgaria-greece-in-action-to-lure-russian-tourists.aspx?pageID=238&nID=96676&NewsCatID=349>.

πολυετή καριέρα σε ισλαμικές τράπεζες, όπως οι Albaraka Turk και Kuveyt Turk. Ο διορισμός αυτός έθεσε ταυτόχρονα το ερώτημα κατά πόσο αντικατοπτρίζει το ισλαμιστικό-εμπνευσμένο οικονομικό όραμα του Ερντογάν, το οποίο πολλοί έχουν αποκαλέσει ως Erdoganomics. Η απάντηση δεν είναι εύκολη, δεδομένου ότι οι οικονομικές απόψεις του Cetinkaya παραμένουν ένα μυστήριο για το κοινό. Να σημειωθεί εδώ ότι ο πόλεμος του Ερντογάν για τα επιτόκια άρχισε αμέσως όταν το Κ.Δ.Α. ανήλθε στην εξουσία το 2002. Περιφρονώντας την οικονομική θεωρία, ο Ερντογάν υποστηρίζει έκτοτε τη δική του θεωρία με το ασυνήθιστο επιχείρημα (ενάντια στην ορθόδοξη οικονομική σκέψη) ότι ο υψηλός πληθωρισμός είναι προϊόν των υψηλών επιτοκίων, με αποτέλεσμα να συγκρουσθεί συχνά με διοικητές της Κεντρικής Τράπεζας επειδή διατήρησαν τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα.³⁰

Άλλες πρόσφατες εξελίξεις στην οικονομία περιλαμβάνουν την υπογραφή ενός πρωτοκόλλου συνεργασίας μεταξύ της Τουρκίας και του Ιράν, σε μια προσπάθεια να βελτιώσουν τις οικονομικές και εμπορικές τους σχέσεις.³¹ Περαιτέρω, η Τουρκία και το Πακιστάν άνοιξαν το δρόμο για μια νέα συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, η οποία έχει τη δυνατότητα να μειώσει τα εμπόδια του διμερούς εμπορίου και των επενδύσεων. Το 2015, το διμερές εμπόριο ήταν περίπου \$600 εκατ., συμπεριλαμβανομένων των \$289 εκατ. σε εισαγωγές από την Τουρκία. Σήμερα στο Πακιστάν Τούρκοι ανάδοχοι έχουν αναλάβει 45 έργα, κυρίως στους τομείς ενέργειας και υποδομών, αξίας \$2,9 δις.³² Επίσης, η Τράπεζα της Κίνας έλαβε άδεια για να αναπτύξει τις δραστηριότητές της στη χώρα.³³

³⁰ Al-Monitor (2016), *What Turkey's new Central Bank chief means for the economy*, April 8, 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-new-central-bank-governor.html#>

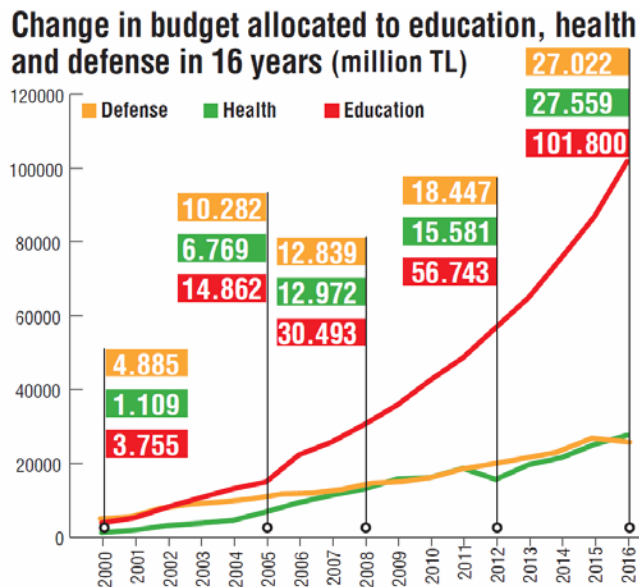
³¹ Hurriyet Daily News, *Turkey, Iran ink two key protocols to boost economic, trade ties*, April 10, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-iran-ink-two-key-protocols-to-boost-economic-trade-ties.aspx?pageID=238&nID=97575&NewsCatID=345>.

³² Hurriyet Daily News (2016), *Turkey, Pakistan sign free trade agreement framework*, March 22, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-pakistan-sign-free-trade-agreement-framework---.aspx?pageID=238&nID=96792&NewsCatID=345>.

³³ Hurriyet Daily News *Bank of China completes application for banking license in Turkey: Watchdog*, April 8, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/bank-of-china-completes->

Τέλος, τον Μάρτιο εγκρίθηκε από το γενικό συμβούλιο του κοινοβουλίου ο κεντρικός προϋπολογισμός της Τουρκίας για το έτος 2016. Το κράτος αναμένεται να διαθέσει TL570 δις (\$196 δις) του προϋπολογισμού για την κάλυψη του προσωπικού, την κοινωνική ασφάλιση, την εκπαίδευση, την άμυνα, τις επενδύσεις και άλλα αντικείμενα. Το συνολικό μερίδιο των δαπανών της ασφάλειας και της άμυνας αποτελεί 3,1% επί του εθνικού εισοδήματος κατά το τρέχον έτος, με τη συμπερίληψη του συνόλου των δαπανών από συνδεδεμένες μονάδες, όπως τα Υπουργεία Άμυνας, Δικαιοσύνης, Εσωτερικών, της Αστυνομίας και της Υπηρεσίας Πληροφοριών (MIT). Ιδιαίτερως, ο προϋπολογισμός στον τομέα της εκπαίδευσης έχει αυξηθεί σημαντικά. Ενώ το μερίδιο των εκπαιδευτικών δαπανών επί του εθνικού εισοδήματος ήταν 2,9% το 2006, το ποσοστό αυτό προβλέπεται να ανέλθει φέτος στο 4,6% όπως απεικονίζεται στο Γράφημα 1.³⁴

Γράφημα 1. Μεταβολή στις δαπάνες προϋπολογισμού εκπαίδευσης, υγείας και άμυνας την περίοδο 2000-16 (TL εκατ.)

Πηγή: [Hurriyet](http://www.hurriyet.com.tr), 14/3/16

[application-for-banking-license-in-turkey-watchdog-.aspx?pageID=238&nID=97529&NewsCatID=345](http://www.hurriyet.com.tr/application-for-banking-license-in-turkey-watchdog-.aspx?pageID=238&nID=97529&NewsCatID=345).

³⁴ Hurriyet Daily News, *Analysis: How the new central budget is allocated*, March 12, 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/analysis-how-the-new-central-budget-is-allocated.aspx?pageID=238&nID=96559&NewsCatID=344>.

2.2.1. Κυβερνοασφάλεια (Τουρκία και διεθνώς)

Στην Τουρκία, μετά την τρομοκρατική επίθεση με παγιδευμένο αυτοκίνητο που εξερράγη κοντά σε σταθμό λεωφορείων στην περιοχή Κιζιλάι, δικαστήριο της Άγκυρας με απόφαση του απαγόρευσε τη δυνατότητα πρόσβασης στα κοινωνικά δίκτυα Facebook και Twitter και σε άλλα κοινωνικά μέσα ηλεκτρονικής δικτύωσης, ενώ παράλληλα πολλοί χρήστες του διαδικτύου ανέφεραν ιδιαίτερη δυσκολία στην πρόσβαση σε διάφορες ιστοσελίδες.³⁵ Οι τουρκικές αρχές, είχαν αποκλείσει και πέρυσι την πρόσβαση στο Twitter, έπειτα από την ανάρτηση φωτογραφιών τούρκου εισαγγελέα, ο οποίος ήταν κρατούμενος από μέλη ακροαριστερής οργάνωσης υπό την απειλή όπλου.³⁶

Παράλληλα, το Υπουργείο Δικαιοσύνης ξεκίνησε έρευνα για μια από τις μεγαλύτερες (αν επιβεβαιωθεί) κυβερνοεπιθέσεις εναντίον της Τουρκίας από hackers, οι οποίοι υποστήριξαν ότι δημοσίευσαν σε ιστοσελίδα την οποία διαχειρίζεται ισλανδική ομάδα που «εξειδικεύεται» σε διαρροές και χρησιμοποιεί σέρβερ στη Ρουμανία, ένα αρχείο μεγέθους 1,4 GB. Στο αρχείο αυτό, οι hackers υποστηρίζουν ότι εμπεριέχονται τα στοιχεία ταυτότητας σχεδόν 50 εκατομμυρίων πολιτών (δηλαδή τα δύο τρίτα του πληθυσμού της Τουρκίας), τα οποία υπέκλεψαν από τις τουρκικές αρχές, με σκοπό να πλήξουν στην κυβέρνηση της Τουρκίας, ενώ το Associated Press που εξέτασε δείγμα δέκα τέτοιων καταχωρήσεων, ανέφερε ότι οι οκτώ ήταν ακριβείς. Το μήνυμα που συνόδευσε το διαδικτυακό αρχείο με τα στοιχεία ταυτότητας τούρκων πολιτών ανέφερε: «Ποιος να φανταζόταν ότι οπισθοδρομικές ιδεολογίες, η ευνοιοκρατία και η άνοδος του θρησκευτικού φανατισμού στην Τουρκία θα οδηγούσαν σε ευάλωτες και παραπαίουσες τεχνικές υποδομές;»... «Κάντε κάτι για τον Ερντογάν, καταστρέφει τελείως τη χώρα σας».³⁷

³⁵ Επίθεση στην Άγκυρα: Απαγόρευσε η Τουρκία την πρόσβαση στα social media: <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/25144/epithesi-stin-agkyra-apagoreyse-i-toyrkia-tin-prosvasi-sta-social-media#ixzz46wNkt86l>, 13 Μαρτίου 2016.

³⁶ Ο.π.

³⁷ Χάκερ δημοσίευσαν ταυτότητες 50 εκατ. Τούρκων ως πλήγμα στον Ερντογάν: <http://news.in.gr/world/article/?aid=1500069684>, 06 Απριλίου 2016.

Παρόλο όμως τη διαρροή προσωπικών στοιχείων στο διαδίκτυο, τραπεζικές πηγές ανέφεραν ότι δεν τους απασχολεί ιδιαίτερα η διαρροή αυτή, διότι τα στοιχεία που έχουν διαρρεύσει, δεν είναι επαρκή για να διεξαχθούν παράνομες τραπεζικές διαδικτυακές συναλλαγές.³⁸ Ωστόσο, η εν λόγω διαρροή αποτελεί τη συνέχεια μίας μεγάλης κυβερνοεπίθεσης ενάντια στην Τουρκία, εκ των οποίων η πιο πρόσφατη επίθεση και διαρροή στοιχείων έγινε από την ομάδα ακτιβιστών και hackers “Anonymous”, οι οποίοι και δημοσίευσαν τον Φεβρουάριο στο διαδίκτυο στοιχεία και βάσεις δεδομένων της Τουρκικής αστυνομίας, μεγέθους 17.8 GB.³⁹

Τέλος, οι «Anonymous»,⁴⁰ μετά τις πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις στις Βρυξέλλες, ενημέρωσαν, με βίντεο που «ανέβασαν» στο Youtube,⁴¹ ότι κηρύσσουν τον πόλεμο κατά του «ισλαμικού κράτους» (I.K.), ότι θα συνεχίσουν να κλείνουν διαδικτυακούς λογαριασμούς στα κοινωνικά δίκτυα (twitter) και ιστοσελίδες που υποστηρίζουν τους ισλαμιστές και ότι θα συνεχίσουν να κλέβουν ψηφιακά νομίσματα (bitcoins) του I.K. Ο «εκπρόσωπος» των Anonymous δήλωσε στο Youtube: «Η ελευθερία μας δέχεται επίθεση για ακόμη μια φορά. Αυτό δεν μπορούμε να το επιτρέψουμε να συνεχιστεί. Ο αγώνας μας κατά της τρομοκρατίας ξεκίνησε τον Νοέμβριο, με τις επιθέσεις στο Παρίσι, και έχουμε ήδη ρίξει χιλιάδες λογαριασμούς στο twitter, που συνδέονται με το Ισλαμικό Κράτος, έχουμε κλέψει χρήματα από τους ηλεκτρονικούς λογαριασμούς τους, όμως δεν θα σταματήσουμε τη δράση μας όσο συνεχίζονται οι επιθέσεις της ομάδας στον κόσμο". Κατέληξε με την φράση "Θα σας βρούμε και θα σας χτυπήσουμε, όπου και αν βρίσκεστε. Είμαστε περισσότεροι από όσοι μπορείτε να φανταστείτε. Δεν περιμένουμε και δεν συγχωρούμε. Περιμένετε μας".⁴²

³⁸ Bankers ‘not concerned’ about massive Turkish citizens’ personal data leak, <http://www.hurriyetdailynews.com/bankers-not-concerned-about-massive-turkish-citizens-personal-data-leak.aspx?pageID=238&nID=97537&NewsCatID=345>. April 08, 2016.

³⁹ Personal details of 50 million Turkish citizens leaked online, hackers claim: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/04/personal-details-of-50-million-turkish-citizens-leaked-online-ha/> 4 April 2016.

⁴⁰ Anonymous (group)-Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Anonymous_%28group%29.

⁴¹ Anonymous Official – You Tube: <https://www.youtube.com/user/AnonymousWorldvoce>.

⁴² Πηγή: <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/26433/polemo-kata-toy-islamikoy-kratoys-kiryxan-oi-anonymous#ixzz46wKEKcmF>, 24 Μαρτίου 2016.

3. ΤΟΥΡΚΙΑ και ΜΕΙΖΩΝ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Εξωτερική πολιτική

3.1. Σχέσεις με Αραβικές χώρες

3.1.1. Συρία (Κούρδοι της Συρίας)

Στις 16 Μαρτίου, μία συνέλευση εκπροσώπων των Κούρδων, Αράβων, Ασσυρίων και Τουρκομάνων στο Αρμειλάν ανακήρυξε πανηγυρικά την ίδρυση της «Δημοκρατικής Ομοσπονδίας της Ροτζάβα» («Ομόσπονδου Κράτους της Βόρειας Συρίας») – υπό την ηγεσία του Κόμματος Δημοκρατικής Ένωσης (P.Y.D.) φυσικά. Η Άγκυρα και η εξόριστη αντιπολίτευση της Συρίας με έδρα την Κωνσταντινούπολη, η οποία τελεί υπό την κηδεμονία του οικοδεσπότη της, κατηγόρησαν το P.Y.D. για αποσχιστικές βλέψεις.⁴³ Το P.Y.D. άνοιξε τον Απρίλιο δύο ακόμη διπλωματικά γραφεία στην Στοκχόλμη και στην Πράγα, πυροδοτώντας έτι περαιτέρω την οργή της Άγκυρας.⁴⁴

Η Άγκυρα ισχυρίστηκε πως η πράξη δημιουργίας «ομόσπονδου κράτους» δεν έχει καμία ισχύ⁴⁵. Η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α., μολονότι επιδιώκει την ανατροπή του σύριου Προέδρου αλ-Άσαντ, υποστηρίζει την εδαφική ακεραιότητα της Συρίας, αφού θεωρεί τους Κούρδους της Συρίας ως απειλή για την εδαφική της ακεραιότητα. Στην ίδια λογική πέτυχε τον αποκλεισμό τους από τις διαπραγματεύσεις της Γενεύης. Ο φόβος ενός αυτόνομου κουρδικού μορφώματος

⁴³ Anne Barnard: “Syrian Kurds Hope to Establish a Federal Region in Country’s North”, *New York Times*, 16/3/2016 http://www.nytimes.com/2016/03/17/world/middleeast/syria-kurds.html?_r=0

⁴⁴ Fehim Taştekin: “Syrian Kurds Expand Diplomatic Network in Europe”, *Al Monitor*, 22/4/2016 <http://www.al-monitor.com/pulse/fr/contents/articles/originals/2016/04/turkey-syria-rojava-kurds-expand-diplomatic-network-europe.html>

⁴⁵ *Hurriyet Daily News*, “Turkey: Syrian Kurds’ unilateral act for federal system to have no ‘validity’”, 16 Μαρτίου 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-syrian-kurds-unilateral-act-for-federal-system-to-have-no-validity.aspx?pageID=238&nID=96524&NewsCatID=352>.

που θα μπορούσε να ανεξαρτητοποιηθεί στο μέλλον, διεκδικώντας εδάφη και από την Τουρκία, στρέφει την Άγκυρα εναντίον των Κούρδων της βόρειας Συρίας.

Η τουρκική αρνητική στάση έχει και μία εσωτερική διάσταση. Η Άγκυρα θεωρεί ότι η ηγετική κουρδική οργάνωση της Συρίας (P.Y.D.) συνεργάζεται στενά με το P.K.K. Ο τούρκος Πρόεδρος καυτηρίασε πολλάκις την βοήθεια σε όπλα που παρέχουν σύμμαχοι και αντίπαλοι της χώρας στους Κούρδους της Συρίας, τα οποία, ωστόσο, η Άγκυρα υποστηρίζει ότι, καταλήγουν στους Κούρδους μαχητές του P.K.K., γεγονός που συνηγορεί στην άποψη ότι οι σχέσεις μεταξύ του νέου μορφώματος και της Άγκυρας δεν θα είναι ομαλές το προσεχές διάστημα. Η αρχική τοποθέτηση της Ουάσιγκτον ήταν, ωστόσο, καθησυχαστική. Τα τουρκικά μέσα πρόβαλαν τις δηλώσεις του Εκπροσώπου Τύπου του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, σύμφωνα με τις οποίες οι Ηνωμένες Πολιτείες θα απέχουν από την αναγνώριση αυτόνομων καθεστώτων στην Συρία.⁴⁶

Στα μέτωπα της Συρίας και του Ιράκ οι εξελίξεις για τους Κούρδους δεν υπήρξαν θεαματικές, καθώς παρατηρείται στασιμότητα. Επί του παρόντος, το PYD σταθεροποιεί τα εδαφικά κέρδη του στη βόρεια Συρία τόσο πολιτικοδιπλωματικά όσο και στρατιωτικά. Προς τα τέλη Απριλίου, το P.Y.D. ανακοίνωσε τη δημιουργία πολιτοφυλακής για την εσωτερική ασφάλεια των περιοχών του. Και λίγες ημέρες αργότερα, σφοδρές συγκρούσεις σημειώθηκαν μεταξύ του P.Y.D. και μιας φιλοκυβερνητικής πολιτοφυλακής στο Καμισλί – μία πόλη που ακόμη τελεί υπό έναν ιδιόμορφο αμοιβαίο έλεγχο. Μετά την ήττα των πολιτοφυλάκων και την ανταλλαγή αιχμαλώτων, η ειρήνη επανήλθε στο Καμισλί, αν και οι σχέσεις μεταξύ του καθεστώτος και του P.Y.D. διέρχονται μια κρίση – ιδιαίτερα μετά την ανακήρυξη της αυτονομίας από το P.Y.D.⁴⁷

⁴⁶ Βλ. *Daily Sabah*, 'US will not recognize PYD federal region in northern Syria', 16 Μαρτίου 2016, <http://www.dailysabah.com/syrian-crisis/2016/03/16/us-will-not-recognize-pyd-federal-region-in-northern-syria>.

⁴⁷ Wladimir Van Wilgenburg: "From the Front Lines of Assad's Strike on the Kurds", *Daily Beast*, 22/4/2016 <http://www.thedailybeast.com/articles/2016/04/22/from-the-frontlines-of-assad-s-strike-on-the-kurds.html>

3.1.2. Αίγυπτος

Παρά τις προσδοκίες για βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Καΐρου που καλλιεργήθηκαν έως και λίγες μέρες⁴⁸ πριν τη Σύνοδο Κορυφής του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας, που έλαβε χώρα στα μέσα Απριλίου στην Κωνσταντινούπολη, δεν επετεύχθη τελικά η ομαλοποίηση των σχέσεων. Η Σύνοδος ήταν μια σημαντική ευκαιρία για να επιβεβαιωθεί η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, καθώς αυτή είχε ένα συμβολικό χαρακτήρα λόγω του ότι η προηγούμενη Σύνοδος είχε διεξαχθεί στο Κάιρο το 2013. Η πρόωρη άφιξη του Σαουδάραβα βασιλιά Σαλμάν στην Κωνσταντινούπολη, με απευθείας πτήση από την Αίγυπτο, ερμηνεύτηκε εσφαλμένα ως νέα προσπάθεια μεσολάβησης μεταξύ Άγκυρας και Καΐρου, κάτι που επιβεβαίωσε ο σύμβουλος του τούρκου Προέδρου Ιμπραχίμ Καλίν.⁴⁹ Το γεγονός ότι η Αίγυπτος εκπροσωπήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής, στην οποία συμμετέχουν αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, από Αναπληρωτή Υπουργό, μπορεί να ερμηνευτεί μάλλον ως συνέχεια των ψυχρών σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Καΐρου, η οποία οφείλεται στην παρέμβαση της πρώτης στην εσωτερική πολιτική της Αιγύπτου και την μη ανάκληση των κατηγοριών για στήριξη τρομοκρατικών οργανώσεων από το καθεστώς αλ-Σίσι.⁵⁰

Η απουσία του Αιγύπτιου Προέδρου αλ-Σίσι από ένα τόσο σημαντικό διεθνές γεγονός που έλαβε χώρα στην Τουρκία, έχει όχι μόνο συμβολική αλλά και ουσιαστική πολιτική σημασία. Η εκπροσώπηση της Αιγύπτου από έναν αναπληρωτή Υπουργό στη Σύνοδο Κορυφής δεν αφήνει αμφιβολίες για τη συνέχιση των ψυχρών σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Καΐρου, οι οποίες δεν φαίνεται να βελτιώνονται στο ορατό μέλλον.

⁴⁸ Βλ. *Milliyet*, 'Mısır ile 3 yıl sonra ilk üst düzey temas!', 11 Απριλίου 2016, <http://www.milliyet.com.tr/misir-ile-3-yil-sonra-ilk-ust-dunya/detay/2225184/default.htm>.

⁴⁹ Βλ. *Daily News Egypt*, 'Turkish Presidency Denounces reports on Saudi mediation to ease tension with Egypt', 12 Απριλίου 2016, <http://www.dailynewsegypt.com/2016/04/12/turkish-presidency-denounces-reports-saudi-mediation-ease-tension-egypt/>.

⁵⁰ Βλ. *Samanyolu Haber*, 'Mısır ve Türkiye arasındaki ilişki normalleşiyor mu?', 14 Απριλίου 2016, <http://www.samanyoluhaber.com/misir-ve-turkiye-arasindaki-iliski-normallesiyor-mu-haberi/1253867/>.

3.2. Σχέσεις με μη Αραβικές χώρες

3.2.1. Ιράν

Ο τούρκος Πρωθυπουργός πραγματοποίησε διήμερη επίσημη επίσκεψη στην Τεχεράνη. Κατά την επίσκεψή του είχε συνομιλίες με τον πρώτο Αντιπρόεδρο Ισάκ Τζικανγκίρι. Στην συνέντευξη Τύπου που παραχώρησαν οι δύο άνδρες μετά την ολοκλήρωση των συνομιλιών τους, ο Νταβούτογλου δήλωσε ότι οι δύο χώρες, παρά την διαφορετική προσέγγιση σε διάφορα ζητήματα, δεν θα πρέπει να παραχωρήσουν την τύχη της περιοχής τους σε εξωπεριφερειακούς δρώντες.⁵¹ Ας σημειωθεί ότι κατά την επίσκεψή του στην ιρανική Πρωτεύουσα, ο τούρκος Πρωθυπουργός συνοδευόταν από σημαντικό αριθμό επιχειρηματιών. Όπως τονίζουν και Τούρκοι αναλυτές, η επίσκεψη Νταβούτογλου συνέπεσε σε μια περίοδο κατά την οποία οι σχέσεις με την Τεχεράνη κυμαινόταν σε αρνητικά επίπεδα για δύο λόγους, το Συριακό, αλλά και τις σχέσεις της Άγκυρας με εξτρεμιστικά και φονταμενταλιστικά στοιχεία στη Συρία, πράγμα που υπογράμμιζαν συχνά οι ιρανοί αξιωματούχοι.⁵²

3.2.2. Ισραήλ

Όσον αφορά την πορεία των τουρκο-ισραηλινών διαπραγματεύσεων, μετά τη συνάντηση στο Λονδίνο αξιωματούχων του Ισραήλ και της Τουρκίας στις αρχές Απριλίου, οι δύο πλευρές εξέφρασαν εκ νέου την αισιοδοξία τους για την ολοκλήρωση μίας συμφωνίας. Ο επόμενος γύρος διαπραγματεύσεων θα πραγματοποιηθεί πιθανώς στα μέσα Μαΐου, αφού συγκεκριμενοποιηθούν οι πρωτοβουλίες και τα μέτρα τα οποία θα ικανοποιήσουν τον τουρκικό όρο της

⁵¹ Βλ. *Takvim*, 'Davutoğlu'ndan önemli açıklamalar', 5 Μαρτίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/03/05/davutoglundan-onemli-aciklamalar-1457175592>.

⁵² Βλ. İDİZ Semih, 'Davutoğlu'nun İran Ziyareti...', 8ⁿ Μαρτίου 2016. [Ανακτήθηκε από: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/493810/Davutoglu_nun_iran_ziyareti...html#, την 12ⁿ Μαρτίου 2016].

άρσης του αποκλεισμού της Γάζας. Στο πλαίσιο των νέων συζητήσεων θα σχεδιαστούν οι δράσεις ανθρωπιστικής βοήθειας και ο τρόπος με τον οποίο θα αποκατασταθούν τα προβλήματα όσον αφορά την ενέργεια και την διαχείριση των υδάτων στη Γάζα. Αναφορικά με τους όρους που έχει θέσει το Ισραήλ, εκκρεμεί το ζήτημα του περιορισμού της δράσης της Χαμάς στην Κωνσταντινούπολη.

4. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ Ε.Ε. και ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ της

4.1. Ελευθερία λόγου

Σε ανακοίνωση τύπου που εξέδωσε η Ε.Ε. για το προσφυγικό έγινε αναφορά στην ελευθεροτυπία στην Τουρκία. Οι Βρυξέλλες υπενθύμισαν στην Άγκυρα τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από το καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας κυρίως σε θέματα ελευθεροτυπίας. Συγκεκριμένα υπέδειξαν στην Τουρκία να σέβεται και να προωθεί τις δημοκρατικές πρακτικές και κανόνες, όπως η ελευθερία των Μέσων. Επιπλέον, ζήτησαν τα υποψήφια προς ένταξη κράτη να διασφαλίσουν τα βασικά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας λόγου, καθώς και νομικές διαδικασίες σύμφωνες με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁵³ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι υποδείξεις των Βρυξελλών ήρθαν λίγες μέρες πριν την κρίσιμη σύνοδο κορυφής Ε.Ε.-Τουρκίας και λίγες μέρες μετά την βίαιη καταστολή της ειρηνικής διαδήλωσης των οπαδών του Φετχουλλάχ Γκιουλέν, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για τον έλεγχο που επέβαλε η τουρκική δικαιοσύνη στην αντιπολιτευόμενη ημερήσια *Zaman*.

4.2. Προσφυγικό

Το προσφυγικό αποτέλεσε το πιο ακανθώδες θέμα στις ευρω-τουρκικές σχέσεις την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου. Μετά από κοπιαστικές διαπραγματεύσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Τουρκία κατέληξαν στη Συμφωνία της 18^{ης} Μαρτίου, η οποία επιχειρεί να ρυθμίσει το προσφυγικό πρόβλημα. Βάσει της Συμφωνίας που επετεύχθη η Άγκυρα πέτυχε να διπλασιάσει την οικονομική ενίσχυση από τις Βρυξέλλες με αντάλλαγμα την καταπολέμηση των κυκλωμάτων διακίνησης προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη, καθώς και την δημιουργία κέντρων αναγνώρισης και φιλοξενίας για τους πρόσφυγες. Σημαντική ήταν επίσης η

⁵³ Βλ. *Le Monde*, « L'UE hausse le ton contre la Turquie après la mise sous tutelle d'un journal d'opposition », 6 Μαρτίου 2016. [Ανακτήθηκε από: http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2016/03/05/la-police-turque-disperse-des-manifestants-devant-le-journal-d-opposition-zaman_4877265_3218.html, την 10^η Μαρτίου 2016].

υποχώρηση που πέτυχε η Άγκυρα στο θέμα της επαναπροώθησης των μεταναστών από τις ευρωπαϊκές χώρες. Επιπλέον, πέτυχε να αποσπάσει ευρωπαϊκή δέσμευση άρσης της θεώρησης εισόδου για τους πολίτες της χώρας, άνοιγμα κεφαλαίων που καθυστέρησε η έναρξη διαπραγματεύσεώς τους, καθώς και επίσπευση των διαδικασιών ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε.

Έντονες ήταν οι αντιδράσεις στην Ευρώπη, προτού καν υπογραφεί η συμφωνία, για τις παραχωρήσεις που γίνονται προς την Άγκυρα. Ενδεικτικά αξίζει να γίνει αναφορά στην τοποθέτηση του πρώην Υπουργού του Βελγίου και Ευρωβουλευτή (ALDE) Γκι Βερκόφσταντ, ο οποίος εξέφρασε την αντίθεσή του λαμβάνοντας υπόψη και την διάσταση εσωτερικής πολιτικής στην Τουρκία. Σε επιστολή του σε βρετανική ημερήσια έγγραψε τα εξής: *«προσφέροντας την δυνατότητα μετακίνησης [στους τούρκους πολίτες] άνευ θεώρησης εισόδου στην υπό κατάρρευση ζώνη Σένγκεν, θα είμαστε συνένοχοι στην παραχώρηση μίας νίκης εσωτερικής πολιτικής στον τούρκο Πρόεδρο Ρ.Τ. Ερντογάν. Η [τελική] συμφωνία πρέπει να εμπεριέχει έμπρακτες δεσμεύσεις, οι οποίες θα αντιστρέψουν τα κατασταλτικά μέτρα που εφαρμόστηκαν κατά των Μ.Μ.Ε. και περιέστειλαν τις πολιτικές ελευθερίες»*.⁵⁴ Ο άλλοτε μάλλον φιλικά διακείμενος προς τον Ερντογάν πολιτικός συμπληρώνει επισημαίνοντας: *«Αντί να αναθέτουμε την επίλυση των προβλημάτων μας υπογράφοντας μια ανεπαρκή συμφωνία με την Τουρκία, θα έπρεπε να συνεργαστούμε μεταξύ μας, προκειμένου να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας»*.⁵⁵

Οι υποχωρήσεις που πέτυχε η Άγκυρα από τις Βρυξέλλες στο ζήτημα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, απέχουν πολύ από την εκπλήρωση των προαπαιτούμενων που ορίζονται. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τη διολίσθηση του καθεστώτος προς τον αυταρχισμό και την πίεση που ασκείται στα Μ.Μ.Ε. για να

⁵⁴ Verhofstant Guy, 'This Turkish deal is Illegal and betrays Europe's values', *The Guardian*, 10 March 2016, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2016/mar/10/refugee-crisis-turkey-deal-europe-values>.

⁵⁵ Βλ. ο.π.

διαπιστώσει την αδυναμία εκπλήρωσης των κριτηρίων της Κοπεγχάγης. Το όφελος της Άγκυρας, το οποίο μέλλει να επιβεβαιωθεί, έγκειται στην αξιοποίηση της γεωγραφικής της εγγύτητας και θέσης πάνω στις ροές προσφύγων, από την Ανατολή προς την Δύση, για τις οποίες δεν είναι άμοιρη ευθυνών.

4.3. Ελλάδα

4.3.1. Διμερείς σχέσεις

Σε επίπεδο διμερών σχέσεων Αθήνας και Άγκυρας σημειώθηκαν δύο σημαντικές επίσημες επισκέψεις τον Μάρτιο. Ο Μεβλιούτ Τσαβούσογλου πραγματοποίησε μία πρώτη επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα, στις 4 Μαρτίου. Ο τούρκος Υπουργός Εξωτερικών συναντήθηκε με τον Έλληνα ομόλογό του για συνομιλίες, προκειμένου να προετοιμαστεί το Συμβούλιο Συνεργασίας της Σμύρνης λίγες μέρες αργότερα. Στο περιθώριο της επίσκεψής του, ο τούρκος Υπουργός συναντήθηκε και με τους δύο ψευδομουφτήδες της Δ. Θράκης στην τουρκική Πρεσβεία. Η συνάντηση του Τσαβούσογλου με τους Αχμέτ Μετέ (Ξάνθης) και Ιμπραήμ Σερήφ (Κομοτηνής) έγινε παρουσία του τούρκου Προξένου της Κομοτηνής, Αλί Ριζά Ακιντζί.⁵⁶

Στις 8 Μαρτίου, πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας στη Σμύρνη. Η επίσκεψη έλαβε χώρα με αφορμή το 4^ο ελληνοτουρκικό Συμβούλιο Συνεργασίας. Τα δύο μέρη υπέγραψαν τις εξής 6 συμφωνίες:

- α) Επιστροφής στην Τουρκία των παράνομων μεταναστών (επικαιροποίηση).
- β) Αεροπορικής σύνδεσης Αθηνών-Άγκυρας.
- γ) Συνεργασίας των λιμανιών Σμύρνης-Θεσσαλονίκης (ακτοπλοϊκή σύνδεση).
- δ) Κατασκευής υπερταχείας σιδηροδρομικής γραμμής Ηγουμενίτσας-Κωνσταντινούπολης.
- ε) Κατασκευής αντιπλημμυρικών έργων στον Έβρο και δεύτερης γέφυρας στους Κήπους.

⁵⁶ *Δημοκρατία*, «Τα μυστικά ραντεβού με τους ψευτομουφτήδες», 9 Μαρτίου 2016, <http://www.dimokratianews.gr/content/59965/ta-mystika-rantevoy-me-toys-pseytomoyftides>.

στ) Τουριστικής συνεργασίας και συνεργασίας μεταξύ ΑΠΕ-ΜΠΕ και Πρακτορείο Αναντολού, και της ΕΡΤ με την ΤΡΤ.⁵⁷

Κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συμβουλίου Συνεργασίας συζητήθηκε και η πορεία του αγωγού ΤΑΡ, ο οποίος προβλέπεται να εγκαινιαστεί το αμέσως προσεχές διάστημα στην Θεσσαλονίκη. Επιπλέον, ο έλληνας Πρωθυπουργός συμμετείχε και σε ελληνοτουρκικό Επιχειρηματικό Φόρουμ, το οποίο διεξήχθη ταυτόχρονα με τις εργασίες του Συμβουλίου.

Το ζήτημα που ξεχωρίζει από τις διμερείς συνομιλίες είχε να κάνει με τα θέματα ασφάλειας και κυριαρχίας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο έλληνας Πρωθυπουργός έθεσε θέμα παραβιάσεων του εθνικού εναέριου χώρου από την Τουρκία. Ζήτησε ακόμη να αρθεί το τουρκικό *casus belli* εναντίον της Ελλάδας σε περίπτωση που αυτή επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε 12 ν.μ., το οποίο έχει διατυπωθεί και παραμένει σε ισχύ από το 1996.⁵⁸ Ο τούρκος Πρωθυπουργός δικαιολόγησε το *casus belli*, λέγοντας ότι αυτό υιοθετήθηκε ως συνέπεια απόφασης του ελληνικού Κοινοβουλίου αναφορικά με τα χωρικά ύδατα. Ισχυρίστηκε λοιπόν ότι για να αρθεί το *casus belli* κατά της Ελλάδος θα πρέπει και η Αθήνα να ανακαλέσει την απόφασή της. Έτσι ο Νταβούτογλου εννοεί ότι θα μπορούσαν να αρθούν αμοιβαία οι σημαντικές αυτές αποφάσεις.⁵⁹ Η πρόταση Νταβούτογλου δεν είναι άλλο παρά μία διπλωματική κίνηση που επιχειρεί να συνδέσει μια απόφαση της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, η οποία στερείται νομικής βάσεως, με μία απόφαση της Βουλής των Ελλήνων, η οποία διαθέτει νομική βάση, καθώς η Αθήνα είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση του Δικαίου της

⁵⁷ Έλλησ Αθανάσιος, «Υπεγράφησαν 6 συμφωνίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας», *Καθημερινή*, 9 Μαρτίου 2016, <http://www.kathimerini.gr/852427/article/epikairothta/politikh/ypegrafhsan-e3i-symfwnies-meta3y-elladas-kai-toyrkias>.

⁵⁸ Βλ. Έλλησ Αθανάσιος, «Επικαιροποίηση πρωτοκόλλου επανεισοδοχής», *Καθημερινή*, 9 Μαρτίου 2016, <http://www.kathimerini.gr/852408/article/epikairothta/politikh/epikairopoihs-prwtokolloy-epaneisdoxhs>.

⁵⁹ Βλ. *İHA*, 'Davutoğlu-Çıpras Ortak Basın Toplantısı', 8 Μαρτίου 2016, <http://www.ih.com.tr/izmir-haberleri/davutoglu-cipras-ortak-basin-toplantisi-izmir-1330009/>.

Θάλασσας. Η τακτική της τουρκικής διπλωματίας επιχειρεί να εγκλωβίσει την Αθήνα σε ένα «συμβιβαστικό δούναι και λαβείν», προκειμένου να υπαναχωρήσει σε θέσεις που συνδέονται με τα κυριαρχικά της δικαιώματα.

4.3.2. Προσφυγικό και ΝΑΤΟ

Παρά τις συμφωνίες με το ΝΑΤΟ και την Ε.Ε. για συνεργασία προκειμένου να κατασταλεί η δράση των διακινητών και να μειωθούν οι ροές μεταναστών, η Άγκυρα, σύμφωνα με γαλλικές πηγές, δεν επέτρεψε νατοϊκά πλοία να εισέλθουν στα χωρικά της ύδατα, όπως προέβλεπε το αρχικό σχέδιο.⁶⁰ Η αρνητική στάση της Άγκυρας επιβεβαιώθηκε και με περαιτέρω προκλήσεις. Την ίδια περίοδο πρόβαλε αντιρρήσεις όσον αφορά την προσγείωση και απογείωση της Υπουργού Άμυνας της Γερμανίας στην Λέσβο, κίνηση που στήριξε στο γνωστό επιχείρημα περί αποστρατικοποιημένης ζώνης.⁶¹ Η πρόκληση αυτή έρχεται σε συνέχεια εκείνων που αφορούσαν την άρνηση της Άγκυρας πριν λίγες εβδομάδες να παρέχει άδεια χρήσης του εναέριου χώρου της στο πρωθυπουργικό αεροσκάφος, το οποίο θα ανεφοδιαζόταν καύσιμα στην Ρόδο με τελικό προορισμό την Τεχεράνη.

4.3.3. Παραβιάσεις εθνικού εναέριου χώρου και χωρικών υδάτων

Αναρίθμητες ήταν οι παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου και των χωρικών υδάτων της χώρας από τουρκικά μαχητικά και σκάφη στο Αιγαίο την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου. Στις 21 Μαρτίου οι παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου στο Αιγαίο έφτασαν τις 24. Τα τουρκικά μαχητικά – ορισμένα εξ αυτών

⁶⁰ Βλ. *Καθημερινή*, «Η Τουρκία δεν επιτρέπει σε ΝΑΤΟϊκά πλοία να εισέλθουν στα χωρικά της ύδατα», 1^η Μαρτίου 2016, <http://www.kathimerini.gr/851535/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkia-den-epitrepei-se-natoika-ploia-na-eisel8oyn-sta-xwrika-ths-ydata>, την 5^η Μαρτίου 2016]. Βλ. επίσης *ICI Radio Canada*, «Ankara refuse l'accès à ses eaux à la mission de l'OTAN en mer Égée», 1^η Μαρτίου 2016, <http://ici.radio-canada.ca/breve/47301/ankara-refuse-acces-a-ses-eaux-mission-otan-en-mer>.

⁶¹ Βλ. *Πρώτο Θέμα*, «Νέα πρόκληση: Η Τουρκία δεν επιτρέπει στην υπουργό Άμυνας της Γερμανίας να προσγειωθεί στη Μυτιλήνη», 1 Μαρτίου 2016, <http://www.protothema.gr/greece/article/557766/alert-i-tourkia-den-epetrepse-stin-upourgo-amunas-tis-germanias-na-prosgeiothei-sti-mutilini/>.

οπλισμένα – αναγνωρίστηκαν και αναχαιτίστηκαν, ενώ σε δύο περιπτώσεις η αναχαιτίση εξελίχτηκε σε αερομαχία.⁶² Οι παραβιάσεις έλαβαν χώρα λίγες μέρες μόλις μετά την ολοκλήρωση της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας για το προσφυγικό.

Στα μέσα Απριλίου, τουρκικά μαχητικά προέβησαν σε σωρεία παραβάσεων του FIR Αθηνών και παραβιάσεων του εθνικού εναέριου χώρου στο Αιγαίο. Σε καθημερινή βάση πάνω από 25 παραβιάσεις έλαβαν χώρα, οι οποίες αναγνωρίστηκαν και αναχαιτίστηκαν, ενώ υπήρξαν και δύο αερομαχίες⁶³. Επιπλέον, στα τέλη Απριλίου, τουρκική ακταιωρός επιχείρησε να συλλάβει Έλληνα αλιέα στα ελληνικά χωρικά ύδατα κοντά στις Οινούσες, όταν αυτός αρνήθηκε να υπακούσει στα κελεύσματά τους. Την ίδια στιγμή τουρκικά αεροσκάφη πραγματοποιούσαν πτήσεις πάνω από το νησί. Η ένταση στην περιοχή αποκλιμακώθηκε μετά την κατάπλευση στην περιοχή της κανονιοφόρου «Κραταίος» και διαπραγματεύσεις.⁶⁴

Οι παραβιάσεις του εθνικού εναέριου και θαλάσσιου χώρου από τουρκικά αεροσκάφη και πλοία, εντάσσεται στην στρατηγική ανατροπής του *status quo* στο Αιγαίο και επιβολής μιας ιδιόμορφης «συγκυριαρχίας» σε αυτό, η οποία θα προωθήσει τα τουρκικά συμφέροντα, κατά παράβαση των υφιστάμενων συνθηκών και των διεθνών κανόνων. Μια πετυχημένη αποτροπή της απειλής, προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε υποθήκευση ή παραχώρηση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, απαιτεί συνεχή επαγρύπνηση τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε πολιτικό-διπλωματικό επίπεδο.

⁶² Βλ. *Τα Νέα*, «Μπαράζ τουρκικών παραβιάσεων και εικονικές αερομαχίες πάνω από το Αιγαίο», 22 Μαρτίου 2016, <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5344800/mparaz-toyrkikwn-parabiasewn-kai-eikonikes-aeromaxies-panw-apo-to-aigaiio/>.

⁶³ Βλ. *Ναυτεμπορική*, 14 Απριλίου 2016, <http://www.naftemporiki.gr/story/1094159/mia-emploki-kai-31-parabiaseis-apo-tourkika-maxitika>. Βλ. επίσης *Ναυτεμπορική*, «Δύο εικονικές αερομαχίες και 26 τουρκικές παραβιάσεις πάνω από το Αιγαίο», 18 Απριλίου 2016, <http://www.naftemporiki.gr/story/1095618/duo-eikonikes-aeromaxies-kai-26-tourkikes-parabiaseis-pano-apo-to-aigaiio>.

⁶⁴ Βλ. *Τα Νέα*, «Προκλήσεις στο Αιγαίο – Τούρκοι απείλησαν να συλλάβουν έλληνα ψαρά», 29 Απριλίου 2016, <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5354873/proklhseis-sto-aigaiio-toyrkoi-apeilhisan-na-syllaboun-ellhna-psara/>.

5. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ Η.Π.Α.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες εξακολουθούν να είναι τεταμένες και το αρνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί φαίνεται ως μη αναστρέψιμο με τις παρούσες κυβερνήσεις και υπό τις δεδομένες συνθήκες. Το γεγονός που σημάδεψε το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου ήταν η επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου Ταγίπ Ερντογάν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Ερντογάν επισκέφθηκε τις Η.Π.Α. για πέντε ημέρες με απώτερο στόχο να αντιστρέψει το κλίμα δυσπιστίας μεταξύ των δύο χωρών, το οποίο οφείλεται αφενός στις διαφορετικές προτεραιότητες τους στη Μέση Ανατολή, καθώς οι Η.Π.Α. καλούν την Τουρκία να κάνει περισσότερα στον πόλεμο κατά του Ισλαμικού Κράτους και στο ζήτημα του σεβασμού των δημοκρατικών ελευθεριών, ενώ η Τουρκία είναι δυσαρεστημένη με την αμερικανική υποστήριξη στους Κούρδους της Συρίας. Τελικά, η επίσκεψη Ερντογάν υπήρξε επεισοδιακή και κατέδειξε την απομόνωση του Ισλαμιστή ηγέτη στην Δύση.

5.1. Ανησυχία για τον δημοκρατικό εκτροχιασμό της Τουρκίας

Έκδηλη είναι πλέον η ανησυχία και η απογοήτευση στην Αμερικανική Κυβέρνηση για τις εσωτερικές εξελίξεις στην Τουρκία και για την συνολική στάση της κυβέρνησης Ερντογάν. Ο πρόεδρος Ομπάμα φέρεται να είπε σε συνέντευξη του στον δημοσιογράφο Jeffrey Goldberg πως ενώ τα πρώτα χρόνια θεωρούσε τον Ερντογάν ως υπόδειγμα μουσουλμάνου ηγέτη που θα γεφύρωνε τις σχέσεις Ανατολής-Δύσης, πλέον τον θεωρεί “αποτυχημένο και αυταρχικό” και εμφανίζεται δυσαρεστημένος με το γεγονός ότι αρνείται να χρησιμοποιήσει τον τεράστιο στρατό που διαθέτει για να φέρει τη σταθερότητα στην Συρία.⁶⁵ Στην έκθεση Μαρτίου του Jim Zanotti για το Κογκρέσο εκφράζονται ξεκάθαρα αμφιβολίες για το κατά πόσο η Τουρκία, μετά τις τελευταίες εξελίξεις στην Μέση Ανατολή και στο εσωτερικό της, μπορεί πλέον “να επηρεάσει τις εξελίξεις στην περιοχή, να αποτελέσει

⁶⁵ Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine,” *The Atlantic*, April Issue, <http://theatlantic.com/1UUZ50W>

πρότυπο για τις γειτονικές χώρες και να εξυπηρετήσει τα αμερικανικά συμφέροντα.”⁶⁶

Έντονος προβληματισμός επικρατεί, επιπλέον, για τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές της Τουρκίας αντιμετωπίζουν την ελευθερία του Τύπου, ύστερα από την σύλληψη δημοσιογράφων της *Cumhuriyet* και της κατάσχεσης της *Zaman*. Αρχικά, αρνητικά σχολιάστηκε η δήλωση του Ερντογάν στις 2 Μαρτίου ότι δεν αποδέχεται την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Τουρκίας με την οποία αφήνονταν ελεύθεροι δύο δημοσιογράφοι της *Cumhuriyet*, οι οποίοι αντιμετώπιζαν κατηγορίες αποκάλυψης κρατικών μυστικών. Ο αναπληρωτής εκπρόσωπος του Υπουργείου Εξωτερικών Μαρκ Τόνερ καλωσόρισε την απόφαση του δικαστηρίου, τονίζοντας ότι για της Η.Π.Α είναι βασικό ζήτημα η ελευθερία του Τύπου και εξέφρασε την βαθύτατη ανησυχία του για τις προσπάθειες της κυβέρνησης να φιμώσει ή να εκφοβίσει την ελευθερία του λόγου.⁶⁷ Στη συνέχεια, στις 17 Μαρτίου ο εκπρόσωπος του Λευκού Οίκου Τζος Έρνεστ επέκρινε την στάση της τουρκικής κυβέρνησης, καλώντας την να εγγυηθεί την εφαρμογή του νόμου και το δικαίωμα έκφρασης διαφωνίας.⁶⁸

Το οξυμένο κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών αποτυπώνεται σαφώς στις αναφορές στον τύπο και στα κορυφαία περιοδικά διεθνών σχέσεων. Εν αναμονή της επίσκεψης του Τούρκου Προέδρου, το σύνολο σχεδόν του αμερικανικού τύπου αποκαλούσε τον Ερντογάν δικτάτορα που κλείνει εφημερίδες και φυλακίζει τους πολιτικούς αντιπάλους του, ενώ μερίδα αναλυτών δεν διστάζει να αμφισβητήσει την αξιοπιστία της ίδιας της συμμαχίας με την Τουρκία. Σε άρθρο του στο *Foreign Affairs*, ο Steven Cook, συνεργάτης ερευνητής του *Council on Foreign Relations*, υποστηρίζει πως η Τουρκία έχει αποδειχθεί ένας “απρόθυμος, αναξιόπιστος και δύστροπος σύμμαχος,” και δεν διστάζει να προτείνει πως “εάν οι

⁶⁶ Jim Zanotti, “Turkey: Background and U.S. Relations in Brief”, Congressional Research Service, (18.03.2016), <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R44000.pdf>, p. 1

⁶⁷ Mark C. Toner, Daily Press Briefing, *U.S. Department of State*, 02.03.2016, <http://1.usa.gov/1Y2VqxB>

⁶⁸ Josh Earnest, Press Briefing, *The White House*, 17.03.2016, <http://bit.ly/1Uh2d7F>

Κούρδοι της Συρίας (και του Ιράκ) θέλουν να είναι ανεξάρτητοι, η Ουάσιγκτον δεν θα πρέπει να τους σταματήσει.”⁶⁹ Ο έγκριτος δημοσιογράφος Thomas Friedman, σε άρθρο του, έγραψε ότι, λόγω των προσπαθειών να καταστεί το Ιράκ ασφαλές, οι Η.Π.Α. αναγκάζονται «να κάνουν τα στραβά μάτια στο γεγονός ότι ο πιο σημαντικός νατοϊκός “σύμμαχος” (τα εισαγωγικά στο πρωτότυπο) μας στην περιοχή, η Τουρκία, μετατρέπεται από δημοκρατία σε δικτατορία από τον πρόεδρό της».⁷⁰

Χαρακτηριστικά είναι, επίσης, τα άρθρα των συνεργατών του *Bloomberg View*, Eli Lake και Josh Rogin, για το πως οι Η.Π.Α. έπεσαν τόσο έξω με τον “Τούρκο δικτάτορα”, όπως και το άρθρο των Mort Abramowitz και Eric Edelman, πρώην πρέσβων των Η.Π.Α. στην Τουρκία και συμπροεδρευόντων της Πρωτοβουλίας για την Τουρκία του *Bipartisan Policy Center*, με το οποίο καλούν τον Ερντογάν να επιλέξει μεταξύ μεταρρυθμίσεων ή παραίτησης.⁷¹ Ιδιαίτερη σημασία έχει η ανοικτή επιστολή που έστειλαν στον Ερντογάν μερικές εβδομάδες αργότερα, με πρωτοβουλία των δύο πρώην πρέσβων, 48 γνωστοί διπλωμάτες, καθηγητές και αναλυτές που ασχολούνται με την Τουρκία.⁷² Στην επιστολή εξέφρασαν τις έντονες ανησυχίες τους για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την συγκέντρωση εξουσίας στο πρόσωπο του Ερντογάν και την κλιμάκωση του πολέμου εναντίον του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (PKK). Μεταξύ αυτών που υπέγραψαν την επιστολή ήταν οι Max Boot, Robert Kagan και Elliot Abrams του *Council on Foreign Relations* και οι Paul Wolfowitz και Michael Rubin του *American Enterprise Institute*. Ο τελευταίος, μάλιστα, με σειρά άρθρων του εξαπολύει δριμυεία επίθεση στην κυβέρνηση Ερντογάν, θεωρώντας ότι είναι αδύνατο να νικηθεί το Ισλαμικό Κράτος με τον Ερντογάν στην

⁶⁹ Steven A. Cook, “Μεταξύ Άγκυρας και Rojava: Καθόλου ήσυχα στο κουρδικό μέτωπο”, *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*, 16.03.2016, <http://bit.ly/26tYc4s>

⁷⁰ Thomas L. Friedman, “When The Necessary is Impossible”, *The New York Times*, 30.03.2016, <http://nyti.ms/1VSkqdp>

⁷¹ Eli Lake & Josh Rogin, “How U.S. got Turkey’s Dictator so wrong?” *Chicago Tribune*, 30.03.2016, <http://trib.in/1rhOkul>; Mort Abramowitz & Eric Edelman, “Turkey’s Erdogan must reform or resign”, *The Washington Post*, 10.03.2016, <http://wapo.st/1pk7AXI>.

⁷² *Bipartisan Policy Center*, “An Open Letter to President Erdogan: U.S. Foreign Policy Experts Voice Concern Over Recent Developments in Turkey,” 30.03.2016, <http://bit.ly/1rztBTk>

εξουσία,⁷³ ότι στόχος του Ερντογάν είναι η εγκαθίδρυση χαλιφάτου παρομοιάζοντας τον Τούρκο Πρόεδρο με τον αρχηγό του Ισλαμικού Κράτους αλ-Μπαγκντάντι, αλλά με “καλύτερη οδοντοστοιχία, λιγότερο αιμοσταγή και με περισσότερη στρατηγική υπομονή,”⁷⁴ ότι ο Ερντογάν έχει μετατρέψει την Τουρκία σε “Πακιστάν της Μεσογείου”, ένα “εκκολαπτήριο τρομοκρατών που αυτοπαρουσιάζεται ως ο μόνος διαθέσιμος εταίρος της Δύσης με τραγικά αποτελέσματα,”⁷⁵ και, ακόμη, ότι η λύση στρατιωτικού πραξικοπήματος δεν θα ήταν τόσο κακή ιδέα και ούτε θα προκαλούσε τόσο μεγάλες αντιδράσεις στις Η.Π.Α. ή στην Ευρώπη.⁷⁶

Την ίδια στιγμή, στην Τουρκία κυκλοφόρησαν σενάρια πραξικοπηματικής ανατροπής της κυβέρνησης Ερντογάν, αναγκάζοντας το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο να προβεί σε μια ασυνήθιστη ανακοίνωση περί ανυπόστατης φημολογίας, όσο ο Τούρκος Πρόεδρος βρισκόταν στις Η.Π.Α. Η αιφνίδια σύλληψη του Τουρκο-ιρανού επιχειρηματία Reza Zarrab, ο οποίος είχε εμπλακεί στο σκάνδαλο διαφθοράς στην Τουρκία το 2013 που άγγιζε και τον Ερντογάν, θεωρήθηκε ότι ήταν μέρος του σχεδίου ανατροπής.⁷⁷ Από την μεριά του, ο Ερντογάν δήλωσε ότι θα επιθυμούσε οι αμερικανικές αρχές να πάρουν μέτρα κατά του δικτύου σχολείων που διευθύνει ο Φετουλάχ Γκιουλέν, ο Τούρκος ιεροκήρυκας που ζει στην Πενσυλβάνια, πρώην σύμμαχος και πλέον νούμερο ένα εχθρός του Ερντογάν, και οποίος θεωρείται ότι σχεδιάζει το πραξικόπημα.⁷⁸

⁷³ Michael Rubin, “Why it’s impossible to defeat ISIS with Erdogan in power,” *AEI Ideas, American Enterprise Institute*, 31.03.2016, <http://bit.ly/21fcSkc>.

⁷⁴ id., “Is Erdogan’s end goal a caliphate?,” *AEI Ideas, American Enterprise Institute*, 09.03.2016, <http://bit.ly/1qTAJZJ>.

⁷⁵ id., “Pakistan on the Mediterranean,” *AEI Ideas, American Enterprise Institute*, 28.03.2016, <http://bit.ly/24jPSCq>.

⁷⁶ id., “Could there be a coup in Turkey?” *AEI Ideas, American Enterprise Institute*, 21.03.2016, <http://bit.ly/1o64G7e>.

⁷⁷ Fehim Taştekin, “Turkish bodyguards take Washington by force,” *Al Monitor*, 03.04.2016, <http://bit.ly/1TdNqpg>

⁷⁸ *Daily Mail*, “US-Turkey ties fray as Erdogan heads to Washington”, 29.03.2016, <http://dailym.ai/236fD6J>

Το κλίμα δυσπιστίας αποτυπώνεται και στον τουρκικό τύπο. Η φιλοκυβερνητική *Daily Sabah* με άρθρο του αρχισυντάκτη της Serdar Karagoz επιτέθηκε στην αμερικανική κυβέρνηση, λέγοντας πως ο Ομπάμα κινδυνεύει να περάσει στην ιστορία ως ένας αποτυχημένος πρόεδρος που οδήγησε στην κατάρρευση των σχέσεων των δύο χωρών.⁷⁹ Για τον ανταποκριτή της *Hürriyet* στην Ουάσιγκτον Tolga Tanış, η μόνη περίπτωση αντιστροφής του κλίματος στις σχέσεις των δύο χωρών είναι η επανέναρξη του πολιτικού διαλόγου με τους Κούρδους στο εσωτερικό της χώρας, καθώς δεν πρόκειται να αλλάξει ο σουνιτικός προσανατολισμός της χώρας στην περιοχή λόγω του σιιτικού χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν.⁸⁰

5.2. Επίσκεψη Ερντογάν στις Η.Π.Α.

Ο Πρόεδρος της Τουρκίας βρέθηκε στις Η.Π.Α. από τις 29 Μαρτίου έως τις 2 Απριλίου για να λάβει μέρος στην τέταρτη Σύνοδο Κορυφής για την Πυρηνική Ασφάλεια που συγκάλεσε ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα. Με την ευκαιρία της επίσκεψης, συναντήθηκε ακόμα με κορυφαίους επιχειρηματίες για προσέλκυση επενδύσεων, με εκπροσώπους της εβραϊκής κοινότητας σε προσπάθεια επανόρθωσης των σχέσεων με το Ισραήλ, με μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας από δύο think tanks — το *Brookings Institute* και το *Atlantic Council* — ενώ εγκαινίασε και το μεγαλύτερο ισλαμικό πολιτιστικό κέντρο των Ηνωμένων Πολιτειών.

Η δημιουργία του κέντρου από την Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων στο Λάνχαμ της πολιτείας Μέριλαντ⁸¹ είναι ενδεικτική των προσπαθειών που

⁷⁹ Serdar Karagoz, “US support for PKK’s Syrian wing risks Turkey-US relations”, *Daily Sabah*, 29.03.2016, <http://bit.ly/1TdNw08>

⁸⁰ Tolga Tanış, “US-Turkey relations at a breaking point over the Kurds,” *Turkish Policy Quarterly*, 07.03.2016, <http://bit.ly/1rhOEJM>

⁸¹ Βλ. *Πρακτορείο Anadolu*, ‘Le Président Erdogan inaugurer le premier centre islamique turc des Etats-Unis’, 26 Μαρτίου 2016, <http://www.trt.net.tr/francais/turquie/2016/03/26/le-president-erdogan-inaugurer-le-premier-centre-islamique-turc-des-etats-unis-458402?jccvhyuoccvhyufk>.

καταβάλει η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. να αποκτήσει επιρροή στις Η.Π.Α., ανταγωνιζόμενη τον αρχηγό του κινήματος Γκιουλέν στην χώρα αυτή, ο οποίος, απ' ό, τι φαίνεται, χαίρει αμερικανικής υποστήριξης. Η καταστολή της δράσης της κοινότητας Γκιουλέν στις Η.Π.Α. αποτέλεσε, απ' ό, τι φαίνεται, θέμα στις πρόσφατες συζητήσεις μεταξύ τούρκων και αμερικανών αξιωματούχων.

Έντονη παραφιλολογία κυριάρχησε τις ημέρες πριν από την επίσκεψη Ερντογάν για το αν ο Αμερικανός πρόεδρος θα συναντούσε τον Τούρκο ομόλογό του και για το αν θα τον συνόδευε στα εγκαίνια του ισλαμικού κέντρου στο Μέρυλαντ, κοντά στην αμερικανική Πρωτεύουσα. Την πραγματοποίηση επίσημης συνάντησης επεδίωκε διακαώς η τουρκική πλευρά, ανάγοντας την σε ζήτημα εθνικής υπερηφάνειας, αν και αυτή δεν ήταν επίσημη επίσκεψη και ο Αμερικανός Πρόεδρος δεν ήταν προγραμματισμένο να συναντήσει κανέναν από τους 50 ηγέτες, εκτός από τον Πρόεδρο της Κίνας. Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Μεσούτ Τσαβούσογλου προετοίμαζε από καιρό το έδαφος για μια συνάντηση, ενώ ο προεδρικός εκπρόσωπος Ιμπραήμ Καλίν αναφέρθηκε στις επίμονες προσπάθειες που γινόντουσαν για την πραγματοποίηση μίας διμερούς συνάντησης. Ακριβώς πριν την αναχώρησή του από την Άγκυρα, ο ίδιος ο Ερντογάν ανακοίνωσε στους δημοσιογράφους ότι θα συναντούσε τον Ομπάμα στη διάρκεια της Συνόδου.⁸²

Από την άλλη, πηγές στην Ουάσιγκτον απέκλειαν το ενδεχόμενο είτε διμερούς συνάντησης είτε παρουσίας Ομπάμα στα εγκαίνια, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο δυσαρέσκεια για τις διαφορές των δύο χωρών στο ζήτημα της Συρίας και για τις αντιδημοκρατικές πρακτικές του Ερντογάν στο εσωτερικό της Τουρκίας. Ο Max Hoffman, της φιλελεύθερης δεξαμενής σκέψης *Center for American Progress*, σχολίασε ότι ο Λευκός Οίκος δεν επιθυμεί να γίνει θερμή υποδοχή του Προέδρου Ερντογάν για αυτούς ακριβώς τους λόγους, ενώ ο Soner Çağartay, διευθυντής του προγράμματος τουρκικών ερευνών του *Washington*

⁸² *Hurriyet Daily News*, “No scheduled Erdoğan-Obama meeting, says Turkish spokesperson,” 28.03.2016, <http://bit.ly/1T4zygD>; Can Sezer & Roberta Rampton, “Biden to host Turkey’s Erdogan as ties with U.S. show strains,” *Reuters*, 28.03.2016, <http://bit.ly/1QA16LU>.

Institute for Near East Policy, κατέκρινε τον Ερντογάν για το καθεστώς που έχει περιέλθει η άλλοτε στενή του σχέση του με τον Πρόεδρο Ομπάμα.⁸³ Από την μεριά του, ο τούρκος Πρόεδρος, σε ανεπίσημο δείπνο που είχε την παραμονή της Συνόδου με εκπροσώπους από τα πιο σημαντικά think tanks της Ουάσιγκτον, όχι μόνο κατέκρινε ανοικτά την πολιτική Ομπάμα, αλλά τόνισε την σημασία — αν όχι και την προδιάθεση — της Τουρκίας στον πόλεμο της Συρίας: “Μας χρειάζεστε. Δεν μπορείτε να κερδίσετε τον πόλεμο σας στην Συρία χωρίς εμάς.”⁸⁴ Είναι σαφές πως όσο η Τουρκία δεν εξασφαλίζει τα ανταλλάγματα που ζητάει, στην καλύτερη περίπτωση δεν θα βοηθήσει τις Η.Π.Α. στην επιχείρηση στη Συρία.

Τίποτα δεν θύμιζε τις παλαιότερες επισκέψεις του τούρκου Προέδρου στην αμερικανική Πρωτεύουσα και της θερμής υποδοχής που άλλοτε του επεφύλασσαν στον Λευκό Οίκο. Τελικά, ο Ερντογάν συναντήθηκε για μία ώρα με τον Αντιπρόεδρο των Η.Π.Α. Τζο Μπάιντεν, στις 31 Μαρτίου, στο ξενοδοχείο που διέμενε ο τούρκος Πρόεδρος, και μετά την επιμονή της τουρκικής πλευράς, την επόμενη ημέρα, είχε σύντομη συνομιλία με τον πρόεδρο Ομπάμα στο περιθώριο της Συνόδου για την Πυρηνική Ασφάλεια, μετά το δείπνο των ηγετών.

Ωστόσο, το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών μεγάλωσε αντί να γεφυρωθεί, εξαιτίας της διαφωνίας στο ζήτημα των Κούρδων της Συρίας, αλλά και της δυσαρέσκειας για τις εξελίξεις στο εσωτερικό της Τουρκίας. Παρά το καλό κλίμα που επικαλείται το ρεπορτάζ της *Daily Sabah*, στην συνάντηση με τον Μπάιντεν, ο Ερντογάν εξέφρασε την δυσαρέσκεια του για το γεγονός ότι οι Η.Π.Α. αντιμετωπίζουν τους Κούρδους ως την μοναδική δύναμη που μπορεί να

⁸³ Dion Nissenbaum & Carol E. Lee, “Turkish President Faces a Cool Reception in U.S. Visit”, *The Wall Street Journal*, 27.03.2016, <http://on.wsj.com/1MuftUv>; Can Sezer & Jeff Mason, “Obama to hold informal talks with Turkey’s Erdogan as ties show strain”, *Reuters*, 29.03.2016, <http://reut.rs/1St6Sk8>.

⁸⁴ John Hudson, “Erdogan uses closed-door meeting to blast Obama Administration,” *Foreign Policy*, 30.03.2016, <http://atfp.co/1PGca76>

αντιμετωπίσει το Ισλαμικό Κράτος, προβάλλοντας την ανησυχία του για την πρόθεση των Κούρδων να δημιουργήσουν αυτόνομο κράτος στη βόρεια Συρία.⁸⁵

Σύμφωνα με πληροφορίες που επικαλείται η εφημερίδα *Hürriyet*, κατά την σύντομη συνομιλία τους, ο Ερντογάν πρότεινε στον Ομπάμα να αναλάβει η Τουρκία να εξουδετερώσει το Ισλαμικό Κράτος μαζί με τους Άραβες και Τουρκμένους συμμάχους της και σε αντάλλαγμα να σταματήσει η συνεργασία των Η.Π.Α. με τους Κούρδους της Συρίας. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, ο Ομπάμα όχι μόνο αρνήθηκε την πρόταση, αλλά απάντησε ότι δεν προτίθεται να εγκαταλείψει τους Κούρδους της Συρίας και ότι σε περίπτωση ανάπτυξης τουρκικών στρατευμάτων στην Συρία, αυτά θα αποτελέσουν στόχο των ρωσικών αεροσκαφών.⁸⁶

Ο Πρόεδρος Ομπάμα, μάλιστα, κατέκρινε δημόσια τον «πολύ ανησυχητικό δρόμο» που έχει πάρει η κυβέρνηση Ερντογάν στο ζήτημα της ελευθερίας του Τύπου. Στην συνέντευξη τύπου, που παραχώρησε μετά το πέρας της Συνόδου για την Πυρηνική Ασφάλεια, διευκρίνισε πως δεν είναι μυστικό ότι είναι προβληματισμένος για κάποιες εξελίξεις στην Τουρκία και συγκεκριμένα για την πολιτική «καταστολής της πληροφόρησης και του δημοκρατικού διαλόγου». Δεν παρέλειψε να αναφέρει, βέβαια, προς αποφυγή παρεξηγήσεων, ότι η συνεργασία των δύο χωρών εξακολουθεί να είναι κρίσιμη, παρά τις διαφωνίες τους. «Όπως συμβαίνει ανάμεσα σε πολλούς φίλους και εταίρους, συνεργαζόμαστε μαζί τους, συντονιζόμαστε μαζί τους, εκτιμούμε τις προσπάθειές τους και όταν υπάρχουν διαφορές τις συζητάμε.»⁸⁷ Κατά την επιστροφή του στην τουρκική πρωτεύουσα, ο Ερντογάν απάντησε ότι του φάνηκαν ιδιαίτερα προσβλητικές οι δηλώσεις Ομπάμα «πίσω από την πλάτη του», διέψευσε τα όσα ισχυρίστηκε ότι του είπε κατ' ιδίαν ο

⁸⁵ Ragip Soyulu, "Erdogan, Biden meet under shadow of US support of PKK affiliate PYD", *Daily Sabah*, 31.03.2016, <http://bit.ly/1XW688R>

⁸⁶ Fehim Taştekin, "Can the Islamic State be defeated without Kurds?" *Al Monitor*, 08.04.2016, <http://bit.ly/24jQoQY>.

⁸⁷ BIA News Desk, "Obama criticises Erdogan on Freedom of Speech, Democracy," 04.04.2016, <http://bit.ly/1VSl1ff>.

αμερικανός Πρόεδρος και είπε ότι δεν χρειάζεται «μαθήματα δημοκρατίας» από την Δύση.⁸⁸

Η επίσκεψη Ερντογάν στις Η.Π.Α. ήταν επεισοδιακή από πολλές απόψεις. Ήδη από την άφιξη του στο πολυτελές ξενοδοχείο *St.Regis*, ομάδα διαδηλωτών τον υποδέχθηκε με συνθήματα, με αποτέλεσμα να σημειωθούν εντάσεις με τους σωματοφύλακες, οι οποίοι προσπαθούσαν με άναρθρες κραυγές να υπερκαλύψουν την φωνή των διαδηλωτών για να μην αφήσουν να ακουστούν τα συνθήματα. Η εμφάνιση του Ερντογάν στο *Brookings Institute* ήταν ακόμα πιο επεισοδιακή, με τους σωματοφύλακες να αποκλείουν την είσοδο και να εξυβρίζουν δημοσιογράφους και τους διοργανωτές να απειλούν να ακυρώσουν την ομιλία. Επίσης, θυμηδία προκάλεσε η διαφημιστική εκστρατεία με τους δρόμους της Ουάσιγκτον να γεμίζουν με νοικιασμένα αυτοκίνητα με συνθήματα όπως “Ερντογάν σε αγαπάμε/Σταματήστε τον Γκιουλέν/Μην στηρίζετε τους Κούρδους”.⁸⁹ Ένα άλλο γεγονός που σημάδεψε την επίσκεψη Ερντογάν ήταν η αποκάλυψη ότι η ανάρτηση #WeloveErdogan στο Twitter, η οποία προσέλκυσε σε χρόνο ρεκόρ φαινομενικά πάνω από 170.000 χρήστες, ήταν μεθοδευμένη από την τουρκική κυβέρνηση, γεγονός που οδήγησε στην διαγραφή της από τους υπεύθυνους του μέσου δικτύωσης.⁹⁰ Συνολικά, η επίσκεψη Ερντογάν όχι μόνο δεν βελτίωσε, αλλά μάλλον χειροτέρευσε το κλίμα στις σχέσεις των δύο πλευρών.

Με τις συνομιλίες για τη Συρία στη Γενεύη να μην οδηγούν πουθενά και την εκκευρία στην Συρία να κρέμεται από μια κλωστή, οι σχέσεις των Η.Π.Α. με την Τουρκία βρίσκονται στο πιο κρίσιμο σημείο. Οι τοπικοί σύμμαχοι της Τουρκίας δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του Ισλαμικού Κράτους, ενώ η αδιαλλαξία της στο ζήτημα των Κούρδων έχει οδηγήσει σε στρατηγικό αδιέξοδο.

⁸⁸ Semih Idiz, “West takes Erdogan to task over press freedom,” *Al Monitor*, 05.04.2016, <http://bit.ly/1pF8v3Y>.

⁸⁹ Taştekin, “Turkish bodyguards take Washington by force,” *Al Monitor*, 03.04.2016, <http://bit.ly/1TdNqpg>; Το βίντεο υπάρχει στην ηλεκτρονική έκδοση της Cumhuriyet: <http://bit.ly/1TwyuW2>

⁹⁰ *Reuters*, “Not feeling the love? Turkish media accuse Twitter of censoring top trending Erdogan hashtag,” 30.03.2016, <http://on.rt.com/78m2>

Καθώς η κυβέρνηση Ομπάμα βαδίζει στους τελευταίους μήνες διακυβέρνησης της και κατόπιν της επεισοδιακής επίσκεψης Ερντογάν, δεν διαφαίνεται καμία περίπτωση αντιστροφής του τεταμένου κλίματος στις σχέσεις της με την τουρκική Κυβέρνηση στο εναπομένον διάστημα της θητείας της και αυτό που μένει να φανεί είναι πως θα κυλήσουν οι σχέσεις των δύο χωρών, σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στο μέτωπο της Συρίας.

6. ΚΑΥΚΑΣΟΣ

6.1. Αζερμπαϊτζάν

Την περίοδο Μαρτίου-Απριλίου οι τουρκό-αζερικές σχέσεις σημείωσαν αξιοσημείωτη πρόοδο τόσο λόγω της συνάντησης του Συμβουλίου Συνεργασίας όσο και της ανάφλεξης της σύγκρουσης στο Ναγκόρνο Καραμπάχ.

6.1.1. Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας

Το 5^ο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Τουρκίας-Αζερμπαϊτζάν έλαβε χώρα στα μέσα Μαρτίου στην Άγκυρα. Το Συμβούλιο αρχικά είχε προγραμματιστεί στο Μπακού. Ωστόσο, οι τρομοκρατικές ενέργειες στην Άγκυρα ανάγκασαν τον τούρκο Πρόεδρο να παραμείνει στην χώρα. Σε μία κίνηση καλής θέλησης και αλληλεγγύης με τον τουρκικό λαό, ο Αζέρος Πρόεδρος Ιλχάμ Αλίεβ πρότεινε αντί της ακύρωσής των εργασιών του Συμβουλίου Συνεργασίας αυτές να πραγματοποιηθούν στην Άγκυρα.⁹¹

Η κίνηση αυτή του Αλίεβ έδωσε το έναυσμα στον Ερντογάν να εκμεταλλευτεί πολιτικά το γεγονός, προκειμένου να τονίσει τόσο την δεινή θέση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα του όσο και την αλληλέγγυα στάση των Αζέρων απέναντι στην Τουρκία. Ο Ερντογάν, αξιοποίησε στο έπακρο την επίσκεψη του Αλίεβ, κυρίως για να προβάλλει τον τουρκικό λαό ως θύμα και ότι δέχεται άνανδρα χτυπήματα που στοχεύουν να τον εκφοβίσουν,⁹² αγνοώντας τις αποτυχημένες εριστικές κυβερνητικές πολιτικές απέναντι σε μερίδα Τούρκων πολιτών το τελευταίο διάστημα. Κατηγόρησε ακόμη όσες χώρες στηρίζουν τους «τρομοκράτες» ή τους χρησιμοποιούν ως μοχλό πίεσης εναντίον της Άγκυρας, ενώ

⁹¹ Βλ. *Takvim*, 'Azerbaycan Zirvesi Ankara'da Yapılacak', 14 Μαρτίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/Guncel/2016/03/14/azerbaycan-zirvesi-ankarada-yapilacak>.

⁹² Βλ. *Takvim*, 'Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan önemli açıklamalar', 15 Μαρτίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/Guncel/2016/03/15/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar>. Βλ. επίσης *Hürriyet Daily News*, 'Turkey, Azerbaijan deepen ties, vow to unite against terror', 15 Μαρτίου 2016, <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-azerbaijan-deepen-ties-vow-to-unite-against-terror.aspx?pageID=238&nID=96476&NewsCatID=510>.

δεν δίστασε να εξαπολύσει και απειλές εναντίον τους. Έδωσε έμφαση δε στις καλές σχέσεις με το Αζερμπαϊτζάν προκειμένου να διασκεδάσει, αφενός, την εντύπωση μιας απομονωμένης χώρας στο διεθνές σύστημα που δέχεται πλήγματα, και, αφετέρου, για να προωθήσει τους στενούς εθνικούς δεσμούς που ενώνουν τους δύο λαούς. Συγκεκριμένα έκανε αναφορά στο εθνικιστικό αφήγημα περί «Δύο κρατών, ενός έθνους».⁹³

Στο πλαίσιο των εργασιών του Συμβουλίου Συνεργασίας, Τουρκία και Αζερμπαϊτζάν υπόγραψαν μια σειρά από συμφωνίες και πρωτόκολλα. Συγκεκριμένα υπεγράφη:

- α) Πρωτόκολλο για την ανταλλαγή στρατιωτικού-πολιτικού προσωπικού για κοινωνικούς και πολιτισμικούς σκοπούς.
- β) Συμφωνία περί απασχόλησης σε κερδοσκοπικές εργασίας συγγενών μελών του διπλωματικού σώματος και προξενικού προσωπικού.
- γ) Συμφωνία περί συνεργασίας στον τομέα των δικαστικών ερευνών.
- δ) Συμφωνία αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων οδήγησης.
- ε) Πρωτόκολλο τεχνικής συνεργασίας. Οι δύο ηγέτες υπέγραψαν και την κοινή «Ανακοίνωση Τύπου» του 5^{ου} Ανωτάτου Συμβουλίου Συνεργασίας.

Επιπλέον, ο Ερντογάν για να δώσει έμφαση στις στενές σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Μπακού, έσπευσε να ανακοίνωσε ότι ο Υπερμικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου (TANAP) υπολογίζεται να ολοκληρωθεί νωρίτερα από την προβλεπόμενη ημερομηνία, ενώ το σχέδιο σιδηροδρομικής γραμμής Μπακού-Τιφλίδα-Κάρς θα εγκαινιαστεί τον προσεχή Δεκέμβριο.⁹⁴

⁹³ Βλ. *Takvim*, 'Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan...', ο.π.

⁹⁴ Βλ. *Takvim*, 'Diz çökecekler', 15 Μαρτίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/Siyaset/2016/03/16/diz-cokecekler>. Βλ. επίσης *Hürriyet Daily News*, 'Turkey, Azerbaijan deepen ties...', ο.π.

6.1.2. Ναγκόρνο-Καραμπάχ

Η αιφνίδια αντεπίθεση που εξαπέλυσε ο αζερικός στρατός εναντίον αρμενικών θέσεων στην περιοχή, ανακαταλαμβάνοντας κάποια χωριά του Αζερμπαϊτζάν, τα οποία είχαν περιέλθει σε αρμενικό έλεγχο στις αρχές της δεκαετίας του 1990, είχε ως αποτέλεσμα να στραφεί η διεθνής κοινή γνώμη στις εξελίξεις στον Καύκασο. Η ανάφλεξη της σύγκρουσης στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ στις αρχές Απριλίου, ήταν επόμενο να κινητοποιήσει τους τουρκο-αζερικούς μηχανισμούς συνεργασίας. Ο τούρκος Πρόεδρος παρείχε όλη την απαραίτητη διπλωματική υποστήριξη στον Αζέρο ομόλογό του Ιλχάμ Αλιέβ. Συγκεκριμένα, ο Ερντογάν δεν δίστασε να κατηγορήσει ακόμη και την Ρωσία για ανάμειξη στα θέματα του Καυκάσου, υποστηρίζοντας ένα εκ των αντιμαχόμενων πλευρών, ισχυριζόμενος ότι το ίδιο έπραξε και στην Ουκρανία, τη Συρία, τη Ν. Οσσετία και την Αμπχαζία, αντιστρέφοντας την κατηγορία που είχε δεχθεί από τη Μόσχα προηγουμένως.⁹⁵

Η ένταση μεταξύ Μπακού και Ερεβάν στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ έφερε σε αντιπαράθεση και την Άγκυρα με τη Μόσχα, οι οποίες έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα στην περιοχή. Αμφότερες οι χώρες έχουν συμφωνίες αμυντικής συνεργασίας με τις χώρες της περιοχής, τις οποίες αντιλαμβάνονται ως φυσικές σφαίρες επιρροής τους λόγω των θρησκευτικών, εθνικών ή γλωσσικών δεσμών τους, και θεωρούν κάθε προσπάθεια αλλαγής στο υφιστάμενο καθεστώς ως άμεση απειλή για τα συμφέροντά τους σ' αυτές. Η αντιπαράθεση αυτή μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ αποτελεί ακόμη ένα πρόβλημα στις ήδη επιβαρημένες σχέσεις της Τουρκίας με τη Ρωσία.

⁹⁵ Βλ. *Hürriyet Daily News*, 'Russia, not Turkey, taking sides in Nagorno-Karabakh conflict, says Erdogan', 6 Απριλίου 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/russia-not-turkey-taking-sides-in-nagorno-karabakh-conflict-says-erdogan.aspx?pageID=238&nID=97415&NewsCatID=510>.

6.2. Αρμενία και Αρμενικό

Οι τουρκο-αρμενικές σχέσεις είχαν ενδιαφέρον, πέραν του ζητήματος του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, και λόγω της επετείου της γενοκτονίας των Αρμενίων από τους Νεότουρκους. Ο τούρκος Πρόεδρος, μολονότι απαρνείται την γενοκτονία και όποια ευθύνη μπορεί να βαραινεί το τουρκικό κράτος για τα δεινά που προκλήθηκαν στα θύματα, τήρησε μια στάση που αξίζει να σημειωθεί. Σε επιστολή του προς την αρμενική κοινότητα της Τουρκίας κα με αφορμή τις τελετές μνήμης που διοργάνωσε η αρμενική κοινότητα της χώρας για τα θύματα του 1915, εξέφρασε τα συλλυπητήριά του στα εγγόνια και τα δισέγγονα των «*Οθωμανών Αρμενίων, οι οποίοι απεβίωσαν την περίοδο αυτή*».⁹⁶ Στην πράξη, η νεο-οθωμανική ηγεσία συνεχίζει την πολιτική άρνησης που είχαν υιοθετήσει οι κυβερνήσεις των Κεμαλιστών, συντηρητικών και εθνικιστών που προηγήθηκαν.

Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών φάνηκε ενοχλημένο επίσης από την επίσκεψη του αρμένιου Προέδρου στην ελληνική Πρωτεύουσα, στα μέσα Μαρτίου. Με δελτίο τύπου επιχειρήσε να αμαυρώσει τις διμερείς επαφές του Σαρκισιάν με έλληνες αξιωματούχους και τις τοποθετήσεις των δύο μερών όσον αφορά τις γενοκτονίες που υπέστησαν αμφότεροι οι λαοί από τους Νεότουρκους. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα βάλλει εναντίον της σχέσης αλληλεγγύης μεταξύ Αθήνας και Ερεβάν, αποδίδοντάς την στην «κοινή έχθρα» εναντίον της τουρκικής ταυτότητας.⁹⁷ Η Άγκυρα έχει απόλυτη συναισθηση των παρόμοιων εμπειριών που υπέστησαν οι Αρμένιοι και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου στις αρχές του περασμένου αιώνα, υπαίτιοι των οποίων είναι οι Νεότουρκοι. Κάθε σύγκλιση των δύο αυτών στοιχείων με αφορμή το ζήτημα της γενοκτονίας του μη μουσουλμανικού και μη τουρκικού στοιχείου της Μικράς Ασίας, αξιολογείται ως κίνηση που δύναται να υπονομεύσει τα εθνικά συμφέροντα της χώρας και αντιμετωπίζεται με την δέουσα προσοχή.

⁹⁶ Βλ. *Hürriyet Daily News*, 'Erdogan releases statement on 1915 Armenian killings', 24 Απριλίου 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-releases-statement-on-1915-armenian-killings.aspx?PageID=238&NID=98257&NewsCatID=339>.

⁹⁷ Βλ. *Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκικής Δημοκρατίας*, Ανακοίνωση Τύπου, QA-8, 17 Μαρτίου 2016, http://www.mfa.gov.tr/qa_8_-17-march-2016_-statement-of-the-spokesperson.en.mfa.

7. ΜΕΙΖΩΝ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

7.1. Συρία

7.1.1. Συρία: εκεχειρία και διαπραγματεύσεις

Εν μέσω εμφυλιοπολεμικής σύρραξης στη Συρία, ξεκίνησαν εκ νέου στα μέσα Μαρτίου οι διεθνείς διαπραγματεύσεις στην Γενεύη υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε., οι οποίες είχαν διακοπεί στα τέλη Φεβρουαρίου, μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον νέο κύκλο συνομιλιών, όπως και στον προηγούμενο, δεν προσεκλήθησαν οι Κούρδοι του Κόμματος Δημοκρατικής Ένωσης (PYD), για το οποίο έχει σημαντικές αντιρρήσεις η Άγκυρα – το θεωρεί προέκταση του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (P.K.K.) και έχει θέσει βέτο στη συμμετοχή του.⁹⁸ Η αντίδραση των Κούρδων της Συρίας ήταν άμεση στον αποκλεισμό που έχουν υποστεί. Ανακήρυξαν αυτόνομη περιοχή στη Βόρεια Συρία, προκαλώντας την αντίδραση της Άγκυρας.

Εν τω μεταξύ η εκεχειρία έχει παραβιαστεί αρκετές φορές από τις δυνάμεις της κεντρικής κυβέρνησης. Επιχειρήθηκε ακόμη να ασκηθεί πίεση στη Δαμασκό από την Μόσχα, η οποία στα μέσα Μαρτίου ανακοίνωσε την αποχώρηση δυνάμεών της από την περιοχή. Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων φαίνεται να έχει επικρατήσει η πρόταση ενός ομοσπονδιακού συστήματος με την αντιπροσωπεία της συριακής αντιπολίτευσης («Ανώτερη Επιτροπή Διαπραγματεύσεων») να συνομιλεί με έμμεσες διαπραγματεύσεις με το καθεστώς αλ-Άσαντ. Το μείζον θέμα, ωστόσο, παραμένει η θέση που θα κατέχει ο σύριος Πρόεδρος αλ-Άσαντ στην μεταπολεμική Συρία. Προκειμένου να ενισχύσει την θέση του, το καθεστώς αλ-Άσαντ προκήρυξε εκλογές, οι οποίες έλαβαν χώρα στα μέσα Απριλίου, ενόσω

⁹⁸ *Daily Sabah*, 'PYD/YPG not invited to next round of Syria peace talks in Geneva, US State Dept. spokesman Kirby says', 12 March 2016, <http://www.dailysabah.com/diplomacy/2016/03/12/pydypg-not-invited-to-next-round-of-syria-peace-talks-in-geneva-us-state-dept-spokesman-kirby-says>.

παράλληλα ξεκινούσε νέος κύκλος συνομιλιών. Τα Ηνωμένα Έθνη απέρριψαν την εκλογική διαδικασία, η οποία, όπως υποστήριξαν, θα πρέπει να λάβει χώρα σε διάστημα 18 μηνών ως μέρος της πολιτικής μετάβασης.

Το κενό εξουσίας στη Συρία, η εμπλοκή των περιφερειακών δυνάμεων, καθώς και η αδυναμία του διεθνούς συστήματος να επιβάλει μια διεθώς αποδεκτή λύση, επιτείνει την εμφύλια σύρραξη στη χώρα, καθώς και την εμφάνιση συχνά αλληλένδετων διεθνιστικών φαινομένων, όπως το αυτοαποκαλούμενο «Ισλαμικό Κράτος» και οι προσφυγικές ροές.

7.1.1. Συρία: το φιάσκο της Τουρκίας στην Αλ Ράι

Υστερα από την πρόταση του Ερντογάν στον Ομπάμα να αναλάβει να εξουδετερώσει η Τουρκία το Ι.Κ., εφόσον οι Η.Π.Α. εγκατέλειπαν τους Κούρδους στη Συρία, η Τουρκία έκανε μια πρώτη απόπειρα για να αποδείξει την ικανότητά της να φέρει σε πέρας την αποστολή και να δημιουργήσει τετελεσμένα στο έδαφος. Η απόπειρα αυτή, όμως, αποδείχθηκε αποτυχημένη σε πρώτη φάση. Στις 7 Απριλίου ένας συνασπισμός Τουρκμένων, Σαλαφιστών και δυνάμεων της συριακής αντιπολίτευσης κατέλαβε από τους τζικαντιστές του Ισλαμικού Κράτους την στρατηγική πόλη Αλ Ράι, η οποία βρίσκεται στο κέντρο περίπου της ζώνης ασφαλείας που οραματίζεται η Τουρκία, εντός των βορείων συνόρων της Συρίας και μεταξύ των δύο κουρδικών θυλάκων Αφρίν και Κομπάνι. Ωστόσο, τέσσερις μόνο ημέρες αργότερα, οι τζικαντιστές ανακατέλαβαν την Αλ Ράι και όλες τις γύρω περιοχές που είχαν προηγουμένως περιέλθει στον έλεγχο του συνασπισμού.

Οι Η.Π.Α. δεν προτίθενται μεν να απαρνηθούν την συμμαχία με τους Κούρδους, αναζητούν όμως τρόπους να καθησυχάσουν την Τουρκία και να την εμπλέξουν πιο ενεργά στον πόλεμο στη Συρία. Οι Κούρδοι εμφανίζονται πιο ευέλικτοι ως προς το πεδίο δράσης τους, αρκεί να μην βγουν από το κάδρο. Σε

αυτό το πλαίσιο οργανώθηκε η επιχείρηση στην πόλη Αλ Ράι.⁹⁹ Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου, αναφερόμενος στις διαπραγματεύσεις και σε “πολιτική συμφωνία” που επετεύχθη με τις Ηνωμένες Πολιτείες, είπε ότι, με αεροπορική και χερσαία υποστήριξη από τα εδάφη της Τουρκίας και χωρίς να σταλούν αμερικανικές ή τουρκικές χερσαίες δυνάμεις, θα μπορούσε ο Ελεύθερος Συριακός Στρατός να καταλάβει εδάφη που ελέγχονται από το Ι.Κ.. Στόχος της Τουρκίας ήταν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις δημιουργίας της ζώνης ασφαλείας. Στις επιχειρήσεις της 7ης Απριλίου η Τουρκία παρείχε την στήριξη του πυροβολικού της από τα σύνορά της, ενώ συμμαχικά αεροπλάνα από την βάση Ιντσιρλίκ προσέφεραν αεροπορική κάλυψη. Η κατάληψη της Αλ Ράι δημιούργησε αρχικά ευφορία στην Τουρκία, η οποία όμως κράτησε για πολύ λίγο. Στις 11 Απριλίου, το Ι.Κ. ανακατέλαβε με ευκολία την Αλ Ράι. Το φιάσκο της Αλ Ράι είναι κάτι περισσότερο από απλά μια στρατιωτική ήττα από το Ι.Κ.: αποτελεί ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πως οι διαφορετικοί στόχοι και προτεραιότητες της Τουρκίας και των Η.Π.Α. εμποδίζουν την εναντίον του εκστρατεία.¹⁰⁰

Αυτό που αρχίζει να απασχολεί ιδιαίτερα τις Η.Π.Α., και αναμένεται να τις απασχολήσει ακόμα περισσότερο το προσεχές διάστημα, είναι ότι όσο αυτές δυσκολεύονται να βρουν ισορροπία μεταξύ Τουρκίας και Σύριων Κούρδων, η Ρωσία το εκμεταλλεύεται προσεγγίζοντας όλο και περισσότερο τους Κούρδους σε μία κίνηση που θα μπορούσε να αποβεί καθοριστική για την μελλοντική ισορροπία της ισχύος στην περιοχή. Όπως αναφέρεται σε δημοσίευμα της *Wall Street Journal*, η κίνηση της ρωσικής κυβέρνησης να στείλει εξοπλισμό και δυνάμεις της να πολεμήσουν στο πλευρό των Κούρδων στην βορειοδυτική Συρία

⁹⁹ Fehim Taştekin, “Can the Islamic State be defeated without Kurds?” *Al Monitor*, 08.04.2016, <http://bit.ly/24jQoQY>

¹⁰⁰ id. “First Turkey-backed operation against IS becomes fiasco,” *Al Monitor*, 14.04.2016, <http://bit.ly/1TdO2Lz>

και στο Ιράκ μπορεί να ανατρέψει την συμμαχία των τελευταίων ετών των Η.Π.Α. με τους Κούρδους και να αυξήσει την επιρροή της Μόσχας στην περιοχή.¹⁰¹

7.2. Λιβύη

Πέντε χρόνια μετά την πτώση του Καντάφι, η κατάσταση στην Λιβύη παραμένει χαοτική. Από τις έριδες μεταξύ της διεθνώς αναγνωρισμένης κυβέρνησης (υπό την επιρροή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας) και της μη νόμιμης (υπό τον έλεγχο των ισλαμιστικών πολιτοφυλακών της Μισράτα και της Τρίπολης) έχει επωφεληθεί άκρως το Ισλαμικό Κράτος, το οποίο επεκτείνει διαρκώς την εξουσία του στην παραλιακή ζώνη του Κόλπου της Σύρτης. Κατά τις αρχές Μαρτίου, οι τζικαντιστές του Ισλαμικού Κράτους εξαπέλυσαν επιθέσεις προς τα δυτικά, όμως αποκρούστηκαν εν τέλει με βαρύτατες απώλειες.¹⁰² Στις 16 Μαρτίου, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να επιβάλει βαριές κυρώσεις (πάγωμα καταθέσεων, απαγόρευση εισόδου, κτλ.) σε τρία πρόσωπα της μη νόμιμης κυβέρνησης στην Τρίπολη: τον Nouri Abusahmain, Πρόεδρο, τον Khalifa al-Ghwell, Πρωθυπουργό, και τον Aguila Saleh, Πρόεδρο του Κοινοβουλίου (με έδρα το Τομπρούκ).¹⁰³ Ενθαρρυμένος από την υποστήριξη του ξένου παράγοντα, ο Πρωθυπουργός της διεθνώς αναγνωρισμένης κυβέρνησης, Fayes al-Sarraj, δήλωσε στις 17 Μαρτίου πως η κυβέρνηση εντός ημερών θα αποκαθίστατο πανηγυρικά στην αρμόζουσα έδρα της στην Τρίπολη.

Στις 18 Μαρτίου, η επικεφαλής της ευρωπαϊκής διπλωματίας Φεντερίκα Μογκερίνι συναντήθηκε με έξι ηγέτες ευρωπαϊκών χωρών (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία, Μάλτα) στις Βρυξέλλες, προκειμένου να

¹⁰¹ Thomas Grove & Ben Kesling, "Russia Pursues Ties with Kurds to Keep Foothold in Region," *The Wall Street Journal*, 21.04.2016, <http://on.wsj.com/210wHeP>

¹⁰² "Militants Attack Checkpoint near Libya's Misrata, Air Strikes Hit Sirte", *Al-Arabiya*, 10/3/2016 <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2016/03/10/Militants-attack-checkpoint-near-Libya-s-Misrata-air-strikes-hit-Sirte.html>

¹⁰³ Robin Emmott and Francesco Guarascio: "Europe Agrees Sanctions on Libyan Leaders Blocking Unity Government", *Yahoo*, 16/3/2016 <https://www.yahoo.com/news/europe-agrees-sanctions-libyan-leaders-blocking-unity-government-172552076.html?ref=gs>

συζητήσουν τις εξελίξεις στην Λιβύη και τις επιπτώσεις τους στην ασφάλεια της περιοχής. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο περιθώριο της Συνόδου Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τουρκίας για το προσφυγικό και συνδέεται με το μείζον αυτό θέμα. Η Μογκερίνι συζήτησε με τους 6 ευρωπαίους ηγέτες τρόπους πρόληψης των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη, με σημαντικότερη αυτή για την πρόταση για αποστολή πολιτικών δυνάμεων που θα βοηθήσουν στην ανοικοδόμηση των δυνάμεων ασφαλείας της Λιβύης.¹⁰⁴

Στις 30 Μαρτίου, ο Πρωθυπουργός της Λιβύης και αρκετά μέλη της Κυβέρνησης αφίχθηκαν ακτοπλοϊκώς εκ Τυνησίας σε μια ναυτική βάση πλησίον της Τρίπολης. Όμως, η απομάκρυνση της μη αναγνωρισμένης διεθνώς κυβέρνησης απέτυχε, καθώς δεν εκδηλώθηκαν εν τέλει υπέρ της τα σώματα ασφαλείας (αστυνομία και χωροφυλακή και ορισμένες πολιτοφυλακές από παράλιες πόλεις). Την επόμενη ημέρα, τα μέλη της νόμιμης κυβέρνησης είχαν διαφύγει κρυφά εκτός της Τρίπολης.¹⁰⁵ Την ίδια ημέρα, όμως, δέκα πόλεις ανατολικά της Τρίπολης (Sabratha, Zultan, Rigdaleen, Al-Jmail, Zuwarah, Ajilat, Sorman, Zawia, Ανατολική και Νότια Zawia) προσχώρησαν ανοιχτά στη διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση και ο έλεγχος της μη αναγνωρισμένης κυβέρνησης περιορίστηκε στα περίξ της Τρίπολης και της Μισράτα.¹⁰⁶

Τον Απρίλιο, οι επιτυχίες της νόμιμης κυβέρνησης στο πεδίο της μάχης συνεχίστηκαν. Στις 3 Απριλίου, οι πόλεις Bani Walid και al-Hawamid προσχώρησαν στο κυβερνητικό στρατόπεδο.¹⁰⁷ Στις 17 Απριλίου, ο (επίσημος)

¹⁰⁴ Βλ. Ιγνατίου Μιχάλης, «Μίνι σύσκεψη έξι Ευρωπαίων ηγετών για Λιβύη: Εξετάζεται η αποστολή πολιτικής δύναμης», 18 Μαρτίου 2016, <http://mignatiou.com/2016/03/mini-siskepsi-exi-evropeon-igeton-gia-livii-exetazete-i-apostoli-politikis-dinamis/>.

¹⁰⁵ Saber Ayyub, “Rebel Tripoli Administration Vanishes, Gwell Flees Misrata”, *Libya Herald*, 31.10.2016 <https://www.libyaherald.com/2016/03/31/rebel-tripoli-administration-vanishes-ghwell-flees-to-misrata/>

¹⁰⁶ Mohamad Ali Harissi: “10 Key Libya Cities Lend Support to UN-Backed Unity Government”, *Yahoo*, 31.3.2016 <https://www.yahoo.com/news/10-key-libya-cities-lend-support-un-backed-231509323.html?ref=gs>

¹⁰⁷ “Al-Hawaramid Shura and Military Councils Declare their Support to NAG”, *Libyan News Agency*, 3.4.2016 <http://www.lana->

Λιβυκός Στρατός εξουδετέρωσε εξτρεμιστές στο Πανεπιστήμιο της Βεγγάζης και την επόμενη ημέρα εκκαθάρισε τη συνοικία al-Hawari της Βεγγάζης από τους εξτρεμιστές.¹⁰⁸ Στις 20 του μηνός ήρθε η σειρά της πόλης Fataieh και οχτώ ημέρες αργότερα, ο Serraj ανακοίνωσε την έναρξη της στρατιωτικής προετοιμασίας για την ανακατάληψη της Σύρτης – του προπυργίου του Ισλαμικού Κράτους στην Λιβύη.¹⁰⁹

7.3. Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας

Η 13^η Σύνοδος Κορυφής του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας συνήλθε στην Κωνσταντινούπολη στις 14-15 Απριλίου 2016. Οι εργασίες της Συνόδου επικεντρώθηκαν στο θέμα «Ενότητα και Αλληλεγγύη για την Δικαιοσύνη και την Ειρήνη» με την συμμετοχή εκπροσώπων 56 κρατών μελών του Οργανισμού. Δεσπόζουσα θέση στην έναρξη των εργασιών της συνόδου είχε ο Πρόεδρος της διοργανώτριας χώρας. Κατά την εναρκτήρια ομιλία του, που εγκαινίασε την σύνοδο κορυφής, ο τούρκος Πρόεδρος καταδίκασε τον ισλαμικό σεκταρισμό και τόνισε τον ειρηνικό χαρακτήρα της Ισλαμικής θρησκείας, την οποία ισχυρίστηκε πως χρησιμοποιούν τρομοκρατικές οργανώσεις, διαπράττοντας εγκλήματα στο όνομα αυτής.¹¹⁰ Ισχυρίστηκε ακόμη ότι οι συνέπειες των δράσεων αυτών των οργανώσεων έχουν άμεσες αρνητικές επιπτώσεις σχεδόν αποκλειστικά στις μουσουλμανικές κοινωνίες.¹¹¹ Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ανεξέλεγκτης δράσης των οργανώσεων αυτών, πρότεινε ακόμη την δημιουργία των απαραίτητων εκείνων δομών που θα ενισχύσουν την συνεργασία και συντονισμό

news.ly/eng/news/view/97775/Al_Hawamid_Shura_and_military_councils_declare_their_support_to_NAG/

¹⁰⁸ “Army Finally Takes Benghazi’s Hawari Cement Factory”, *Libya Herald*, 18/4/2016 <https://www.libyaherald.com/2016/04/18/army-finally-takes-benghazis-hawari-cement-factory/>

¹⁰⁹ “Serraj: Preparations for Liberation for Siirte Liberation Battle Underway”, *Libya Express*, 28/4/2016 <http://www.libyanexpress.com/serraj-preparations-for-sirte-liberation-battle-underway/>

¹¹⁰ Βλ. *Takvim*, ‘Erdogan’dan önemli açıklamalar’, 14 Απριλίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/Guncel/2016/04/14/erdogandan-onemli-aciklamalar>.

¹¹¹ Βλ. ο.π.

στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλων εγκληματικών δράσεων, μεταξύ των κρατών μελών του Ο.Ι.Σ. Έτσι, η Σύνοδος υιοθέτησε την τουρκική πρόταση δημιουργίας ενός «Κέντρου Αστυνομικής Συνεργασίας και Συντονισμού» των κρατών μελών του Ο.Ι.Σ. με έδρα την Κωνσταντινούπολη.¹¹² Επιπλέον, ο τούρκος Πρόεδρος παρακίνησε τους ηγέτες του ισλαμικού κόσμου να εξοφλήσουν την εισφορές των χωρών τους προς τον Ο.Ι.Σ., προκειμένου να γίνει αυτός πιο αποτελεσματικός. Ο Ερντογάν ανακοίνωσε μάλιστα την δωρεά ύψους 2 εκατ. δολαρίων Η.Π.Α. προς τον Οργανισμό.¹¹³

7.4. Ισραήλ

Αναφορικά με τις εξελίξεις στο εσωτερικό του Ισραήλ, έπειτα από επτά μήνες βιαιοτήτων, παρατηρείται αποκλιμάκωση της έντασης, η οποία πυροδοτήθηκε από μία σειρά επιθέσεων Παλαιστινίων έναντι Ισραηλινών στρατιωτών και πολιτών και την σκληρή καταστολή από την πλευρά του Ισραηλινών αρχών που ακολούθησε. Αυτό το νέο κύμα βίας εκδηλώνεται με τη μορφή επιθέσεων με μαχαίρια ή με οχήματα και έχει ως χαρακτηριστικό ότι δεν πραγματοποιείται από οργανωμένες ένοπλες ομάδες, αλλά από άτομα που δρουν ως «μοναχικοί λύκοι», κυρίως νεαρής ηλικίας Παλαιστίνιους. Από τις αρχές Οκτωβρίου του 2015 είκοσι εννέα Ισραηλινοί υπήρξαν θύματα αυτής της νέας μορφής βίας, ενώ διακόσιοι δώδεκα Παλαιστίνιοι έχασαν τη ζωή τους, από τους οποίους οι εκατόν τριάντα επτά υπήρξαν ή θεωρήθηκαν θύτες ανάλογων επιθέσεων, ενώ οι υπόλοιποι σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια καταστολής διαδηλώσεων. Στον πρόσφατο μετριασμό του φαινομένου συνέβαλαν ουσιαστικά και οι Παλαιστινιακές αρχές ασφαλείας της Δυτικής Όχθης, οι οποίες απέτρεψαν μεγάλο αριθμό επιθέσεων τους τελευταίους μήνες. Ενώ όμως μειώθηκε ο αριθμός των επιθέσεων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της αποκαλούμενης

¹¹² Βλ. *ο.π.*

¹¹³ Βλ. *Takvim*, '13. İslam Zirvesi sona erdi', 15 Απριλίου 2016, <http://www.takvim.com.tr/Guncel/2016/04/15/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar>.

«τρομοκρατίας» ή «εξέγερσης» των μαχαιριών, σημειώθηκαν ορισμένα περιστατικά που αύξησαν τις προστριβές στο εσωτερικό της ισραηλινής κοινωνίας. Η στάση έναντι ενός Ισραηλινού στρατιώτη, ο οποίος κατηγορείται ότι δολοφόνησε εν ψυχρώ έναν τραυματισμένο Παλαιστίνιο κρατούμενο, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση που προκαλεί εσωτερικό διχασμό, όπως και η καταπολέμηση ακραίων ριζοσπαστικών εβραϊκών ομάδων που δρουν κυρίως στη Δυτική Όχθη.

Εν τω μεταξύ, οι Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις εντόπισαν και κατέστρεψαν στα μέσα Απριλίου μία νέα υπόγεια σήραγγα που συνδέει τη Λωρίδα της Γάζας με το Ισραήλ. Ήταν η πρώτη τέτοια σήραγγα της οργάνωσης Χαμάς που εντοπίστηκε μετά την πολεμική επιχείρηση «Προστατευτική Αιχμή» το καλοκαίρι του 2014 στη διάρκεια της οποίας καταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος ενός εκτεταμένου δικτύου υπόγειων τούνελ που χρησιμοποιούσε η Παλαιστινιακή οργάνωση.¹¹⁴

Σχετικά με τις δυναμικές ασφαλείας στην περιφέρεια του Ισραηλινού κράτους, το Τελ Αβίβ εξακολουθεί να παρακολουθεί από κοντά την εξέλιξη του διεθνοποιημένου εμφυλίου πολέμου στη Συρία. Η αντικειμενική δυσκολία προσδιορισμού των περιοχών εφαρμογής της εκεχειρίας δημιουργεί εντάσεις μεταξύ των εξωτερικών παραγόντων που στηρίζουν αντιμαχόμενες πλευρές και δυσχεραίνει την διαδικασία των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων. Όσον αφορά τη στάση του απέναντι στον ενεργό ρόλο της Ρωσίας στη σύγκρουση, αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκε μια τριμερής συνάντηση μεταξύ Ισραηλινών, Ρώσων και Ιορδανών αξιωματούχων προκειμένου να αποφευχθεί η πρόκληση ενός «θερμού» επεισοδίου στη νότια Συρία. Ιορδανικές πηγές αναφέρουν ότι η ισραηλινή Πολεμική Αεροπορία και η Βασιλική Αεροπορία της Ιορδανίας αναχαίτισαν ρωσικά μαχητικά που επιχειρούσαν στην επαρχία Νταράα κοντά στα νοτιοανατολικά σύνορα της Συρίας με το Ισραήλ και την Ιορδανία.¹¹⁵ Ενώ οι ρωσικές αεροπορικές δυνάμεις κινούνται ελεύθερα στις βόρειες συριακές

¹¹⁴ <http://www.haaretz.com/israel-news/1.714952>

¹¹⁵ <http://www.timesofisrael.com/israeli-jordanian-jets-teamed-up-to-warn-off-russians-king-says/>

επαρχίες, στην τριμερή συνάντηση καθορίστηκε μία κόκκινη γραμμή στο νότο, πέραν της οποίας δεν θα μπορούν να επιχειρούν τα ρωσικά αεροσκάφη.

7.5. Λιβανος

Οι τελευταίες διπλωματικές κινήσεις της Σαουδικής Αραβίας εναντίον της Χεζμπολάχ και της κυβέρνησης του Λιβάνου συμβάλλουν στην αποσταθεροποίηση και στον κλονισμό της εύθραυστης ισορροπίας στην πολιτική σκηνή της χώρας. Η κήρυξη της Χεζμπολάχ σε τρομοκρατική οργάνωση από το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου και από τον Αραβικό Σύνδεσμο (εκτός του Λιβάνου και του Ιράκ που εξέφρασαν επιφυλάξεις) έχει σκοπό να ασκήσει πίεση στους Σουνίτες πολιτικούς παράγοντες της χώρας ώστε να απομονώσουν την σιιτική φιλο-ιρανική οργάνωση. Παράλληλα, το Ριάντ ανέστειλε την οικονομική βοήθεια ύψους τριών δισεκατομμυρίων δολαρίων για στρατιωτικό εξοπλισμό που είχε εξαγγείλει προς όφελος των Ενόπλων Δυνάμεων του Λιβάνου. Η παράλυση της Λιβανικής πολιτικής ζωής λόγω του ανταγωνισμού των αντιτιθέμενων συνασπισμών της 8^{ης} και της 14^{ης} Μαρτίου που τάσσονται υπέρ και κατά του καθεστώτος Άσαντ, αντίστοιχα, παρατείνεται λόγω του εμφυλίου πολέμου της Συρίας και της οξυμένης περιφερειακής αντιπαράθεσης μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας.

8. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

8.1. Ελλάδα

Η ενδυνάμωση των διμερών και τριμερών συνεργασιών στη Ν.Α. Μεσόγειο αποτελεί ενδεικτικό τόσο της επιθυμίας ενίσχυσης των υπάρχουσών συμμαχιών όσο και της επιθυμίας για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος *“το οποίο θα μπορέσει να δημιουργήσει τις συνθήκες για τη διαμόρφωση ενός τόξου ασφάλειας που θα αρχίζει από το Ισραήλ, την Κύπρο, την Αίγυπτο, την Ιορδανία, την Ελλάδα και θα επεκτείνεται στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία”*.¹¹⁶ Τούτου δοθέντος, η Ελλάδα προχώρησε στην εξέλιξη και ενδυνάμωση των υφισταμένων σχέσεων, αλλά και στη διεξαγωγή ασκήσεων με μεσογειακές δυνάμεις.

Στις 30 Μαρτίου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Προκόπης Παυλόπουλος επισκέπτεται το Ισραήλ, μετά από πρόσκληση του Προέδρου του Ισραήλ Reuven Rivlin. Η συνάντηση με τον Πρωθυπουργό Μπενιαμίν Νετανιάου πραγματοποιήθηκε σε ‘εξαιρετικό κλίμα’. Στις συζητήσεις η θεματολογία κινήθηκε γύρω από διμερή και διεθνή θέματα με επίκεντρο τις συγκρούσεις στη Συρία και τις επακόλουθες προσφυγικές ροές.¹¹⁷ Επίσης, στο περιθώριο της επίσημης επίσκεψης του Προέδρου, λαμβάνει χώρα επιχειρηματική αποστολή με τη συμμετοχή πολλών ελληνικών επιχειρήσεων, από τους κλάδους τεχνολογίας, βιομηχανίας, τουρισμού και τροφίμων.¹¹⁸

Στις 11 Απριλίου πραγματοποιείται στη Λευκωσία ο πρώτος γύρος πολιτικών διαβουλεύσεων μεταξύ των Γενικών Γραμματέων των Υπουργείων Εξωτερικών της Ελλάδας, της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ιορδανίας. Η

¹¹⁶ Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Δήλωση ΥΕΘΑ Πάνου Καμμένου μετά την ομιλία του στο ετήσιο συνέδριο της AIPAC”, 21 Μαρτίου 2016,

<http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A96558>.

¹¹⁷ “Σε εξαιρετικά θερμό κλίμα η συνάντηση Παυλόπουλου-Νετανιάου στην Ιερουσαλήμ”, *Mignatiou.com*, 31 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-v5w>.

¹¹⁸ Υπουργείο Εξωτερικών, “Συμμετοχή ΥΦΥΠΕΞ Δ. Μάρδα στην επίσημη επίσκεψη του ΠτΔ κ. Π. Παυλόπουλου στο Ισραήλ (29-31.3.2016)”, 31 Μαρτίου 2016, <http://www.mfa.gr/epikairota/aidiseis-anakoinoseis/summetokhe-uphupeks-marda-sten-episeme-episkepse-tou-ptd-paulopoulou-sto-israel-29-3132016.html>.

συνάντηση αυτή είναι απόρροια της επίσκεψης του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ιορδανία τον περασμένο Νοέμβριο και της τριμερούς συνάντησης σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών, που έγινε στις Βρυξέλλες τον Ιανουάριο 2016.¹¹⁹ Στην ατζέντα των συνομιλιών: η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η ασφάλεια, ο διαθρησκευτικός διάλογος, η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, οι σχέσεις Ιορδανίας-ΕΕ, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η γεωργία, η ενέργεια, οι μεταφορές, η διαχείριση υδάτων και η προστασία του περιβάλλοντος.¹²⁰ Υπενθυμίζεται ότι στις 9 Μαρτίου 2016 κυρώθηκε στην Αθήνα το Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ Ελλάδας και Ιορδανίας για συνεργασία σε θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹²¹

Στο πεδίο των στρατιωτικών ασκήσεων, από τις 4 έως 14 Απριλίου 2016, διεξήχθη η Πολυεθνική Αεροπορική Διακλαδική Άσκηση Μεσοίας Κλίμακας «Ηνίοχος 2016». Στην άσκηση συμμετείχε μεγάλος αριθμός αεροπορικών, ναυτικών και δυνάμεων του Στρατού, αεροπορικές δυνάμεις του Ισραήλ και των

¹¹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, “Εναρξη τριμερούς συνεργασίας Κύπρου-Ελλάδας-Ιορδανίας - 08/04/2016”, 8 Απριλίου 2016, <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A89DA6A13616F10DC2257F8F00201786?OpenDocument>.

¹²⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, “Τριμερής Συνάντηση Γενικών Γραμματέων Υπουργείων Εξωτερικών Κύπρου - Ελλάδας- Ιορδανίας - 11/04/2016”, 12.04.2016, <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/4DAA4AF1DB5C5AAEC2257F920041A244?OpenDocument>. Βλ. και Υπουργείο Εξωτερικών, “Πολιτικές διαβουλεύσεις μεταξύ των Γενικών Γραμματέων των Υπουργείων Εξωτερικών της Ελλάδας, της Κύπρου και της Ιορδανίας (Λευκωσία, 11.04.2016)”, 10 Απριλίου 2016, <http://www.mfa.gr/epikairota/aidiseis-anakoynoseis/politikes-diabouleuseis-metaxu-ton-zenikon-grammateon-ton-upourgeion-exoterikon-tes-elladas-tes-kyprou-kai-tes-iordanias-leukosia-11042016.html>.

¹²¹ «Με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του παρόντος Μνημονίου προβλέπεται η παροχή αρωγής για την ανάπτυξη θεσμικής υποδομής, μέσω της ανταλλαγής εμπειριών, εμπειρογνωμοσύνης και τεχνογνωσίας στην υλοποίηση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αρωγή αυτή υλοποιείται μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, επισκέψεων, κοινών μελετών και ερευνών, καθώς και άλλων συναφών δραστηριοτήτων..... Η κύρωση της παρούσας συμφωνίας αναμένεται να αποφέρει σημαντικά οφέλη για τη χώρα μας μέσω της αναβάθμισης των εθνικών μας σχέσεων με την Ιορδανία, η οποία αφενός λειτουργεί παραδοσιακά ως παράγοντας σταθερότητας της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής και αφετέρου -την παρούσα χρονική συγκυρία- φιλοξενεί έναν διαρκώς διογκούμενο αριθμό Σύρων προσφύγων.” Υπουργείο Εξωτερικών, “Ομιλία ΥΦΥΠΕΞ Γ. Αμανατιδής περί κύρωσης του Μνημονίου Κατανόησης μεταξύ του ΥΠΕΞ της Ελλάδας και της Ιορδανίας”, 9 Μαρτίου 2016, <http://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/omilia-uphupeks-amanatide-peri-kuroses-tou-mnemoniou-katanoeses-metaxu-tou-upeks-tes-elladas-kai-tes-iordanias.html>.

ΗΠΑ, καθώς και ένας παρατηρητής της γαλλικής Πολεμικής Αεροπορίας.¹²² Επίσης, από τις 30 Μαρτίου έως 14 Απριλίου 2016, διεξήχθη η προγραμματισμένη, σε ετήσια βάση, πολυεθνική άσκηση «Noble Dina 2016», με τη συμμετοχή μονάδων του Πολεμικού Ναυτικού και της Πολεμικής Αεροπορίας της Ελλάδος, των ΗΠΑ και του Ισραήλ. Η άσκηση έλαβε χώρα στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή του Κρητικού Πελάγους και της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ περιελάμβανε και δραστηριότητες στις εγκαταστάσεις του ΚΕΝΑΠ στην Κρήτη και του Ναυστάθμου στη Χάιφα.¹²³ Τέλος, επιτυχής κρίθηκε και η διακρατική ρεαλιστική άσκηση κατάσβεσης πυρκαγιάς «ΛΑΙΛΑΠΑ 2016» μεταξύ Κύπρου, Ελλάδος και Ισραήλ.¹²⁴

8.2. Κυπριακή Δημοκρατία

Στους στόχους της Κυπριακής Δημοκρατίας για το 2016 είναι “η ενίσχυση των υφιστάμενων τριμερών συνεργασιών, αλλά και η θεσμοθέτηση καινούργιων με την συμμετοχή κρατών της περιοχής και κρατών μελών της ΕΕ που έχουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και εμπλοκή στην περιοχή μας”. Για την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας η Ενέργεια και το Κυπριακό συνδέονται, όχι όμως αρνητικά, γι’ αυτό και σημαντική κρίνεται η προσήλωση στον συγκεκριμένο σχεδιασμό στον τομέα της Ενέργειας, στην ενίσχυση των σχέσεων με τα γειτονικά κράτη, αλλά και η ενεργή παρουσία στην Ευρωπαϊκή Ένωση.¹²⁵

Έτσι, στις 3 Μαρτίου 2016 έλαβε χώρα στη Λευκωσία η πρώτη τριμερής συνάντηση Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ σε επίπεδο κοινοβουλευτικών. Τη συνάντηση φιλοξένησε η Κυπριακή Βουλή, ενώ σκοπός της ιδρυτικής αυτής συνάντησης ήταν

¹²² Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, “Άσκηση «Ηνίοχος 2016» - ΑΤ 036/2016”, 15 Απριλίου 2016, <https://www.haf.gr/2016/04/askisi-hniochos-2016/>.

¹²³ Πολεμικό Ναυτικό, “Άσκηση “NOBLE DINA 2016”, 15 Απριλίου 2016, <http://www.hellenicnavy.gr/el/enimerwsi-koinou/teleftaia-nea/item/6075-askisi-noble-dina-2016>.

¹²⁴ Α. Βικέτος, “Ολοκληρώθηκε με επιτυχία η κοινή άσκηση πυρόσβεσης Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ”, *Mignatiou.com*, 13 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vll>.

¹²⁵Κ. Βενιζέλος, “Χριστοδουλίδης: Ο σχεδιασμός σε σχέση με τους υδρογονάνθρακες συνεχίζεται και ενισχύεται”, *Mignatiou.com*, 27 Δεκεμβρίου 2015, <http://wp.me/p3kVLZ-p2U>.

μια πρώτη συζήτηση των ουσιαστικών αλλά και πρακτικών πτυχών της συνεργασίας, κυρίως γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως η σταθερότητα και η συνεργασία στην περιοχή, η ενέργεια, ο τουρισμός, η τρομοκρατία.¹²⁶

Με την επίσκεψη του Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων Γιαννάκη Ομήρου στο Ισραήλ (8 Μαρτίου), και μετά τις επαφές που είχε στην Κνέσσετ, ο Πρόεδρος επιβεβαίωσε το ότι οι Ισραηλινοί συνομιλητές του εξέφρασαν την αλληλεγγύη και την στήριξή τους για μια λύση στη βάση των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και του διεθνούς δικαίου.¹²⁷

8.2.1. Αμυντικές συνεργασίες

Στον τομέα της άμυνας, οι διμερείς σχέσεις Κύπρου-Ισραήλ βρέθηκαν για ακόμη μια φορά στο προσκήνιο με τη συνάντηση του Κυπρίου Υπουργού Άμυνας Χριστόφορου Φωκαΐδη με αντιπροσωπεία της επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας του Ισραηλινού Κοινοβουλίου. Μεταξύ των θεμάτων ήταν η άμυνα και η ασφάλεια, αφού, κοινή διαπίστωση ήταν πως οι νέες προκλήσεις ασφάλειας, η τρομοκρατία και η προαγωγή συνθηκών σταθερότητας στην περιοχή προϋποθέτουν συνεργασίες. Η συνεργασία με το Ισραήλ “συνιστά μια συνεργασία στρατηγικού χαρακτήρα και συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη αυτού του στόχου”.¹²⁸

Στις 23 με 25 Μαρτίου 2016, έλαβε χώρα στο Σαρμ Ελ Σέιχ της Αιγύπτου η ειδική Σύνοδος των Υπουργών Άμυνας των χωρών της κοινότητας Σαχέλ και

¹²⁶ Ν. Μαρκαντώνης, “Τριμερές: Η κοινή δήλωση Λευκωσίας επισφραγίζει τη συνάντηση”, *Sigmalive*, 3 Μαρτίου 2016, <http://www.sigmalive.com/news/313250/trimeris-i-koini-dilos-i-lefkosias-episfragizei-ti-synantisi#sthash.SBNPbdFH.dpuf>.

¹²⁷ Αθ. Αρσαλίδου, “Ισραήλ ο Ομήρου: Βλέπει πρόεδρο, πρωθυπουργό και Πατριάρχη Ιεροσολύμων”, *Mignatiou.com*, 10 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tPV>.

¹²⁸ Υπουργείο Άμυνας, “Συνάντηση Υπουργού Άμυνας με τον Πρόεδρο και τα Μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εξωτερικών και Άμυνας του Ισραήλ”, 3 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/349A0BE1DE3DF2B5C2257F6C0023F66F?OpenDocument>.

Σαχάρας. Στη σύνοδο αυτήν συμμετείχαν ο Έλληνας Υπουργός Άμυνας και ο Κύπριος ομόλογός του. Στην ατζέντα της Συνόδου δε θα μπορούσαν να απουσιάζουν θέματα όπως: η παρούσα κατάσταση ασφαλείας και οι νέες ασύμμετρες απειλές, η τρομοκρατία και η ανάγκη περιφερειακής και διεθνούς συνεργασίας για την καταπολέμησή της, η μεταναστευτική κρίση, κ.α.¹²⁹

Αναμφίβολα η παρουσία συμμαχικών δυνάμεων και η διεξαγωγή ασκήσεων εντασσομένων στο πλαίσιο διμερών συνεργασιών, στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποδεικνύει τον αναβαθμισμένο ρόλο που διαδραματίζει η Κύπρος στην ευρύτερη περιοχή. Η συνεργασία στρατηγικού χαρακτήρα Κυπριακής Δημοκρατίας-Ισραήλ αποδεικνύεται και από την άσκηση «ΟΝΗΣΙΛΛΟΣ – ΓΕΔΕΩΝ 1 – 2016», που έλαβε χώρα στις 9-11 Μαρτίου 2016 και ολοκληρώθηκε με επιτυχία. Οι Ένοπλες Δυνάμεις των δύο κρατών πραγματοποίησαν εντός του FIR Λευκωσίας και στο έδαφος της Κύπρου, προγραμματισμένη άσκηση με τη συμμετοχή επίγειων και εναέριων μέσων. Η διεξαγωγή της άσκησης εντάσσεται στο πλαίσιο υλοποίησης του Προγράμματος Διμερούς Στρατιωτικής Συνεργασίας μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ.¹³⁰

Επίσης, στις 11 Μαρτίου 2016 έλαβε χώρα και η πρώτη άσκηση για το 2016 μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Γαλλίας “CYPFRA-01/16”. Πρόκειται για διεθνή άσκηση Έρευνας και Διάσωσης που πραγματοποιήθηκε στη θαλάσσια περιοχή νοτιανατολικά της Κύπρου, εντός της περιοχής ευθύνης της Κυπριακής Δημοκρατίας, με τη συμμετοχή Αεροναυτικών δυνάμεων της Κύπρου και της

¹²⁹ Υπουργείο Άμυνας, “Ο Υπουργός Άμυνας κ. Χριστόφορος Φωκαΐδης στην ειδική Σύνοδο των Υπουργών Άμυνας των χωρών της κοινότητας Σαχέλ και Σαχάρας”, 22 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/F3FDA44A11ECAA02C2257F7F0020BA66?OpenDocument>, και Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, “Παρουσία ΥΕΘΑ Πάνου Καμμένου στην υπουργική σύνοδο CEN-SAD”, 24 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A96626>.

¹³⁰ Υπουργείο Άμυνας, “Άσκηση «ΟΝΗΣΙΛΛΟΣ – ΓΕΔΕΩΝ 1-2016»” 9 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/C42E7258060A46E3C2257F710021C634?OpenDocument>, (ημερομηνία πρόσβασης: 26 Απριλίου 2016) και Υπουργείο Άμυνας, “Επιτυχής Ολοκλήρωση Ασκήσεων με Ισραήλ και Γαλλία”, 11 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/D19E679236A9CFBCC2257F7700210E6A?OpenDocument>, (ημερομηνία πρόσβασης: 26 Απριλίου 2016)

Γαλλίας. Σημειώνεται ότι το 2015 πραγματοποιήθηκαν πέντε ασκήσεις Έρευνας και Διάσωσης μεταξύ των δυνάμεων της Κύπρου και αεροναυτικών δυνάμεων της Γαλλίας που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Αν. Μεσογείου.¹³¹

8.2.2. Ενέργεια

Ωστόσο, από τις σημαντικότερες εξελίξεις του Μαρτίου είναι η ανακοίνωση του τρίτου γύρου αδειοδότησης σε ερευνητικά τεμάχια εντός της Κυπριακής ΑΟΖ. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε φυσικά την αντίδραση της Τουρκίας, της οποίας το Υπουργείο Εξωτερικών προέβη σε ανακοίνωση,¹³² αλλά και αντίδραση στα Κατεχόμενα.¹³³ Η Κυπριακή Δημοκρατία απαντά με επιστολή που διαβιβάζεται ως επίσημο έγγραφο, και ζητά από τον ΟΗΕ να μεταφέρει στην Τουρκία το μήνυμα ότι, μεταξύ άλλων, πρέπει να συμμορφωθεί με τη διεθνή νομιμότητα και να τιμήσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.¹³⁴

Παρά τις αντιδράσεις, η Κύπρος δηλώνει αποφασισμένη να προβεί στην άσκηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων όχι μόνο για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία ολόκληρου του λαού της, αλλά και σε συνδυασμό με το κοίτασμα Zohr, και προσβλέπει στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ως προς την

¹³¹ Υπουργείο Άμυνας, “Κοινή Άσκηση Έρευνας-Διάσωσης SAREX “CYPFRA - 01/16”, 10 Μαρτίου 2016, <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/D4ED5D5B3674FDFAC2257F720058FB4A?OpenDocument>.

¹³² Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, “No: 74, 25 March 2016, Press Release Regarding the Third International Tender for Off-shore Hydrocarbon Exploration by the Greek Cypriot Administration”, http://www.mfa.gov.tr/no_-74_-25-march-2016_-press-release-regarding-the-third-international-tender-for-off-shore-hydrocarbon-exploration-by-the-greek-cypriot-administration.en.mfa.

¹³³ “Απειλές από τα κατεχόμενα για το φυσικό αέριο της Κύπρου: Θα προκληθούν εντάσεις...”, *Mignatiou.com*, 25 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-uNn>, και «Να μην προχωρήσουν γεωτρήσεις»: Οι Τούρκοι θορυβήθηκαν από το νέο γύρο αδειοδότησης, *Mignatiou.com*, 26 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-uO8>.

¹³⁴ “Letter dated 7 April 2016 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General”, *United Nations, General Assembly-Security Council*, 12 April 2016, http://www.un.org/depts/los/general_assembly/other_general_assembly_documents.htm.

ενεργειακή ασφάλεια, ιδιαίτερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹³⁵ Άλλωστε, στις προτεραιότητες της κυβέρνησης είναι η προώθηση της στρατηγικής για τη δημιουργία ενός διαδρόμου φυσικού αερίου από την Ανατολική Μεσόγειο στην Ευρώπη με την προώθηση τριών έργων που έχουν επιλεγεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως έργα κοινού ενδιαφέροντος: «Euro-Asia Interconnector» (διασύνδεση ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ Ισραήλ, Κύπρου και Ελλάδας), ο αγωγός φυσικού αερίου «EastMed», ο οποίος θα συνδέει Κύπρο και Ευρώπη μέσω Ελλάδας, και το τρίτο που στοχεύει στην αφαίρεση εσωτερικών περιορισμών στην Κύπρο, ώστε να καταστεί δυνατή η μεταφορά φυσικού αερίου από την Ανατολική Μεσόγειο. Στο πλαίσιο αυτό, συνεχίζεται η συνεργασία της Κύπρου με την Ελλάδα, το Ισραήλ, την Αίγυπτο και τον Λίβανο, για την προώθηση των ενεργειακών σχέσεων στην περιοχή.¹³⁶ Σημειώνεται ότι το μεγάλο αιγυπτιακό κοιτάσμα Zohr έχει ως πηγή προέλευσης το υποθαλάσσιο όρος Ερατοσθένης, που βρίσκεται εντός της κυπριακής ΑΟΖ, σύμφωνα με μελέτη Γάλλων επιστημόνων που έχει κατατεθεί στον Υπουργό Ενέργειας της Κύπρου.¹³⁷

Οι ενεργειακές εξελίξεις παρακολουθούνται στενά από την Κομισιόν, η οποία εξετάζει τον τρόπο αξιοποίησης των κυπριακών αποθεμάτων φυσικού αερίου στην υποθαλάσσια ζώνη Κύπρου – Ισραήλ, “με στόχο τη διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος που χρησιμοποιεί η ΕΕ, αλλά και το σπάσιμο της ενεργειακής απομόνωσης της νήσου”.¹³⁸ Παράλληλα, οι εξελίξεις πυροδότησαν και την εκδήλωση ενδιαφέροντος και άλλων δρώντων, με τη Ρωσία, διά στόματος του Ρώσου Πρέσβη Στανισλάβ Οσάτσι, να δηλώνει την πιθανότητα ρωσικού ενδιαφέροντος στον τρίτο γύρο αδειοδότησης αλλά και ενδιαφέρον ως προς την

¹³⁵ Υπουργείο Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, “Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών - 26/03/2016”, 28 Μαρτίου 2016, <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/0BDA7119D0E45FA6C2257F840026E638?OpenDocument>.

¹³⁶ “Αναστασιάδης: Στρατηγική δημιουργίας διαδρόμου φυσικού αερίου με Ευρώπη”, *Mignatiou.com*, 1 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tgU>.

¹³⁷ Αρ. Βικέτος, “Εντός της κυπριακής ΑΟΖ η πηγή του αιγυπτιακού κοιτάσματος ZOR”, *Mignatiou.com*, 2 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tilk>.

¹³⁸ “Κομισιόν: Στρατηγικής σημασίας για την ΕΕ τα αποθέματα αερίου της Κύπρου”, *Mignatiou.com*, 25 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-wdJ>.

ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ των χωρών της ανατολικής Μεσογείου.¹³⁹

Συναφής είναι και η υπογραφή συμφωνίας για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου, από τους Υπουργούς Περιβάλλοντος Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ, στις 6 Απριλίου 2016. Η συμφωνία αφορά την προστασία από κινδύνους των δραστηριοτήτων εξόρυξης υδρογονανθράκων.¹⁴⁰

8.2.3. Κυπριακό

Με τη φράση του Προέδρου Αναστασιάδη “Το διεθνές ενδιαφέρον για το Κυπριακό είναι πρωτόγνωρο” μπορεί να συνοψιστεί η κινητικότητα αυτό το δίμηνο.¹⁴¹ Και αυτό όχι άδικα, αφού γίνεται λόγος για ισχυρή ώθηση μετά τις βουλευτικές εκλογές στην Κύπρο του Μαΐου, ώστε να επιτευχθεί συμφωνία στο Κυπριακό.¹⁴² Άλλωστε δυναμική κρίνεται και η εμπλοκή στις συνομιλίες της Παγκόσμιας Τράπεζας, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την οικονομική πτυχή της «λύσης».¹⁴³

Ωστόσο, το κυριότερο γεγονός αυτής της περιόδου είναι οι πιέσεις που δέχτηκε η Κυπριακή Δημοκρατία, ώστε να υποχωρήσει στο «ξεπάγωμα» πέντε κεφαλαίων της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας, τα οποία έχουν παγώσει με παρέμβαση της Δημοκρατίας. Χαρακτηριστική δε η απάντηση του Υπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Τουρκίας, Βολκάν Μποζκίρ, σε συνέντευξή του: “Όταν έχει γίνει ένα βήμα προς μία λύση, όταν έχει επιτευχθεί συμφωνία επί ενός

¹³⁹ “Ενδιαφέρον της Μόσχας για το φυσικό αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο”, 3 Μαρτίου 2016, <http://www.skai.gr/news/world/article/308764/endiaferon-tis-moshas-gia-to-fusiko-aerio-stin-anatoliki-mesogeio/#ixzz452eFXuD1>.

¹⁴⁰ “Υπογραφή συμφωνίας Κύπρου-Ισραήλ, στο πλαίσιο της τριμερούς συνεργασίας”, *Mignatiou.com*, 5 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vj1>.

¹⁴¹ “Τα έχει πάρει’ ο Αναστασιάδης με Ακιντζί: Φαινόμενα θρασύτητας των κατακτητών”, *Mignatiou.com*, 6 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-txG>.

¹⁴² Κ. Βενιζέλος, “Μεταθέτουν σενάρια για συμφωνία: Ο Άιντα λέει ότι τον Ιούνιο μπορεί να υπάρξει κατάληξη”, *Mignatiou.com*, 6 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-txE>, και Αθ. Αθανασίου, “Αισιοδοξία από γ.γ. NATO και Γιούνκερ για λύση του Κυπριακού”, *Mignatiou.com*, 10 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tRp>.

¹⁴³ Μ. Κονιώτου, “Η λύση πρέπει να είναι οικονομικά βιώσιμη δηλώνει ο Έσπεν Μπαρθ Άιντε”, *Mignatiou.com*, 21 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w7k>.

πακέτου, δεν πρέπει να επιτραπεί να καταρρεύσει ολόκληρο το οικοδόμημα από το καπρίτσιο ενός κράτους μέλους της ΕΕ”, αναφερόμενος στο σχέδιο συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης.¹⁴⁴ Η Λευκωσία όχι μόνο αρνήθηκε, αλλά διεμήνυσε ότι θα κάνει και άσκηση του δικαιώματος του βέτο, εφόσον η Τουρκία δεν υλοποιεί τις υποχρεώσεις της.¹⁴⁵ Τελικά η Κομισιόν έλαβε απόφαση στις 16 Μαρτίου, στο Κολέγιο των Επιτρόπων, να μην πραγματοποιήσει “εκπτώσεις” σε σχέση με τα προαπαιτούμενα και τις προϋποθέσεις που θα πρέπει να εκπληρώσει η Τουρκία, όχι μόνο για το άνοιγμα ενταξιακών κεφαλαίων, αλλά και για το θέμα της απελευθέρωσης των θεωρήσεων.¹⁴⁶

Αξιοσημείωτη στην παρούσα χρονική στιγμή είναι η επίσκεψη του Υφυπουργού Εξωτερικών της Γερμανίας, Μίχαελ Ροτ, στα κατεχόμενα, που σε συνάντηση με τον κατοχικό ηγέτη, Μουσταφά Ακινζί, συζήτησε τις τελευταίες εξελίξεις στις συνομιλίες επί του Κυπριακού, αλλά και τις συνεχιζόμενες εργασίες για την προετοιμασία των Τουρκοκυπρίων για το κοινοτικό κεκτημένο.¹⁴⁷ Ωστόσο,

¹⁴⁴ “Απύθμενο τουρκικό θράσος: “Να μην υποκύψει η ΕΕ στα καπρίτσια της Κύπρου για κεφάλαια”, *Mignatiou.com*, 16 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-ubz>.

¹⁴⁵ Π. Ξανθούλη, “Πρωτοφανείς πιέσεις σε ΠτΔ για άρση βέτο - Έντονη αντίδραση”, ο *Φιλελεύθερος*, 9 Μαρτίου 2016, <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-ellada/45/302993#sthash.D8ATLmHZ.dpuf>, και “Ένδεικτική της στάσης της Λευκωσίας, η δήλωση του Προέδρου Αναστασιάδη κατά τη συνάντησή του με τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Ντόναλντ Τουσκ: “Προς το σκοπό αυτό, πρέπει να γίνει κατανοητό από τους εταίρους μας στην ΕΕ ότι μια πιθανή αποδοχή των τουρκικών απαιτήσεων, χωρίς εφαρμογή των υποχρεώσεων της Τουρκίας που εκκρεμούν εδώ και καιρό, στην ουσία θα αποτελούσε – με τη δική μου συναίνεση – αποδοχή ότι η Κυπριακή Δημοκρατία είναι πράγματι ‘εκλιπούσα’.” “Η Λευκωσία δεν δέχεται άνοιγμα κεφαλαίων εάν η Τουρκία δεν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της”, *Mignatiou.com*, 15 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-u6r>, και “Εφόσον η Τουρκία δεν υλοποιεί τις υποχρεώσεις της θα ασκήσουμε βέτο, λέει ο Αναστασιάδης”, *Mignatiou.com*, 17 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-uj5>.

¹⁴⁶ Αθ. Αθανασίου, “Κομισιόν: Προετοιμασία Συμβουλίου με την Κύπρο και όχι απέναντι στη Κύπρο”, *Mignatiou.com*, 17 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-ug6>. Κ. Βενιζέλος, “Συμβιβασμός και στο βάθος Κυπριακό”, *Mignatiou.com*, 20 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-us6> και “Τουσκ: Καμία τρίτη χώρα πιο σημαντική από τα κράτη της ΕΕ”, *Η Καθημερινή*, 15 Μαρτίου 2016, <http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=234057>.

¹⁴⁷ Μ. Σπινθουράκης, “Όχι απάντησε η Λευκωσία στο “ξεπάγωμα” πέντε κεφαλαίων που απαιτούσε η Τουρκία”, *Mignatiou.com*, 8 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tEa>, και: Κ. Βενιζέλος, «Να προικίσει η Κύπρος την Τουρκία ζητά η Γερμανία», *Mignatiou.com*, 8 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tjI>, “Σήμερα ο Τουσκ στην Λευκωσία: Αμετάβλητη θέση στο άνοιγμα τουρκικών ενταξιακών κεφαλαίων”, *Mignatiou.com*, 15 Μαρτίου, <http://wp.me/p3kVLZ-u4t>.

η κινητικότητα της ψευτοκυβέρνησης δεν σταματά εδώ. Στις 11 Απριλίου ο Μουσταφά Ακιντζί πραγματοποίησε επίσκεψη στο Βερολίνο, ύστερα από πρόσκληση του Γερμανού ΥΠΕΞ, Φρανκ-Βάλτερ Στάνιμαγερ. Αντικείμενο της συνάντησης, οι εξελίξεις στο Κυπριακό.¹⁴⁸ Εξίσου χαρακτηριστική είναι και η κινητικότητα της “Υπουργού” εξωτερικών των κατεχομένων, Εμινέ Τσολάκ. Υπερδραστήρια ούσα, δεν παραλείπει, σε συναντήσεις της με ευρωπαίους αξιωματούχους, να τονίσει τα “αρνητικά” σημεία που αφορούν το Κυπριακό στην έκθεση προόδου για την Τουρκία. Επί παραδείγματι, η έκθεση¹⁴⁹ ζητά από την Τουρκία να αποσύρει τα στρατεύματα της από τη Νήσο. Η Τσολάκ υποστηρίζει ότι “η εξάλειψη της έκφρασης αυτής θα αξιολογηθεί σαν θετική ενέργεια αλλά θα μπορούσε και να μη μπει στην έκθεση.”¹⁵⁰

Ωστόσο και ο Ακιντζί κλιμακώνει για πρώτη φορά από την έναρξη των διαπραγματεύσεων τον περασμένο Μάιο, κατηγορώντας την ελληνοκυπριακή πλευρά για το θέμα της επιστροφής της Μόρφου ως βασικής προϋπόθεσης λύσης.¹⁵¹ Αυτό φυσικά δεν προέκυψε τυχαία. Το περιουσιακό είναι αφενός σημείο-κλειδί για τη λύση του Κυπριακού και, αφετέρου, στη Μόρφου και σε άλλες κατεχόμενες περιοχές το πρόγραμμα ανάπτυξης γίνεται με χρήματα από την Τουρκία, αλλά και με δικές της εντολές.¹⁵² Εκτός αυτού, παγιώνονται οι θέσεις

¹⁴⁸ “Επίσημη επίσκεψη Ακιντζί στο Βερολίνο”, *Sigmalive*, 11 Απριλίου 2016, <http://www.sigmalive.com/news/politics/323517/episimi-episkepsi-akintzi-sto-verolino#.dpuf>.

¹⁴⁹ European Parliament, “European Parliament resolution of 14 April 2016 on the 2015 report on Turkey (2015/2898(RSP))”, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FNONSGML%20TA%20P8-TA-2016-0133%200%20DOC%20PDF%20V0%2F%2FEN>.

¹⁵⁰ Κ. Βενιζέλος, “Η προσοχή στο περιουσιακό: Στο τέλος εδαφικό και εγγυήσεις επανέλαβε ο κ. Αϊντα”, *Mignatiou.com*, 11 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tRW>

¹⁵¹ “Κυβέρνηση: Δεν τίθεται θέμα λύσης του Κυπριακού χωρίς Μόρφου”, *Η Καθημερινή*, 1 Μαρτίου 2016, <http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=233101>.

“Σε ομιλία του στο Τουρκοκυπριακό Εμπορικό Επιμελητήριο, σχολιάζοντας δηλώσεις για την θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς για επιστροφή της Μόρφου, ο Ακιντζί διαμήνυσε: «Σε περίπτωση που (οι Ελληνοκύπριοι) επιθυμούν να αναζητήσουν υπαίτιο για την Μόρφου να κοιτάζουν στον καθρέφτη. Να θυμηθούν το δημοψήφισμα του 2004».» Αρ. Βικέτος, “Ο Ακιντζί “προειδοποιεί” τώρα τον Αναστασιάδη: Οι Ελληνοκύπριοι φταίνε για τη Μόρφου”, *Mignatiou.com*, 5 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-ttw>.

¹⁵² Κ. Βενιζέλος, “Μεταθέτουν σενάρια για συμφωνία: Ο Αϊντα λέει ότι τον Ιούνιο μπορεί να υπάρξει κατάληξη”, *Mignatiou.com*, 6 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-txE>.

του Ακιντζί για εκ περιτροπής Προεδρία και η κόκκινη γραμμή που θέτει ως προς το θέμα των τουρκικών εγγυήσεων.¹⁵³

Ως προς το εδαφικό, η Ε/Κ πλευρά κινείται, ώστε οι εδαφικές αναπροσαρμογές να περιλαμβάνουν το σχέδιο Ανάν συν επιπρόσθετες περιοχές, ενώ η τουρκική πλευρά φαίνεται να επιδιώκει την επιστροφή λιγότερων εδαφών από ό,τι προέβλεπε το σχέδιο Ανάν.¹⁵⁴ Ενδεικτικό της στρατηγικής Τουρκίας-κατεχομένων είναι οι αξιώσεις Ακιντζί για χρήση των εσόδων από το φυσικό αέριο ως αποζημίωση για τις ελληνοκυπριακές περιουσίες, οι αναφορές για συνεργασία μεταξύ Ισραήλ, Κύπρου και Τουρκίας, αλλά και για αγωγό φυσικού αερίου και ηλεκτρική διασύνδεση Κύπρου με Τουρκία.¹⁵⁵ Στις συντονισμένες κινήσεις του ψευδοκράτους περιλαμβάνονται προσπάθειες για απελευθέρωση του εμπορίου.¹⁵⁶ Τέλος, στον Τύπο γίνεται αναφορά για τουρκική φόρμουλα μόνιμης στρατιωτικής παρουσίας της Τουρκίας στην Κύπρο. Η τουρκική πλευρά, όπως αναφέρεται, έχει συζητήσει με κράτη-μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας την ιδέα για παραμονή στρατευμάτων στην Κύπρο μετά από μια συμφωνία στο Κυπριακό.¹⁵⁷

Ως προς τις σχέσεις ψευδοκράτους-Τουρκίας, σοβαρή εξέλιξη είναι η υπογραφή στις 2 Μαρτίου 2016 της συμφωνίας για τη διαχείριση του νερού, πράγμα που συνιστά την πλήρη υποταγή και εξάρτηση του κατοχικού καθεστώτος στην Τουρκία.¹⁵⁸ Ως στρατηγική κίνηση χαρακτήρισε το έργο ο τούρκος

¹⁵³ Κ. Βενιζέλος, “«Λύση μόνο με εγγυήσεις» λέει ο Ακιντζί: Διαμηνύει πως η τουρκική παρουσία αποτελεί ασφάλεια”, *Mignatiou.com*, 8 Μαρτίου 2016 <http://wp.me/p3kVLZ-tEz>.

¹⁵⁴ Κ. Βενιζέλος, “Νάρκες και στο εδαφικό, σημείο αναφοράς η Μόρφου: Διαφορετικές προσεγγίσεις και διαφορές”, *Mignatiou.com*, 4 Απριλίου 2016 <http://wp.me/p3kVLZ-vex>.

¹⁵⁵ Γ. Πετράκης, “Τινάζει στον αέρα τις συνομιλίες ο Ακιντζί: Θέτει απίστευτες αξιώσεις για ΑΟΖ, αποζημιώσεις”, *Mignatiou.com*, 6 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vmi>. Βλ. Κα: [Av. Ανδρέου](#), “Να περάσει το κυπριακό φυσικό αέριο μέσω Τουρκίας θέλει η Άγκυρα: Η Κρήτη κείται μακράν”, *Mignatiou.com*, 14 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vLi>.

¹⁵⁶ Κ. Βενιζέλος, “Ξαναζεστάνουν τις μηχανές οι Οηέδες: Ο Αναστασιάδης θα δεχθεί τον ‘Αιντα’”, *Mignatiou.com*, 24 Μαρτίου 2016, <https://wp.me/p3kVLZ-uIu>.

¹⁵⁷ Κ. Βενιζέλος, “Φόρμουλα για τουρκική βάση. Η Άγκυρα έθεσε «νέα ιδέα» για να διασφαλίσει εσαεί στρατιωτική παρουσία”, *Ο Φιλελεύθερος*, 28 Απριλίου 2016, <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-ellada/45/310931#sthash.eJ5BXnIq.dpuf>

¹⁵⁸ Κ. Βενιζέλος, “Συμφωνία πλήρους εξάρτησης από Τουρκία: Το κατοχικό καθεστώς υπέκυψε στις αξιώσεις της”, *Mignatiou.com*, 4 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-tpT>. Ανάλογο έργο προωθείται και για την ηλεκτρική ενέργεια: Κ. Βενιζέλος, “Ένα ακόμη βήμα προσάρτησης:

Πρωθυπουργός Νταβούτογλου αφού “με το σχέδιο συνδέθηκε η μικρή πατρίδα με την μητέρα πατρίδα”.¹⁵⁹

Η πράξη αυτή φυσικά και προκάλεσε την αντίδραση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία με επίσημη επιστολή στον ΟΗΕ διαμαρτύρεται για την παράνομη σύνδεση μεταξύ Τουρκίας και του κατεχομένου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, καταδεικνύοντας το ως ακόμη μια πράξη πρόκλησης, παραβίασης της κυριαρχίας της και παραβίασης των βασικών αρχών του Διεθνούς Δικαίου.¹⁶⁰ Σε απάντηση αυτής, ο εκπρόσωπος του ψευδοκράτους στις 21 Μαρτίου, αποστέλλει επιστολή, μέσω του εκπροσώπου της Τουρκίας, προς τον ΓΓ του ΟΗΕ. Σε αυτήν βρίσκει την ευκαιρία να εκφράσει εκ νέου τις πεποιθήσεις περί αβάσιμων ισχυρισμών των Ελληνοκυπρίων για την τουρκική εισβολή το 1974, το ότι είναι απαράδεκτο να ισχυρίζονται ότι υπάρχει μια ενιαία αρχή που εκπροσωπεί ολόκληρο το νησί, αφού δεν έχει ηθικό και νομικό δικαίωμα, μη αναγνωρίζοντας δηλαδή την ύπαρξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τέλος, μνεία πρέπει να γίνει και στην έντεχνη αναφορά για την ωφέλεια από το έργο ύδρευσης, αφού η “καθιέρωση συνεργασίας στο θέμα αυτό θα ανοίξει το δρόμο για ευρύτερη συνεργασία όσον αφορά τους άλλους φυσικούς πόρους γύρω από το νησί καθώς και στην περιοχή.”¹⁶¹

Σύνδεση Τουρκίας-ψευδοκράτους, μετά το νερό και με ηλεκτρισμό”, *Mignatiou.com*, 23 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-uGU>.

¹⁵⁹ “Davutoglu: ‘Συνδέθηκε η μικρή πατρίδα με τη μητέρα πατρίδα’”, *Sigmalive*, 2 Μαρτίου 2016, http://www.sigmalive.com/news/kypriako/313002/davutoglu-quotsyndethike-i-mikri-patrida-me-ti-mitera-patridaquot?utm_source=SigmaliveNewsletter&utm_campaign=SigmaliveNewsletter20160303&utm_medium=email&utm_term=Newsletter20160303#.dpuf.

¹⁶⁰ “Letter dated 8 March 2016 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General”, *United Nations, General Assembly-Security Council*, 9 March 2016 http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/780&referer=http://www.un.org/dpts/los/general_assembly/other_general_assembly_documents.htm&Lang=E.

¹⁶¹ “Letter dated 21 March 2016 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, *United Nations, General Assembly-Security Council*, 22 March 2016, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/799.

Ωστόσο, εν μέσω διαπραγματεύσεων ξέσπασε πολιτική κρίση στα κατεχόμενα με την αποχώρηση του Κόμματος Εθνικής Ενότητας από την ‘κυβέρνηση’. Αιτία, η αδυναμία της να αντιμετωπίσει τα οικονομικά προβλήματα και η κίνηση να πληρώσει τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων σε δόσεις.¹⁶² Πρώτος στόχος της νέας ‘κυβέρνησης’ που θα σχηματιστεί είναι και μία από τις αιτίες που οδήγησαν στη ρήξη την προηγούμενη: η υπογραφή του οικονομικού πρωτοκόλλου με την Άγκυρα, κείμενο που ουσιαστικά συντελεί στην πλήρη εξάρτηση των κατεχομένων από την Τουρκία. Φανερό είναι για ακόμη μία φορά η ανάμειξη της Τουρκίας στις υποθέσεις του ψευδοκράτους, ενώ ανησυχητική κρίνεται η υποστηριζόμενη από την Άγκυρα πρόθεση για την πολιτογράφηση 25.000 εποίκων επιπλέον.¹⁶³

Όπως αναμενόταν, οι απόψεις της νέας ‘κυβέρνησης’ αντανάκλουν τις πάγιες θέσεις της Άγκυρας: λογική δύο κρατών, εσαεί παρουσία της Τουρκίας, προτεραιότητα η υπογραφή του οικονομικού πρωτοκόλλου 2016-2018 Τουρκίας-ψευδοκράτους, διζωνικότητα, ξεκάθαρη πληθυσμιακή και περιουσιακή πλειοψηφία των Τ/κ στο βορρά και των Ε/κ στον νότο.¹⁶⁴

Η Τουρκία επιχειρεί να παρέμβει για να πετύχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα στις εκθέσεις της ΕΕ που αφορούν είτε την ίδια είτε τα κατεχόμενα. Τούτο επιχειρήθηκε και με την αντιπροσωπεία της Κομισιόν στα κατεχόμενα, η

¹⁶² “Turkish Cypriot President assigns UBP head to form new gov’t”, *Hurriyet Daily News*, 8 Απριλίου 2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-cypriot-president-assigns-ubp-head-to-form-new-govt-.aspx?pageID=238&nID=97541&NewsCatID=351>.

¹⁶³ Κ. Βενιζέλος, “Κρίση στα κατεχόμενα με πολλές ανατροπές”, *Ο Φιλελεύθερος*, 10 Απριλίου 2016, <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-ellada/45/307887>. Κ. Βενιζέλος, “Τρικλοποδιά στις διαπραγματεύσεις από Ταγίπ: Αλλάζει πλήρως το παιχνίδι στην Κύπρο”, *Mignatiou.com*, 17 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vSB>. Αθ. Γκαβός, “Για Κυπριακό, ευρωπαϊκές εξελίξεις και ασφάλεια συζήτησαν Κασουλίδης-Χάμοντ στο Λονδίνο”, *Mignatiou.com*, 21 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w5O>. Γ. Καυκαλιάς, “Έντονες οι πιέσεις για νέες “πολιτογραφήσεις” στα κατεχόμενα”, *Sigmalive*, 21 Απριλίου 2016, http://www.sigmalive.com/news/kypriako/326718/entones-oi-pieseis-gia-nees-quotpolitografiseisquot-sta-katexomena?utm_source=SigmaliveNewsletter&utm_campaign=SigmaliveNewsletter20160422&utm_medium=email&utm_term=Newsletter20160422#.dpuf.

¹⁶⁴ Κ. Βενιζέλος, “Πρόγραμμα με περισσότερη Τουρκία: Επιμονή σε δυο κράτη και εγγυήσεις από κατακτητές”, *Mignatiou.com*, 23 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w9A>

οποία είχε ως αποστολή να ελέγξει τα επίπεδα εξοικείωσης της τουρκοκυπριακής κοινότητας με το κοινοτικό κεκτημένο, ειδικά στο ζήτημα των φυτοϋγειονομικών προϊόντων.¹⁶⁵ Σε ό,τι αφορά την έκθεση προόδου της τουρκικής ενταξιακής διαδικασίας, παρά τα θετικά στοιχεία που εμπεριέχει, καταγράφει και αρκετά μελανά, όπως το γεγονός ότι αντικαθιστά την Κυπριακή Δημοκρατία με μια διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία, χωρίς να κατοχυρώνεται η συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας (η οποία είναι η θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς).¹⁶⁶ Επίσης, στον Τύπο γίνεται αναφορά για δημιουργία από την Κομισιόν «Ομάδας στήριξης για λύση του Κυπριακού», μετονομάζοντας την ομάδα δράσης για τους Τ/κ, αφού και αυτή προσδοκά ότι το 2016 θα είναι το έτος οριστικής διευθέτησης.¹⁶⁷ Τέλος, με αφορμή τη σύνοδο του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας στην Κωνσταντινούπολη, η Τουρκία προσπαθεί παρασηνιακά να υπάρξει αναφορά στην απόφαση σε «τουρκοκυπριακό κράτος». Σύμμαχοι στις προσπάθειες της Λευκωσίας στο να αποτραπεί η συγκεκριμένη αναφορά η Αίγυπτος, αλλά και χώρες του Κόλπου.¹⁶⁸

Ο μήνας Απρίλιος έκλεισε με δύο ενδιαφέρουσες επισκέψεις στην Κύπρο. Οι ΗΠΑ, δια της Βοηθού Υπουργού Εξωτερικών Βικτώριας Νούλαντ, εξέφρασαν τη

¹⁶⁵ «Οι πληροφορίες του «Φ» αναφέρουν ότι η Λευκωσία ζήτησε όπως στα έγγραφα εκθέσεων της Κομισιόν (ερωτηματολόγια ή έστω σε καλυπτικό σημείωμα cover note) καταγράφεται ότι η όλη διαδικασία συνάδει με το Πρωτόκολλο 10 και ότι η αξιολόγηση των αρμοδίων υπηρεσιών της Κομισιόν επρόκειτο να λάβει χώρα στις περιοχές που δεν ελέγχονταν από την Κυπριακή Δημοκρατία (σ.σ. δηλαδή στα κατεχόμενα), όπου το κοινοτικό κεκτημένο έχει ανασταλεί. Ωστόσο, σύμφωνα με τις ίδιες πληροφορίες, αυτή η «αυτονόητη» αναφορά πυροδότησε την αντίδραση της τουρκοκυπριακής πλευράς, η οποία απέρριψε κατηγορηματικά κάθε σκέψη για αναφορά στο Πρωτόκολλο 10.» Π. Ξανθούλη, «Τουρκικό μπλόκο σε αποστολή της Κομισιόν για την εναρμόνιση», *Ο Φιλελεύθερος*, 24 Απριλίου 2016, <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-ellada/45/310298#sthash.oFdmWhKy.dpuf>.

¹⁶⁶ Μ. Κονιώτου, «Πολύ σημαντικές οι αναφορές για Κύπρο στο ψήφισμα της Ευρωβουλής για την Τουρκία», *Mignatiou.com*, 15 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vOq>. Γ. Χαραλαμπίδης, «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ετοιμάζεται για άνοιγμα νέων κεφαλαίων», <http://www.sigmalive.com/news/kypriako/324470/i-europaiki-epitropi-etoimazetai-gia-anoigma-neon-kefalaion#>, *Sigmalive*, 13 Απριλίου 2016.

¹⁶⁷ Κ.Βενιζέλου και Π. Ξανθούλη, «Λύση Κυπριακού μέχρι τέλος του έτους βλέπει η Κομισιόν και προχωρά σε...κινήσεις», *Mignatiou.com*, 13 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vGi>.

¹⁶⁸ Κ.Βενιζέλος, ««Κράτος» δια πυρός και σιδήρου: Η Τουρκία πιέζει για αναβάθμιση του ψευδοκράτους», *Mignatiou.com*, 12 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vBQ>. Βλ. Και: Κ.Βενιζέλος, «Πρώτη πρόβα από Παγκόσμια Τράπεζα για τη λύση του Κυπριακού: Δεν έχουν επαρκή στοιχεία», *Mignatiou.com*, 15 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-vNv>.

στήριξη τους στις προσπάθειες για επίλυση του Κυπριακού. Η Νούλαντ ενημερώθηκε για την πορεία των διαπραγματεύσεων, την οικονομική πτυχή της «λύσης», τις εξελίξεις στα κατεχόμενα, αλλά και τις διμερείς σχέσεις Κύπρου-ΗΠΑ.¹⁶⁹ Η πρώην Υπουργός Εξωτερικών Μαντλίν Ολμπράϊτ, η οποία δραστηριοποιείται σε εταιρείες επενδύσεων, βρέθηκε επίσης στη Μεγαλόνησο με στόχο την ανταλλαγή απόψεων για επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ειδικότερα στα ηλιοθερμικά πάρκα που πρόκειται να κατασκευαστούν στο νησί.¹⁷⁰

8.2.4. Τουρκική επιθετικότητα κατά της Κύπρου

Οι διάφορες προκλήσεις της Τουρκίας συνοδεύτηκαν και από παραβιάσεις του εναέριου και θαλάσσιου χώρου της Κυπριακής Δημοκρατίας από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Η Κύπρος με επιστολή της στον Γ.Γ. του ΟΗΕ προβαίνει σε καταγγελίες για την παραβίαση του θαλασσίου και εναέριου χώρου της. Σε αυτήν γίνεται λόγος για τις παραβιάσεις των διεθνών κανονισμών εναέριας κυκλοφορίας, αλλά και του εναερίου χώρου της Δημοκρατίας. Επίσης καταγγέλλεται και η παράνομη χρήση των κλειστών λιμένων από τουρκικά πολεμικά πλοία, τον Φεβρουάριο 2016. Τέλος, η Κυπριακή Δημοκρατία καταγγέλλει τις προκλητικές και παράνομες πράξεις από πλευράς Τουρκίας στην αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ) της και στην υφαλοκρηπίδα της. Σε απάντηση, η Τουρκία αφενός δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως τη νόμιμη αρχή εκπροσώπησης Τ/κ και Ε/κ, ενώ ρητά αναφέρεται στις περιοχές που αναφέρεται η Δημοκρατία στην επιστολή, ως περιοχές που εμπίπτουν εξ ολοκλήρου στην υφαλοκρηπίδα της Τουρκίας.¹⁷¹

¹⁶⁹ “Με τον πρόεδρο Αναστασιάδη και τον Ακιντζί θα συναντηθεί σήμερα η Βικτώρια Νούλαντ”, *Mignatiou.com*, 20 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w333>, “Χριστοδουλίδης για επίσκεψη Νούλαντ: Οι ΗΠΑ στηρίζουν την προσπάθεια λύσης”, *Mignatiou.com*, 20 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w3G>.

¹⁷⁰ *Mignatiou.com*, 20 Απριλίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-w3B>.

¹⁷¹ Α. Ζουπανιώτης, “Νέες παραβιάσεις του εναέριου-θαλάσσιου χώρου της από την Τουρκία καταγγέλλει η Κύπρος”, *Mignatiou.com*, 22 Μαρτίου 2016, <http://wp.me/p3kVLZ-uzO> και “Letter dated 29 February 2016 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General”, *United Nations, General Assembly-Security Council*, 1 March 2016,

9. ΒΑΛΚΑΝΙΑ

9.1. ΠΓΔΜ

9.1.1. Επιδείνωση της πολιτικής κρίσης

Η παρατεταμένη πολιτική κρίση την οποία βιώνει η ΠΓΔΜ από πέρυσι την άνοιξη, όταν και προέκυψε το σκάνδαλο με τις παράνομες παρακολουθήσεις τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, πέρασε σε μια νέα, πιο τεταμένη φάση. Όλα ξεκίνησαν έπειτα από μετά από μία ακόμη ανακοίνωση του γραφείου της ειδικής εισαγγελίας, το οποίο και συγκροτήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2015 βάσει της Συμφωνίας του Πρίζινο, για να διερευνήσει τυχόν πολιτικές ευθύνες σε μια σειρά από εγκληματικές ενέργειες. Η ειδική εισαγγελέας ανακοίνωσε, στις 30 Μαρτίου 2016, ότι υπήρχαν «βάσιμες υποψίες» εναντίον πέντε κρατικών αξιωματούχων που είχαν υπηρετήσει στην προηγούμενη κυβέρνηση Γκρούεφσκι για «παράνομη καταστροφή μηχανισμού παρακολούθησης», ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν για την παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Πρόκειται για μία από τις τρεις συνολικά έρευνες τις οποίες έχει ξεκινήσει η ειδική εισαγγελέας - με τις άλλες δύο να αφορούν: α) την εμπλοκή πρώην Υπουργών και ανώτερων κρατικών αξιωματούχων κυβερνήσεων του Γκρούεφσκι σε εκλογική νοθεία, και β) τη χρήση βασανιστηρίων εκ μέρους ενός πρώην Υπουργού, του Λιούμπε Μπόσκοσκι (Ljube Boskoski).¹⁷²

Οι προσπάθειες της ειδικής εισαγγελίας για διαλεύκανση τυχόν πολιτικών ευθυνών στη κρίση που δοκιμάζει από πέρυσι τον Φεβρουάριο την ΠΓΔΜ, με το ξέσπασμα του σκανδάλου των παράνομων παρακολουθήσεων τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, συνάντησαν ένα αναπάντεχο εμπόδιο όταν, στις 12 Απριλίου, ο

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/70/767&referer=http://www.un.org/dpts/los/general_assembly/other_general_assembly_documents.htm&Lang=E, “Letter dated 17 March 2016 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, *United Nations, General Assembly-Security Council*, 17 March 2016, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/70/788&referer=http://www.un.org/dpts/los/general_assembly/other_general_assembly_documents.htm&Lang=E.

¹⁷² Sinisa Jakov Marusic, “Macedonian Police ‘Destroyed Evidence of Illegal Wiretaps”, *Balkan Insight*, 30 March 2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-police-suspected-of-mass-illegal-surveillance-scheme-03-30-2016>.

Πρόεδρος της χώρας Γκιόργκι Ιβανόφ (Gjorge Ivanov) ανακοίνωσε ότι έδινε χάρη σε 56 πολιτικούς και συνεργάτες τους οι οποίοι αντιμετώπιζαν έρευνες για ενδεχόμενη «εγκληματική συμπεριφορά». Ο Ιβανόφ δήλωσε χαρακτηριστικά: «αποφάσισα να χρησιμοποιήσω τις συνταγματικές μου εξουσίες, ώστε να ξεπεραστεί η πολιτική κρίση... (η κρίση) έχει επιβληθεί από το εξωτερικό. Αντιπρόσωποι της διεθνούς κοινότητας πηγαينوέρχονται στα δικαστήριά μας, ενώ οι δικαστές μας προσπαθούν να αποφασίσουν εάν κάποιος θα συλληφθεί ή όχι...».¹⁷³ Η απόφαση του Προέδρου προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις της αντιπολίτευσης. Ο ηγέτης του αντιπολιτευόμενου κόμματος, της Σοσιαλδημοκρατικής Ένωσης, Ζόραν Ζάεφ (Zoran Zaev), χαρακτήρισε την προεδρική απόφαση «πραξικόπημα», καλώντας τον κόσμο σε μαζικές διαδηλώσεις. Ο πρώην πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου της ΠΓΔΜ, Τρενταφίλ Ιβανόσκι (Trendafil Ivanoski) δήλωσε χαρακτηριστικά ότι «ο υποτιθέμενος Πρόεδρος έχει πλήρως καταστρέψει τις τοπικές και διεθνείς προσπάθειες μιας ολόκληρης χρονιάς να αποκατασταθεί η νομιμότητα», ενώ ο πολιτικός αναλυτής και πρώην πρεσβευτής Αρσίμ Ζεκόλι (Arsim Zekoli) υπογράμμισε τις ευθύνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ): «Σε μια χώρα όπου είναι κοινό μυστικό ότι διοικείται από ένα πολιτικό κόμμα και όπου το έγκλημα και η διαφθορά ανθούν, η απόφαση (του Προέδρου) ήταν αναμενόμενη. Να που οδηγεί η κουλτούρα της ατιμωρησίας την οποία η ΕΕ έχει αγνοήσει τα τελευταία 10 χρόνια».¹⁷⁴

Εν μέσω καθημερινών διαδηλώσεων, οι οποίες ξεκίνησαν στις 12 Απριλίου στη πρωτεύουσα Σκόπια, εναντίον τόσο της απόφασης του Προέδρου να δώσει πολιτική αμνηστία, όσο και της απόφασης που έλαβε στις 6 Απριλίου η Βουλή – στην οποία η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (ΕΜΕΟ) του Νικόλα Γκρούεφσκι (Nikola Gruevski) κατέχει την πλειοψηφία των εδρών - να πραγματοποιηθούν τελικά οι πρόωρες εκλογές στις 5 Ιουνίου, ο Ζόραν Ζάεφ δήλωσε, στις 20 Απριλίου, ότι το κόμμα του δεν θα συμμετείχε στις συνομιλίες τις

¹⁷³ Sinica Jakov Marusic, “Macedonia President Pardons Politicians Facing Charges”, *Balkan Insight*, 12 April 2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-president-abolishes-ncriminated-politicians-04-12-2016>.

¹⁷⁴ Οπ. παρ.

οποίες συγκάλεσε εκτάκτως στις 18 Απριλίου η ΕΕ ανάμεσα στα τέσσερα μεγαλύτερα κόμματα της ΠΓΔΜ – την ΕΜΕΟ, τη Σοσιαλδημοκρατική Ένωση, τη Δημοκρατική Ένωση για την Ενσωμάτωση και το Δημοκρατικό Κόμμα των Αλβανών - για την επίλυση της κρίσης και την επιστροφή της χώρας «στην ευρωατλαντική προοπτική». Ο Ζάεφ επανέλαβε – έπειτα από συνομιλίες με τους ηγέτες του κινήματος “Protestiram” (Διαμαρτύρομαι), το οποίο οργανώνει και τις καθημερινές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας - τη βασική θέση του κόμματός του ως προς τη πραγματοποίηση νέων εκλογών: ότι δηλαδή θα πρέπει να συγκροτηθεί μια νέα κυβέρνηση τεχνοκρατών, η οποία θα πρέπει να εκπληρώσει τρεις βασικές προϋποθέσεις πριν από τη διεξαγωγή τους: την εκκαθάριση των εκλογικών καταλόγων, τη μεταρρύθμιση των ΜΜΕ έτσι ώστε να υπάρχει μια «δίκαιη κάλυψη» των εκλογών και την εισαγωγή εκείνων των ασφαλιστικών δικλείδων, ώστε να μην ασκείται «κομματική πίεση στους ψηφοφόρους και γίνεται κατάχρηση κρατικών πόρων από τα κυβερνώντα κόμματα».¹⁷⁵

Στις 22 Απριλίου, η ΕΕ ανακοίνωσε την αναβολή των προγραμματισμένων συνομιλιών στη Βιέννη ανάμεσα στα 4 σημαντικότερα κόμματα της ΠΓΔΜ για την επίλυση της κρίσης, προειδοποιώντας για τις επιπτώσεις που θα έχει η κατάρρευση της Συμφωνίας του Πρίζινο για την ευρωπαϊκή προοπτική της ΠΓΔΜ. «Έχουμε επανειλημμένα δηλώσει ότι η κατάρρευση της Συμφωνίας του Πρίζινο θα έχει σοβαρές επιπτώσεις για τη χώρα. Λυπούμαστε ιδιαίτερα για οποιαδήποτε βήματα οπισθοδρόμησης στα Σκόπια, τα οποία θα οδηγούσαν τη χώρα ακόμη πιο μακριά από τις φιλοδοξίες της για ένταξη στην ΕΕ», δήλωσε χαρακτηριστικά εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.¹⁷⁶ Την ίδια ημέρα, στις 22 Απριλίου, πραγματοποιήθηκε και μεγάλη διαδήλωση διαμαρτυρίας Αλβανών στα Σκόπια. Οι διαδηλωτές καταφέρθηκαν τόσο εναντίον του Γκρούεφσκι, όσο και εναντίον του Αλί Αχμέτι (Ali Ahmeti) ηγέτη της Δημοκρατικής Ένωσης για την Ενσωμάτωση και

¹⁷⁵ Sinisa Jakov Marusic, “Macedonia Opposition Names Price For Joining Talks”, *Balkan Insight*, 20 April 2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonian-opposition-conditions-crisis-talks-04-20-2016>.

¹⁷⁶ Sinisa Jakov Marusic, “EU Cancels Crisis Talks in Vienna”, *Balkan Insight*, 21 April 2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-prosecution-launches-new-investigation-04-21-2016>.

εταίρου του Γκρούεφσκι σε διαδοχικές κυβερνήσεις. Επιπλέον, οι διαδηλωτές υπογράμμισαν ότι ζητούσαν ένα κράτος «δύο (συστατικών) εθνοτήτων, με δύο επίσημες γλώσσες».¹⁷⁷

9.1.2. Ο Ιβανόφ για τις σχέσεις ΠΓΔΜ-Βουλγαρίας

Στις 25 Μαρτίου, ο Πρόεδρος της ΠΓΔΜ Γκιόρκι Ιβανόφ έδωσε συνέντευξη Τύπου σε βουλγαρικό πρακτορείο ειδήσεων. Στη συνέντευξή του, η οποία και αναμεταδόθηκε στα βουλγαρικά ΜΜΕ, ο πρόεδρος της ΠΓΔΜ σχολίασε τις διμερείς σχέσεις της χώρας του με τη Βουλγαρία: «επιθυμώ να είναι η Βουλγαρία εκείνη η χώρα που θα υποστηρίζει περισσότερο (από κάθε άλλη) τη Μακεδονία... θα αγκαλιάσει τη Μακεδονία. Εμείς δεν έχουμε ανάμεσα μας γλωσσικό εμπόδιο. Δεν μπορούμε να αλλάξουμε την ιστορία και τη γεωγραφία – για πάντα θα είμαστε γείτονες... Οι πολίτες μας επικοινωνούν, ο επιχειρηματικός μας κόσμος επικοινωνεί, οι θεσμοί μας συνεργάζονται, ωστόσο εξαιτίας συγκεκριμένων πολιτικών συνθηκών, εξαιτίας συγκεκριμένων ατόμων και σε εμάς και σ' εσάς, δεν είμαστε σε θέση να υλοποιήσουμε αυτό που είναι απαραίτητο σήμερα... Αναμέναμε από τη Βουλγαρία να είναι όχι μόνο ο μεγαλύτερος υποστηρικτής της χώρας μας, αλλά και ολόκληρης της περιοχής. Μετά την ένταξή τους στην ΕΕ, η Σλοβενία και η Κροατία κάνουν αυτό το οποίο έπρεπε να κάνουν η Βουλγαρία και η Ελλάδα... μετά την (ολοκλήρωση της) διαδικασίας του Βερολίνου (η Σλοβενία και η Κροατία) θα ελέγχουν τα κοινοτικά ταμεία για την περιοχή».¹⁷⁸

9.2. Βουλγαρία

9.2.1. Δηλώσεις Μπορίσοφ για προσφυγικό

Σε δηλώσεις του στη Βουλή, ο Πρωθυπουργός της Βουλγαρίας Μπόικο Μπορίσοφ (Bojko Borisov) προειδοποίησε ότι η χώρα του αναμένει

¹⁷⁷ Sinisa Jakov Marusic, "Macedonian Albanians Rally Against Government", *Balkan Insight*, 22 April 2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-albanians-rally-against-government-04-22-2016>.

¹⁷⁸ Труд, 26/03/2016, σ. 51.

μεταναστευτικό κύμα από την Ελλάδα, ασκώντας ταυτόχρονα κριτική για τις συνθήκες διαβίωσής τους στην Ελλάδα. «Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για κύμα μεταναστών προέρχεται από την Ελλάδα και όχι από την Τουρκία... Οι συνθήκες διαβίωσης στα στρατόπεδα είναι άθλιες... Αυτή τη στιγμή οργανώνονται ομάδες τουλάχιστον 1000 ατόμων (με σκοπό να κατευθυνθούν προς τη Βουλγαρία), διότι ξέρουν ότι δεν μπορούμε να τους σταματήσουμε εύκολα» δήλωσε ο Μπορίσοφ, προσθέτοντας και την «αγανάκτησή του» για το γεγονός ότι ενώ η Ελλάδα είχε λάβει 700 εκ. ευρώ από την ΕΕ για το προσφυγικό, «δεν είχε εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της».¹⁷⁹

9.2.2. Ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος

Στις 9 Απριλίου πραγματοποιήθηκε το ιδρυτικό συνέδριο ενός νέου πολιτικού κόμματος στη Βουλγαρία, «Δημοκράτες για την Ευθύνη, Ελευθερία και Ανεκτικότητα» ("Демократи за отговорност, свобода и толерантност" ή ДООТ), με ηγέτη τον πρώην αρχηγό του Κινήματος για τα Δικαιώματα και τις Ελευθερίες Λιούφι Μεσάν (Liutfi Mestan). Ο Μεσάν διακήρυξε ότι το ДООТ είναι ένα «φιλελεύθερο κόμμα», ανοιχτό για κάθε Βούλγαρο «ανεξαρτήτως θρησκείας ή γλώσσας».¹⁸⁰ Ωστόσο η «μειονοτική διάσταση» του κόμματος ήταν σαφής, με κυρίαρχη την παρουσία εκπροσώπων της τουρκικής μειονότητας στη Βουλγαρία, όπως και Βούλγαρων Τούρκων οι οποίοι έχουν μεταναστεύσει στην Τουρκία. Παρόντες ήταν εκπρόσωποι της σημαντικότερης οργάνωσης Βουλγάρων Τούρκων που ζουν στην Τουρκία.¹⁸¹ Το ίδιο σαφής ήταν και η υποστήριξη της Άγκυρας στο νέο πολιτικό εγχείρημα της τουρκικής μειονότητας, με εκπροσώπους στο συνέδριο τόσο του κυβερνώντος κόμματος (ΑΚΡ), όσο και του Κινήματος Εθνικιστικής Δράσης (ΜНР) και του Λαϊκού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος (СНР).¹⁸²).

¹⁷⁹ Труд, 26/3/2016, σ. 3.

¹⁸⁰ <http://www.vesti.bg/bulgaria/politika/mestan-dost-e-otkroveno-natovska-i-evropejska-partiia-6052416>.

¹⁸¹ Капитал, 23-29/4/2016, σ. 20.

¹⁸² Капитал, 23-29/4/2016, σ. 20.

9.3. Σερβία

9.3.1. Κοινοβουλευτικές εκλογές

Το Σερβικό Προοδευτικό Κόμμα (ΣΠΚ) διατήρησε την κυρίαρχη θέση του στην πολιτική σκηνή της Σερβίας κερδίζοντας το 48.23% των ψήφων (131 έδρες) στις πρόωρες κοινοβουλευτικές εκλογές, οι οποίες οργανώθηκαν την Κυριακή 24 Απριλίου. Ο δικομματικός συνασπισμός που ηγήθηκε το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Σερβίας κατέλαβε το 10.98% (29 έδρες), ενώ το Σερβικό Ριζοσπαστικό Κόμμα, του πρώην κατηγορούμενου στη Χάγη για εγκλήματα πολέμου, Βόισλαβ Σέσελι (Vojislav Seselj), αποτέλεσε την «έκπληξη» των εκλογών, καταλαμβάνοντας την τρίτη θέση με 8.09% (22 έδρες).

Στο σερβικό κοινοβούλιο εκλέχθηκαν και τέσσερα μειονοτικά κόμματα: η Συμμαχία των Ούγγρων της Βοϊβοδίνας με 4 έδρες, τα δύο κόμματα των Βόσνιων στη περιοχή του Σαντζάκ – το BDZ του Μουάμερ Ζούκορλιτς (Muamer Zukorlic) 2 έδρες, και το SDA του Σουλεϊμάν Ούγκλιανιν (Sulejman Ugljanin) 2 έδρες – και το αλβανικό Κίνημα της Δημοκρατικής Δράσης της Άρντιτα Σινάνι (Ardita Sinani), 1 έδρα στην κοιλάδα του Πρέσεβο, στη νοτιοδυτική Σερβία.¹⁸³ Ο ηγέτης του ΣΠΚ, Αλεξάνταρ Βούσιτς (Aleksandar Vucic), χαρακτήρισε το αποτέλεσμα των εκλογών «ισχυρό μήνυμα υπέρ της δημοκρατίας, των μεταρρυθμίσεων και της ένταξης στην ΕΕ».¹⁸⁴

Το αποτέλεσμα των εκλογών ωστόσο αμφισβητήθηκε από κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για νοθεία, προχωρώντας στη διοργάνωση συγκέντρωσης διαμαρτυρίας στο Βελιγράδι, στις 30 Απριλίου. Η ηγέτης του Δημοκρατικού Κόμματος της Σερβίας (ΔΚΣ) Σάντα Ράσκοβιτς-Ιβιτς (Sanda Raskovic-Ivic) - που δεν κατάφερε να εισέλθει στη Βουλή, καθώς ο εκλογικός συνασπισμός που συγκρότησε το ΔΚΣ μαζί με το κόμμα Dveri δεν ξεπέρασε το όριο του 5% - δήλωσε χαρακτηριστικά: «Σήμερα ήταν το Dveri-ΔΚΣ... Αύριο (αυτό

¹⁸³http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=04&dd=26&nav_id=97812.

¹⁸⁴ <http://www.balkaninsight.com/en/article/Serbian-rulling-party-wins-elections-04-24-2016>.

που συνέβη) θα μπορούσε να συμβεί σε οποιοδήποτε άλλο κόμμα. Όταν η χώρα οδεύει προς ένα αυταρχικό καθεστώς... τα πάντα μπορούν να συμβούν».¹⁸⁵ Ο αρχηγός του κινήματος «Ως εδώ!» Σάσα Ραντούλοβιτς (Sasa Radulovic), που κέρδισε γύρω στις 6% των ψήφων (16 έδρες), υποστήριξε ότι υπάρχουν «πολυάριθμες αποδείξεις» για εκλογική νοθεία, «με νεκρούς και ανύπαρκτα πρόσωπα να ψηφίζουν».¹⁸⁶ Τα κόμματα της αντιπολίτευσης ζήτησαν επανάληψη των εκλογών, με την κεντρική εφορευτική επιτροπή να αποφασίζει επανάληψη των εκλογών μόνο σε 15 εκλογικά κέντρα.¹⁸⁷

9.3.2. Υπόθεση Σέσελι

Στις 30 Μαρτίου, το Ειδικό Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία ανακοίνωσε την αθώωση του Βόισλαβ Σέσελι, ηγέτη του Σερβικού Ριζοσπαστικού Κόμματος, από τις 9 κατηγορίες που αντιμετώπιζε, όπως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, δολοφονίες και εθνοκάθαρση. Ο δικαστής Ζαν Κλοντ Αντονετί (Jean-Claude Antoneti) δήλωσε ότι η εισαγγελία είχε αποτύχει να αποδείξει πως ακριβώς συνδεόταν η εθνικιστική ρητορική του Σέσελι με εγκλήματα τα οποία διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια των βίαιων διεθνοτικών συγκρούσεων στην Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στην περίοδο Ιούλιος 1991 - Σεπτέμβριος 1995. Σύμφωνα με τον Αντονετί, «η προπαγάνδα εθνικιστικών ιδεολογιών δεν αποτελεί έγκλημα» και ότι η υποστήριξη που παρείχε ο Σέσελι, την περίοδο 1991-95, υπέρ της συγκρότησης μιας «Μεγάλης Σερβίας» αποτελούσε ένα «πολιτικό και όχι εγκληματικό σχέδιο».¹⁸⁸ Υπενθυμίζεται ότι ο Σέσελι είχε παραδοθεί στη Χάγη το 2003, η δίκη του ξεκίνησε το 2007, ενώ το 2014 είχε αφεθεί ελεύθερος λόγω σοβαρών προβλημάτων υγείας που αντιμετώπιζε.

¹⁸⁵ “Serbia Opposition Takes to Streets Claiming Election Fraud”, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-rightists-take-to-streets-claiming-election-fraud-04-30-2016>.

¹⁸⁶ “Serbian Opposition Rally Claims Election was Rigged”, <http://www.balkaninsight.com/en/articles/serbian-opposition-held-protest-against-election-fraud-04-30-2016>.

¹⁸⁷ Οπ. παρ.

¹⁸⁸ <http://www.balkaninsight.com/en/article/vojislav-seseli-hague-tribunal-war-crimes-verdict>.

9.4. Κοσσυφοπέδιο

Έπειτα από μήνες εσωτερικών αντιδράσεων, η Πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου Atifete Jahjaga ανακοίνωσε τη σύσταση μίας τριμελούς επιτροπής διεθνών ειδικών η οποία και θα εξετάσει τη συμφωνία οριοθέτησης της μεθοριακής γραμμής με το Μαυροβούνιο. Η συμφωνία, που υπογράφηκε τον Αύγουστο του 2015, έχει δεχθεί τα έντονα πυρά της αντιπολίτευσης, η οποία υποστηρίζει ότι, βάσει της συμφωνίας, το Κοσσυφοπέδιο θα χάσει 8.000 εκτάρια γης. Η συγκρότηση της διεθνούς τριμελούς επιτροπής (με μέλη από τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και τη Γερμανία) προκάλεσε τον έντονο σκεπτικισμό κομμάτων της αντιπολίτευσης, τα οποία με ανακοίνωσή τους δήλωσαν ότι «οποιαδήποτε επιτροπή ξεκινήσει το έργο της βασιζόμενη στις ίδιες μεθόδους, θα φτάσει στα ίδια συμπεράσματα (με το έργο) της κυβερνητικής επιτροπής».¹⁸⁹

¹⁸⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-opposition-rejects-plan-to-review-border-deal-with-Montenegro-03-16-2016>.

10. ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

10.1. Παγκόσμια Αγορά

Η συνάντηση 18 πετρελαιοπαραγωγών κρατών στην Ντόχα του Κατάρ, στις 17 Απριλίου 2016, κυριάρχησε στις εξελίξεις γύρω από την ενέργεια στο δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου. Σχεδόν όλα τα μέλη του OPEC μαζί με τη Ρωσία και άλλα κράτη που αθροιστικά αντιπροσωπεύουν το 60% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου, συναντήθηκαν στην πρωτεύουσα του Κατάρ με σκοπό τον έλεγχο και τη μείωση της παραγωγής σε σχέση με τα επίπεδα του Ιανουαρίου 2016, σε μια προσπάθεια να σταθεροποιηθούν και σταδιακά αυξηθούν οι διεθνείς τιμές πετρελαίου.

Η συνάντηση δεν είχε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, καθώς δεν μπόρεσε να επιτευχθεί συμφωνία για τη μείωση της παραγωγής. Ως βασικός λόγος για τη μη επίτευξη συμφωνίας, θεωρείται η άρνηση του Ιράν να μειώσει τα επίπεδα παραγωγής του και η αποφασιστικότητα του να αυξήσει την παραγωγή και τις εξαγωγές πετρελαίου, στα επίπεδα προ της επιβολής του εμπάργκο.¹⁹⁰ Η στάση του Ιράν οδήγησε αντίστοιχα τη Σαουδική Αραβία σε σκλήρυνση της στάσης της και σε υπαναχώρηση στο θέμα της μείωσης και της δικής της παραγωγής προκειμένου να ανακόψει την προσπάθεια του Ιράν για ανάκτηση των παγκόσμιων μεριδίων αγοράς του.

Η αποτυχία της συνάντησης της Ντόχα, σηματοδότησε τη διατήρηση της τιμής του πετρελαίου σε επίπεδα κοντά στα 40 δολάρια το βαρέλι και την ανακοπή των προσδοκιών για αύξηση των τιμών πάνω από τα 50 δολάρια. Μεσοπρόθεσμα, η αναποτελεσματικότητα της συνάντησης πλήττει την αξιοπιστία του OPEC και της δυνατότητας του να επηρεάσει ουσιαστικά τις ροές - και κατ' επέκταση - τις τιμές του πετρελαίου.¹⁹¹

¹⁹⁰ <https://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2016/04/17/whats-so-important-about-the-oil-meeting-in-doha/>

¹⁹¹ <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/04/17/opecs-oil-crisis-talks-stumble-as-iran-refuses-to-freeze-output/>

Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διατήρηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου σε επίπεδα μεταξύ 40 και 50 δολαρίων/βαρέλι, δημιουργεί ιδιαίτερες συνθήκες στην αγορά πετρελαίου οι οποίες πλήττουν πρωτίστως τα συμφέροντα της Ρωσίας. Στα τρέχοντα επίπεδα, η τιμή είναι αρκετά υψηλή για να θέσει σε πλήρη επαναδραστηριοποίηση το σύνολο του δυναμικού της αμερικανικής παραγωγής σχιστολιθικού πετρελαίου, ενώ είναι αρκετά χαμηλή ώστε να δημιουργεί ελλείμματα στον προϋπολογισμό της Ρωσίας.¹⁹²

10.2. Μεσόγειος

Στην περιοχή της Μεσογείου, όσον αφορά τα ενεργειακά θέματα, οι εξελίξεις προέρχονται κυρίως από τη Λιβύη και τους συσχετισμούς ισχύος για το σχήμα που ελέγχει το μέλλον της χώρας. Ο Εθνικός Οργανισμός Πετρελαίου της Λιβύης (NOC) ανακοίνωσε, στις αρχές Απριλίου, ότι υποστηρίζει την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας της Λιβύης η οποία υποστηρίζεται και από τον ΟΗΕ.¹⁹³ Στην ανακοίνωση του, ο NOC δήλωσε ότι όλα τα έσοδα από τις πωλήσεις πετρελαίου του Οργανισμού τίθενται στη διάθεση του Προεδρικού Συμβουλίου, προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο σημαντικότατο πλεονέκτημα στις προσπάθειες της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας - και κατ' επέκταση του διεθνούς παράγοντα - για επικράτηση και σταθεροποίηση της διακυβέρνησης της χώρας.

Η κίνηση αυτή προκάλεσε την αντίδραση της κυβέρνησης που έχει την έδρα της στα ανατολικά της χώρας - ένα από τα τρία κυβερνητικά σχήματα που διεκδικούν τον έλεγχο της Λιβύης - η οποία προχώρησε στα τέλη Απριλίου στην εξαγωγή φορτίου αργού πετρελαίου με προορισμό τη Μάλτα μέσω πλοίου υπό σημαία Ινδίας.¹⁹⁴ Η εξαγωγή θεωρείται παράνομη από την κυβέρνηση Εθνικής

¹⁹²<http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-09/russia-s-dilemma-squeeze-oil-industry-without-strangling-growth-ilk2y8i4>

¹⁹³ <http://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/Struggle-For-Libyas-Oil-Wealth-Reaches-Climax.html>

¹⁹⁴ <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-idUSKCN0XO148>

Ενότητας, η οποία ζήτησε από τον ΟΗΕ να την χαρακτηρίσει ως τέτοια. Καθώς ο έλεγχος των ενεργειακών πόρων της Λιβύης δύναται να κρίνει την ικανότητα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας να ελέγξει το σύνολο της χώρας, η κίνηση του Εθνικού Οργανισμού Πετρελαίου της Λιβύης δημιουργεί εξελίξεις που μπορεί να οδηγήσουν στη σταθεροποίηση της περιοχής ή την εκ νέου ανάφλεξη της εμφύλιας διαμάχης, παράγοντας αντίστοιχα αποτελέσματα και στα μέτωπα του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και της προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη.

10.3. Ελλάδα

Όσον αφορά τη ροή ενεργειακών πόρων σε περιοχές άμεσου ελληνικού ενδιαφέροντος, οι πρόσφατες εξελίξεις αφορούν τον αγωγό Interconnector Greece-Bulgaria (IGB), ο οποίος είναι σχεδιασμένος για τη διασύνδεση των δικτύων φυσικού αερίου Ελλάδας και Βουλγαρίας. Σημείο κλειδί για τον αγωγό αποτελεί η παράλληλη ολοκλήρωση του πλωτού τερματικού σταθμού επαναεριοποίησης LNG στην Αλεξανδρούπολη. Τα δύο έργα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους, καθώς το πλωτό τερματικό LNG της Αλεξανδρούπολης σχεδιάζεται να υποδέχεται φορτία LNG από τις ΗΠΑ και τον Περσικό Κόλπο, τα οποία θα μεταφέρονται μέσω του IGB στη Βουλγαρία και τις αγορές της Νοτιοανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης.

Για τον εν λόγω αγωγό ολοκληρώθηκε μέσα στο περασμένο δίμηνο η πρώτη φάση του market test, όπου κατατέθηκαν μη-δεσμευτικές προσφορές για την απόκτηση χωρητικότητας στον αγωγό. Στις αρχές Απριλίου ανακοινώθηκε ότι κατατέθηκαν 9 προσφορές από αντίστοιχες εταιρίες με τις ζητούμενες ποσότητες να ξεπερνούν κατά πολύ τη χωρητικότητα του αγωγού.¹⁹⁵ Η αρχική χωρητικότητα του αγωγού είναι 3 bcm αερίου τον χρόνο, ενώ υπάρχει η δυνατότητα επέκτασης του στα 5 bcm. Για τη σύγκριση θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο αγωγός TAP είναι χωρητικότητας 10 bcm. Από τις αρχές Μαΐου, το έργο περνάει στην επόμενη φάση που είναι και η πλέον σημαντική, καθώς θα πρέπει να κατατεθούν οι δεσμευτικές

¹⁹⁵ http://www.icgb.eu/market_test

προσφορές από τις ενδιαφερόμενες εταιρίες, διαδικασία που θα κρίνει και την οικονομική βιωσιμότητα του έργου. Η επιτυχής ολοκλήρωση της 2^{ης} φάσης για τον IGB, σηματοδοτεί παράλληλα και το έναυσμα για την κατασκευή του Πλωτού Τερματικού της Αλεξανδρούπολης, το οποίο καθίσταται οικονομικά βιώσιμη επένδυση μόνο σε συνδυασμό με τον εν λόγω αγωγό.¹⁹⁶

Η κατασκευή του IGB στη περιοχή της Ροδόπης και του Πλωτού Τερματικού LNG στην Αλεξανδρούπολη αποτελούν στρατηγικής σημασίας έργα για την Ελλάδα, καθώς αναβαθμίζουν την περιοχή της Θράκης ως κόμβο που συμβάλλει σημαντικά στις επιδιώξεις της ΕΕ για διαφοροποίηση των ενεργειακών της πηγών και περαιτέρω μείωση της εξάρτησης της από το φυσικό αέριο της Ρωσίας. Περαιτέρω, τα φορτία LNG που δύναται να υποδεχθεί το Πλωτό Τερματικό της Αλεξανδρούπολης προέρχονται κυρίως από τις ΗΠΑ και την εταιρία Cheniere, την πρώτη αμερικανική εταιρία που ξεκίνησε από την άνοιξη του 2016 τις εξαγωγές LNG προς την ΕΕ, γεγονός που συνδέει άμεσα τα αμερικανικά με τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή.¹⁹⁷

Για την ΕΕ, τα δύο έργα σε συνδυασμό με τον TAP δημιουργούν ένα πλέγμα ισχυρού στρατηγικού ενδιαφέροντος, καθώς βοηθούν στην αποτελεσματική υλοποίηση του μακροπρόθεσμου ενεργειακού σχεδιασμού των Βρυξελλών για την ενεργειακή ασφάλεια της Ένωσης. Για την Ελλάδα, ο αγωγός IGB και το Πλωτό Τερματικό της Αλεξανδρούπολης, σε συνδυασμό με τον υπό κατασκευή TAP και το εν λειτουργία Τερματικό LNG της Ρεβυθούσας, δημιουργούν ισχυρό στρατηγικό πλεονέκτημα, καθώς ευθυγραμμίζουν άμεσα τα εθνικά συμφέροντα της χώρας με τα στρατηγικά της ΕΕ και των ΗΠΑ, τόσο σε επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας όσο και σε επίπεδο ισορροπίας ισχύος στο ευρύτερο υποσύστημα Ευρώπης - Ρωσίας.

Τις εξελίξεις στο θέμα του φυσικού αερίου επηρεάζει καθοριστικά και η

¹⁹⁶ <http://energypress.gr/news/epiheirisi-syghronismoy-toy-igb-me-ton-ploto-stathmo-lng-tis-alexandroupolis-maio-stin-athina-i>

¹⁹⁷ <http://www.reuters.com/article/cheniere-energy-greece-idUSL8N1452RH20151216>

επικείμενη επίσκεψη του ρώσου Προέδρου Πούτιν στην Ελλάδα, στα τέλη Μαΐου. Ψηλά στην ατζέντα της ρώσικης αποστολής βρίσκεται η προώθηση του αγωγού ITGI, ο οποίος είναι σχεδιασμένος για να μεταφέρει ρώσικο φυσικό αέριο μέσω της Βουλγαρίας και της Ελλάδας, στην Ιταλία και από κει στις αγορές της Κεντρικής Ευρώπης.¹⁹⁸ Για τη Ρωσία ο ITGI αποτελεί διέξοδο για το ρώσικο φυσικό αέριο, του οποίου το ειδικό βάρος στο ενεργειακό μίγμα της ΕΕ επιδιώκουν να μειώσουν οι Βρυξέλλες. Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάπτυξη του ITGI λειτουργεί ανταγωνιστικά στον TAP, αλλά και στην δρομολογούμενη ανάπτυξη του IGB και του Τερματικού LNG της Αλεξανδρούπολης, και γι' αυτό αντιμετωπίζεται αρνητικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και τις ΗΠΑ.

Η χρονική συγκυρία της επίσκεψης του ρώσου Προέδρου είναι κρίσιμη για τις εξελίξεις στον IGB και το Τερματικό LNG της Αλεξανδρούπολης. Η υπογραφή δεσμευτικής συμφωνίας Ελλάδας-Ρωσίας για την ανάπτυξη του ITGI αποτελεί αντικίνητρο για τους επενδυτές του IGB, οι οποίοι είναι αναμενόμενο ότι σε αυτή την περίπτωση θα αποσύρουν τις προσφορές τους για τη 2^η φάση του διαγωνισμού. Χωρίς τον IGB, ο Πλωτός Τερματικός Σταθμός της Αλεξανδρούπολης κρίνεται μη-βιώσιμος οικονομικά, γεγονός που οδηγεί σε ακύρωση των όποιων διαδικασιών χρηματοδότησης και αυτού του έργου.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η επίσκεψη του ρώσου Προέδρου και η πιθανή υπογραφή συμφωνίας δεν εγγυάται αυτομάτως και την πραγματοποίηση της κατασκευής του ITGI. Αντίθετα, μπορεί να οδηγήσει σε απόσυρση του ενδιαφέροντος των επενδυτών του IGB και σε ακύρωση του IGB και του Πλωτού Τερματικού της Αλεξανδρούπολης. Με βάση τα παραπάνω, εκτιμάται ότι για τη ρώσικη διπλωματία, η επίσκεψη Πούτιν θα μπορέσει να χαρακτηριστεί επιτυχής αν αποτρέψει την κατασκευή των δύο έργων που ενισχύουν την αυτονομία της ΕΕ από τη Ρωσία, ακόμα και αν τελικά δεν προχωρήσει η κατασκευή του ITGI.

¹⁹⁸ http://www.huffingtonpost.gr/2016/05/01/politiki-oikonomia-putin-tsipras-agogos_n_9815588.html

11. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ (ΝΑΤΟ-Ε.Ε.)

Ενόψει των δυο σημαντικών συνόδων κορυφής το καλοκαίρι, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Βρυξέλλες, 28-29 Ιουνίου) και του ΝΑΤΟ (Βαρσοβία, 8-9 Ιουλίου), διεξάγονται συνεχείς διαβουλεύσεις μεταξύ των δυο φορέων και των κρατών μελών τους σχετικά με τον τρόπο που θα διατυπωθούν οι νέες στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Η Ε.Ε. θα ανακοινώσει την «Παγκόσμια Στρατηγική» της, ενώ η Συμμαχία αναμένεται να επαναδιατυπώσει το πλαίσιο θωράκισης των κρατών μελών της ενόψει των εξελισσόμενων «υβριδικών απειλών» από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Παράλληλα, αναμένεται να διευκρινιστούν, ίσως, και τα επίπεδα συνεργασίας και καταμερισμού δράσεων με την Ε.Ε. στα ζητήματα ασφάλειας και άμυνας. Τουλάχιστον τρεις είναι οι παράμετροι που δείχνουν να επηρεάζουν το μέλλον της ευρωπαϊκής ασφάλειας.

Η πρώτη εστιάζει στην παραδοχή, και από τους δύο φορείς, ότι τα ζητήματα της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών μελών και της ασφάλειας των ευρωπαίων πολιτών έχουν επιστρέψει στην ημερήσια διάταξη του στρατηγικού και επιχειρησιακού σχεδιασμού. Στα ζητήματα της εδαφικής ακεραιότητας, η Συμμαχία διατηρεί την καθοριστική πρωτοκαθεδρία ως οργανισμός συλλογικής άμυνας, ενισχυμένη περαιτέρω και από την αυξανόμενη στρατιωτική συνεργασία με ευρωπαϊκά κράτη μη μέλη της. Από την άλλη μεριά, η ασφάλεια των ευρωπαίων πολιτών και της καθημερινότητάς τους δεν είναι καθόλου ασύνδετη με την ανάγκη για τη δημιουργία «ανθεκτικών» κοινωνιών που θα παραμένουν αλώβητες από ενδεχόμενες «υβριδικές απειλές».

Σε αυτό το πλαίσιο, μία μεγαλύτερη συνεργασία της Ε.Ε. με τη Συμμαχία θεωρείται αδιαμφισβήτητη και εξαιρετικά απαραίτητη. Ζητήματα που αφορούν στην εσωτερική ασφάλεια της Ε.Ε., όπως αυτά είχαν διατυπωθεί στο κείμενο ευρωπαϊκής στρατηγικής για την εσωτερική ασφάλεια του 2010, επαναδιατυπώνονται και διανθίζονται διαρκώς από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. τα τελευταία δύο χρόνια, στοχεύοντας σε μία μεγαλύτερη συνεργασία με τις

υπηρεσίες και τα όργανα της Ε.Ε., αλλά και των κρατών μελών που αφορούν στην εσωτερική ασφάλεια και το Χώρο Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ). Σε αυτήν τη λογική εμπλέκονται τόσο οι αντίστοιχες εθνικές υπηρεσίες των κρατών μελών όσο και τα σχετικά όργανα της Ε.Ε. (Europol, Eurojust, Frontex, κλπ). Τον τελευταίο καιρό εξελίσσεται μία συνεργασία ουσιώδους σημασίας μεταξύ των οργάνων της Ε.Ε. και των κρατών μελών για την εσωτερική ασφάλεια των Ευρωπαίων πολιτών που όμως δεν θεωρείται πάντα δεδομένη και δεν είναι απρόσκοπτη.

Η δεύτερη παράμετρος αφορά στην παραδοχή ότι η εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια των κρατών είναι πια αναντίρρητα διασυνδεδεμένες. Επομένως, η εσωτερική ενδυνάμωση των θεσμών των κρατών και της ποιότητας διακυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας τάξης και πολιτικής προστασίας, συνδέεται με την αποφυγή δημιουργίας τρωτών κοινωνιών σε αστάθειες που μπορεί να ενθαρρύνουν όχι μόνο τον ριζοσπαστισμό αλλά και τη δράση τρομοκρατικών ή και άλλων εγκληματικών ομάδων. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα από την «άμεση γειτονιά» (“immediate neighborhood”) της Ε.Ε., αλλά και την «ευρύτερη γειτονιά» της (“wider neighborhood”) που παρουσιάζουν τρωτότητες ή βρίσκονται σε αστάθεια ή και σε εμπόλεμη κατάσταση, με αποτέλεσμα να επηρεάζουν με ποικίλους τρόπους την ασφάλεια της Ε.Ε..

Τις τελευταίες δεκαετίες η Ε.Ε., μέσα από την εξωτερική της δράση, πολιτικού, αναπτυξιακού/οικονομικού και στρατιωτικού χαρακτήρα έχει προσπαθήσει, έστω και αποσπασματικά και συχνά όχι αποτελεσματικά, να συμβάλει στην υποστήριξη των κρατών της ευρύτερης περιοχής της να δημιουργήσουν προϋποθέσεις ανάπτυξης και ασφάλειας. Αυτός είναι ένας νοηματικός συνδυασμός την σημαντικότητα του οποίου υπογραμμίζει διαρκώς η Ε.Ε. στα επίσημα κείμενα και στις πολιτικές της. Δεδομένης της παρούσας δραματικής κατάστασης που παρουσιάζουν αρκετές περιοχές στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε., επιδιώκεται από την Ε.Ε. μία μεγαλύτερη συνεργασία με οργανισμούς και κράτη της περιοχής, αλλά και, όπως υποστηρίζει μερίδα

ευρωπαϊών αναλυτών, μία σοβαρή αναθεώρηση της εξωτερικής δράσης της με όρους ορατής βελτίωσης της αποτελεσματικότητάς της στην ευρύτερη περιοχή.

Σημαντικός θα είναι και ο βαθμός συμβολής του ΝΑΤΟ σε περιφερειακά εγχειρήματα, αλλά όχι πλέον στην έκταση που μία τέτοια συνδρομή θα αποσπάσει τη Συμμαχία από την εμφανή της πλέον προτεραιότητα στην συλλογική άμυνα. Επομένως, η παρούσα συγκυρία, καλεί την Ε.Ε. όχι μόνο να ενισχύσει σημαντικά την εξωτερική της δράση εκμεταλλευόμενη το πλεονέκτημα της «ολοκληρωμένης» δράσης που έχει ήδη αναπτύξει, αλλά να ενισχύσει περαιτέρω την εσωτερική της ανθεκτικότητα, δεδομένων των νέων ζητημάτων ασφάλειας που αντιμετωπίζει. Σε αυτή τη διάσταση, υπάρχουν ορισμένες πτυχές που η Ε.Ε. θα συνεργαστεί άμεσα με τη Συμμαχία, ιδιαίτερα σε ζητήματα που η Ε.Ε. εμφανίζει αδυναμίες.

Μία τρίτη παράμετρος που θα διαδραματίσει πλέον καταλυτικό ρόλο στον στρατηγικό και επιχειρησιακό σχεδιασμό της ευρωπαϊκής ασφάλειας είναι η επιστροφή της έννοιας της «συλλογικής άμυνας» (“collective defense”) και συνακόλουθα της έννοιας της «συλλογικής αποτροπής» (“collective deterrence”), που προέκυψαν κυρίως ως αποτέλεσμα της ρωσικής αναθεωρητικής πολιτικής με όρους επιθετικών δράσεων και πληγμάτων της εδαφικής ακεραιότητας και εθνικής κυριαρχίας της Ουκρανίας από την άνοιξη του 2014. Επίσης, η συνεχιζόμενη ψυχροπολεμική ρητορική της Μόσχας και η στάση της απέναντι σε γειτονικά προς αυτήν ευρωπαϊκά κράτη, μέλη ή μη μέλη της Συμμαχίας, με πιο πρόσφατο παράδειγμα την επιθετική της ρητορική απέναντι στη Σουηδία, δείχνουν μία στάση πολιτικής που δεν πρόκειται να αλλάξει σύντομα. Αυτή είναι μία άποψη που κυριαρχεί και στην τρέχουσα επιστημονική διεθνή βιβλιογραφία.

Επομένως, ο επανακαθορισμός της συλλογικής άμυνας της Συμμαχίας, που ξεκίνησε από τη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας το Σεπτέμβριο του 2014, θα προσδιορίσει περαιτέρω τις νέες αμυντικές υποχρεώσεις των ευρωπαϊκών κρατών μελών του ΝΑΤΟ. Αυτές θα είναι ασφαλώς πιο απαιτητικές εξαιτίας των εξελισσόμενων στρατιωτικών δεσμεύσεων και αυξανόμενων ενδιαφερόντων των

ΗΠΑ σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές και, κυρίως, στην περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού. Ίσως, η πιο σημαντική πτυχή της συλλογικής άμυνας πλέον είναι ο καθορισμός των επιμέρους πολιτικών «αποτροπής».

Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο στη συζήτηση που εξελίσσεται σχετικά με την οικοδόμηση μίας αποτρεπτικής αμυντικής πολιτικής για τις χώρες μέλη των διατλαντικών θεσμών είναι η ενσωμάτωση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών στοιχείων που επιστρατεύονται πλέον στη λογική της οικοδόμησης «ανθεκτικότητας». Προς το παρόν, διακρίνεται μία διχογνωμία ανάμεσα στους διεθνείς αναλυτές για το αν η έννοια της «ανθεκτικότητας» θα αποτελέσει ένα αυθύπαρκτο νέο στρατηγικό δόγμα για τη Συμμαχία ή τον τέταρτο πυλώνα στο ήδη υπάρχον στρατηγικό δόγμα (Λισαβόνα, 2010) που εστιάζει στο τρίπτυχο: συλλογική άμυνα (collective defense), διαχείριση κρίσεων (crisis management) και συνεργατική ασφάλεια (cooperative security).

Ωστόσο, μία λεπτομερής παρουσίαση της έννοιας της «ανθεκτικότητας», όπως δημοσιεύτηκε προσφάτως από τη Συμμαχία, υποδεικνύει ότι η υλοποίηση των επιμέρους στόχων που προβλέπει όχι απλώς διατρέχει και τους προηγούμενους τρεις πυλώνες στρατηγικής της Συμμαχίας, αλλά εμπλέκει και μεγάλο μέρος των εσωτερικών και εξωτερικών δράσεων της Ε.Ε., που καλείται πλέον να υπηρετήσει από κοινού τον θεμελιώδη στρατηγικό στόχο της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ε.Ε. στις 18 Μαΐου 2015 (Παράρτημα Α) σχετικά με την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ), που όμως δεν υιοθετήθηκε αργότερα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2015,¹⁹⁹ δείχνει ότι η Ε.Ε. δεν έχει τη δυνατότητα να αποφύγει την στοχοθέτηση της «ανθεκτικότητας» από τον στρατηγικό σχεδιασμό της.²⁰⁰ Η παράγραφος 5 του

¹⁹⁹ Την απογοήτευσή του είχε εκφράσει για αυτό το ζήτημα ο κ. Arnaud Migoux, από την Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Γαλλίας στην Ε.Ε., σε συζήτηση που διεξήχθη στις 15 Ιουλίου 2016 στο Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας με συμμετοχή αξιωματούχων της Ε.Ε., πανεπιστημιακών και εμπειρογνομώνων. Βλ, <https://europe-liberte-securite-justice.org/2015/07/29/taking-stock-of-the-progress-towards-a-european-defence-in-the-light-of-the-june-european/>.

²⁰⁰ Council of the European Union, Outcome of the Meeting, 8966/15, 18 May 2015, p. 3. [file:///C:/Users/user/Downloads/st08966.en15%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/st08966.en15%20(2).pdf). Στο Συμβούλιο υιοθετήθηκε το

παραρτήματος για την ΚΠΑΑ των Συμπερασμάτων του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών αναφέρει:

“In light of the increasing use of hybrid strategies and operations by state and non-state actors, notably in the immediate and wider EU neighbourhood, the Council invites the High Representative, in close co-operation with Commission services and the European Defence Agency, and in consultation with the EU Member States, to present by the end of 2015 a joint framework with actionable proposals to help countering hybrid threats and foster the resilience of the EU and its Member States as well as partners. It should take into account relevant work regarding cyber defence, early warning, strategic communications, relevant internal and external EU policies and assess the implications for capability development. It underlines as well the need for complementarity and transparent co-operation and coordination in this area with relevant partner organisations, including in particular NATO, as well as partner countries, as appropriate”.

Για λόγους περαιτέρω κατανόησης, αξίζει να διευκρινιστούν δυο έννοιες: οι «υβριδικές» απειλές και το στοιχείο της «ανθεκτικότητας», έτσι όπως γίνονται αντιληπτές από τη Συμμαχία.

Υβριδική απειλή

Αν και δεν έχει υπάρξει ένας κοινά αποδεκτός όρος σχετικά με μία «υβριδική» απειλή, υπάρχουν ορισμένες έγκυρες διατυπώσεις που αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό τη λογική ενός υβριδικού πολέμου και αντίστοιχα μίας υβριδικής απειλής. Για τον Martin Zapfe,²⁰¹ από το Κέντρο Σπουδών Ασφάλειας του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Κέντρου Τεχνολογίας της Ελβετίας, όπως υπογραμμίζει σε ερευνητική μελέτη που φιλοξενεί το Κολλέγιο Άμυνας του NATO (Αύγουστος 2015) με γνώμονα τη συμπεριφορά της Ρωσίας προς την Ουκρανία, ένας υβριδικός πόλεμος είναι εκείνος που «*συνειδητά αρνείται τη διάκριση*

κείμενο για την Κ.Ε.Π.Π.Α. ενόψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 25/26 Ιουνίου 2016.

file:///C:/Users/user/Downloads/st08971.en15%20(2).pdf

²⁰¹ Martin Zapfe, 'Efficacy, not Efficiency: Adjusting NATO's Military Integration', *NATO Research Paper*, No. 118, NATO Defence College, August 2015.

κατάστασης πολέμου και κατάστασης ειρήνης. Δράσεις που παραδοσιακά επιτρέπονται στον πόλεμο αλλά όχι σε κατάσταση ειρήνης, νομιμοποιούνται ως εργαλεία άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μίας ασαφούς δομικής γκριζας περιοχής στις διακρατικές σχέσεις των εμπλεκομένων κρατών και μία πρόκληση στις θεμελιώδεις αρχές της ειρήνης στην Ευρώπη.»

Μία συνολικότερη διατύπωση σχετικά με τις υβριδικές απειλές δίνεται από τους Andreas Jacobs και Guillaume Lasconjarias του Κολλεγίου Άμυνας του NATO.²⁰² Έχοντας παρουσιάσει συγκριτικά τις διαφορετικές επιστημονικές τοποθετήσεις σχετικά με την έννοια της υβριδικής απειλής, κατά την άποψή τους «όταν γίνεται λόγος για έναν υβριδικό πόλεμο οι περισσότεροι αναλυτές αναφέρονται πρωταρχικά σε ένα μίγμα ποικίλων εργαλείων και μεθόδων από ένα ευρύ φάσμα δράσεων που μπορεί να περιλαμβάνουν: τη χρήση ένοπλης βίας, την τεχνολογία, την εγκληματικότητα, την τρομοκρατία, οικονομικές πιέσεις, ανθρωπιστικά και θρησκευτικά μέσα, τις πληροφορίες, το σαμποτάζ, ή την παραπληροφόρηση. Όλες οι παραδοσιακές, παράτυπες ή καταστροφικές μορφές πολέμου συντίθενται σε έναν ανίερο πλέγμα δυνατοτήτων πρόκλησης διαταραχών (*disruptive capacity*) και αναπόφευκτα εκτελούνται συνδυαστικά ως μέρος μίας ευέλικτης στρατηγικής που μπορεί να λάβει τη μορφή μίας αόρατης εισβολής (*stealth invasion*)».²⁰³ Η παραπάνω ερμηνεία εκφράζει πιο διεξοδικά τον χαρακτήρα μίας υβριδικής απειλής, είτε συνολικά ως μέρος μία συνολικότερης πολεμικής αναμέτρησης, είτε και ως αυθύπαρκτης πρακτικής που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες.

Ανθεκτικότητα

Έχοντας αναφερθεί στα χαρακτηριστικά των υβριδικών απειλών, θα ήταν χρήσιμη σε αυτό το στάδιο η παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο η Συμμαχία

²⁰² Andreas Jacobs and Guillaume Lasconjarias, 'NATO's Hybrid Flanks. Handling Unconventional Warfare in the South and the East', *NATO Research Paper*, No.112, NATO Defence College, April 2015.

²⁰³ Ibid. σελ. 2.

αντιλαμβάνεται την «ανθεκτικότητα» ως θεμελιώδες στοιχείο της συλλογικής άμυνας, όπως αυτή διατυπώνεται από τον Jamie Shea, Βοηθό Γενικό Γραμματέα της Συμμαχίας για τις Αναδυόμενες Απειλές Ασφάλειας.²⁰⁴

Ακολουθεί το μεγαλύτερο μέρος της ανάλυσης του Jamie Shea, χωρίς να έχουν γίνει παρεμβάσεις στο κείμενο, εκτός από ελάχιστες αρχικές παραλείψεις παραδειγμάτων. Θα ήταν μάλλον εσφαλμένη η οποιαδήποτε παραποίηση μίας εξαιρετικά προσεκτικής διατύπωσης ενός στρατηγικού δόγματος από έναν αναμφίβολα έμπειρο αξιωματούχο της Συμμαχίας.

Κατά τη άποψη του Shea, όλο και περισσότεροι άνθρωποι στις μέρες μας έχουν πρόσβαση σε εξελιγμένες τεχνολογίες, ενώ οικονομικά, πολιτικά ή στρατιωτικά στοιχεία έχουν ήδη διασφαλισθεί (“securitized”) ή, αντίστοιχα, έχουν ήδη καταστεί τρωτά σε προσωρινές ή πιο μόνιμες διαταράξεις από εξωτερικούς δρώντες ή από εσωτερικές πηγές. Κατά συνέπεια, σε έναν παγκοσμιοποιημένο αλλά ανταγωνιστικό και πολύπλοκο κόσμο, η εξασφάλιση της «ανθεκτικότητας» θα συνεχίσει να είναι μία διαρκής ανησυχία για τη Συμμαχία, απαιτώντας μία ακατάπαυστη προσαρμογή στις νέες αναδυόμενες τρωτότητες και απειλές.

Ο κυβερνοχώρος μπορεί να αποτελέσει την πιο ακραία μορφή τρωτότητας, αφού διασυνδέει σε πραγματικό χρόνο όλο τον πλανήτη, καθιστώντας εφικτή για τον οποιονδήποτε μία επίθεση εναντίον ενός ηλεκτρονικού στόχου οπουδήποτε στον πλανήτη ανά πάσα στιγμή. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο καθιστά δύσκολη τη θέση του αμυνόμενου, δεδομένου ότι δεν μπορεί να γνωρίζει εκ των προτέρων ούτε αν έχει δεχθεί επίθεση ούτε από πού πρόκειται να προκληθεί. Έτσι ο αμυνόμενος θα πρέπει να προστατέψει μία πολύ σημαντική πτυχή της εθνικής οικονομικής ή αμυντικής υποδομής ανά πάσα στιγμή, ενώ ο επιτιθέμενος δύναται να επιλέξει

²⁰⁴ Jamie Shea, “Resilience: a core element of collective defence, *NATO Review*, 30.03.2016. <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>

αυθαίρετα και σύμφωνα με την επιθυμία της στιγμής ένα συγκεκριμένο στόχο ή ένα τρωτό ρήγμα διασύνδεσης.

Καθώς κινούμαστε από το διαδίκτυο των πραγμάτων στο διαδίκτυο των πάντων, όλο και περισσότερο η υποδομή, στην οποία βασίζουμε την καθημερινότητά μας αλλά και την επιβίωσή μας, αυτοματοποιείται και δύναται να ελεγχθεί από μεγάλες αποστάσεις ή να είναι οι ίδιες οι υποδομές διασυνδεδεμένες με μεγαλύτερα και πιο περίπλοκα δίκτυα. Τα αυτοματοποιημένα συστήματα ελέγχου των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας ή των αγωγών ενέργειας είναι μερικά μόνο από τα παραδείγματα. Επίσης, η παγκοσμιοποίηση των δικτύων και η σταδιακή ενσωμάτωση της φυσικής υποδομής μέσα σε έναν εικονικό κόσμο, όπως, π.χ., η αποθήκευση μεγάλου όγκου πληροφοριών όχι σε μηχανήματα αλλά σε «σύννεφα» (“clouds”), ασφαλώς αποτελεί μία οικονομική λύση, αλλά, ταυτόχρονα, έχει πολλαπλασιάσει την έκταση των συνεπειών από μία διαταραχή ή την δημιουργία άλλων τρωτοτήτων που κάποιος κακόβουλος δράστης θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί.

Μία αντίστοιχη τρωτότητα που θεωρείται σημαντική είναι η κατάσταση ετοιμότητας των πολιτικών, μη στρατιωτικών πόρων των κρατών μελών της. Η παροχή δυνάμεων και στρατιωτικών δυνατοτήτων τις οποίες το NATO χρειάζεται για να μπορεί να υλοποιήσει δράσεις συλλογικής άμυνας, βασίζεται σε πόρους μη στρατιωτικού χαρακτήρα. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, πολλοί από αυτούς τους πόρους, σιδηροδρομικές γραμμές, αεροδρόμια, δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας ή ο εναέριος χώρος, βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των κρατών και σε περιόδους πολέμου ή κρίσεων εύκολα μεταφέρονταν ο έλεγχος στη Συμμαχία. Σήμερα, 90% των NATOικών προμηθειών και της υποστήριξης μεταφέρονται από ιδιωτικές εταιρείες, ενώ το 75% των υπηρεσιών υποστήριξης του κράτους φιλοξενίας για τις NATOικές δυνάμεις προέρχεται από ιδιωτικές εταιρείες. Με την ίδια λογική, το NATO εξαρτάται από ιδιωτικές εταιρείες πληροφορικής για να αντιμετωπίσει προηγμένης τεχνολογίας κυβερνο-απειλές.

Η εξασφάλιση οικονομιών κλίμακας και η αποφυγή σπατάλης έχει μειώσει την ανθεκτικότητα των κρατών. Επίσης, οι υβριδικές απειλές που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως στρατιωτικές επιθέσεις και άρα να ενταχθούν στη ρήτρα του άρθρου 5 της Συμμαχίας περί συλλογικής άμυνας, δεδομένου ότι λειτουργούν στον γκριζό χώρο μεταξύ πολέμου και ειρήνης, παρεμποδίζουν την χρήση ειδικών δυνατοτήτων των κυβερνήσεων, οι οποίες ενεργοποιούνται από νομοθεσίες σχετικές με πολεμική ή έκτακτη ανάγκη, και επομένως καθίστανται ανενεργές, δηλαδή ακυρώνεται η δράση τους.

Σε αυτή τη βάση το NATO αντιμετωπίζει πλέον δυο διακριτές, αλλά διασυνδεδεμένες στοχεύσεις «ανθεκτικότητας». Η πρώτη αφορά την εξασφάλιση της άμεσης μεταφοράς δυνάμεων και εξοπλισμού που μπορεί να απαιτηθεί σε οποιαδήποτε περιοχή στην οποία η Συμμαχία δεχθεί πλήγμα ή κληθεί να αντιμετωπίσει μία απειλή, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την απρόσκοπτη πρόσβαση στο σύνολο των υποδομών που ίσως απαιτηθούν για το σκοπό αυτό. Η δεύτερη στόχευση αφορά την εξασφάλιση της κατάστασης κατά την οποία η Συμμαχία θα είναι σε θέση να προβλέψει, να ταυτοποιήσει, να μετριάσει, αλλά και να ανακάμψει από υβριδικές απειλές, έχοντας υποστεί τη μικρότερη δυνατή επίδραση στην κοινωνική, πολιτική και στρατιωτική συνοχή της Συμμαχίας.

Η διαθεσιμότητα πολιτικών πόρων αποτελεί ασφαλώς εθνική ευθύνη, με τον ίδιο τρόπο που οι Σύμμαχοι οφείλουν να παρέχουν ικανοποιητικά επίπεδα κυβερνοάμυνας στα δίκτυα που στηρίζουν υποδομές ζωτικής σημασίας, ειδικά εκείνα στα οποία η Συμμαχία βασίζει τις επιχειρήσεις της. Επομένως η ασφάλεια της Συμμαχίας στηρίζεται σε αυτή τη δέσμευση των κρατών μελών της, ενώ παράλληλα ενδιαφέρεται να εξασφαλίζει την μεγαλύτερη δυνατή διαφάνεια, ώστε να εντοπίζει τυχόν τρωτότητες ή κενά, και συνακόλουθα να μπορεί να ελέγχει τα διορθωτικά μέτρα. Επομένως, αποτελεί στόχο της Συμμαχίας, η αποφυγή σεναρίων κατά τα οποία, σε περιόδους κρίσεων, το NATO να μην δύναται να εξασφαλίζει άμεση και αξιόπιστη πληροφόρηση και δυνατότητα να αναλύσει μία κατάσταση, για την οποία είναι σε θέση να αποφασίζει και να απαντά με ταχύτητα.

Αυτός είναι ο λόγος που η Συμμαχία θεωρεί πολύ σημαντική την έννοια της «ανθεκτικότητας» και, αναμφίβολα θα αποτελέσει το θεμελιώδες αντικείμενο συζήτησης στη Σύνοδο Κορυφής, στη Βαρσοβία.

Η έννοια της «ανθεκτικότητας» δείχνει να θεωρείται ως μηχανισμός αποτροπής και διαβεβαίωσης, παραμένοντας στο πλαίσιο της παραδοσιακής στρατιωτικής σφαίρας και αποτελώντας, παράλληλα, μέρος μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης στη στρατηγικής ασφάλειας της Συμμαχίας. Τα επτά σημεία βάσει των οποίων αξιολογούνται τα επίπεδα τρωτότητας ενός κράτους είναι τα εξής:

- διασφάλιση συνέχειας της κυβέρνησης και της παροχής των ζωτικών υπηρεσιών της,
- ανθεκτική παροχή ενέργειας,
- ικανότητα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ανεξέλεγκτα ρεύματα πληθυσμού,
- ανθεκτικές πηγές σίτισης και ύδρευσης,
- η δυνατότητα να αντιμετωπίζει μαζικό αριθμό τραυματιών,
- ανθεκτικότητα στα συστήματα επικοινωνίας,
- ανθεκτικότητα στα συστήματα μεταφορών.

Η εξασφάλιση της ανθεκτικότητας στους παραπάνω θεματικούς τομείς υπηρεσιών, στην πράξη θεωρούνται πως θωρακίζουν τους συμμάχους, όχι μόνο απέναντι σε υβριδικές απειλές, αλλά και σε όλα το φάσμα των απαιτήσεων της Συμμαχίας για την υλοποίηση των στόχων της.

Επομένως, για τη θωράκιση των 28 κρατών μελών της Συμμαχίας, πέντε περιοχές δράσης δείχνουν πιο σημαντικές. Η πρώτη αφορά στην κυβερνοάμυνα (“cyber defence”). Οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο είναι διαρκείς, τόσο στην ίδια τη Συμμαχία όσο και στα μέλη της. Μόνο το NATO είναι αποδέκτης καθημερινά τουλάχιστον 200 επιθέσεων και 200 σοβαρών προσπαθειών ηλεκτρονικής διείσδυσης, σε μηνιαία βάση. Το πρώτο μέλημα λοιπόν της Συμμαχίας είναι η περαιτέρω ενίσχυση της προστασίας των δικτύων της, ενισχύοντας τη «Δυνατότητα

Ανταπόδοσης Περιστατικών Κυβερνοαπειλών» του NATO (“NATO Cyber Incident Response Capability-NCIRC”) για τον πιο έγκαιρο εντοπισμό μίας απειλής, αλλά και της αμεσότερης ανταπόκρισης σε ένα πλήγμα. Δύο ομάδες Άμεσης Ανταπόκρισης έχουν συσταθεί στη Συμμαχία, με σκοπό να βοηθήσουν τα κράτη μέλη, αλλά και να διαχειριστούν απειλές στο εσωτερικό των υπηρεσιών της Συμμαχίας. Για να στηρίξει την ανθεκτικότητα των κρατών μελών της, η Συμμαχία έχει εισάγει συγκεκριμένους στόχους δυνατοτήτων στο πλαίσιο της Διαδικασίας του ΝΑΤΟϊκού Στρατιωτικού Σχεδιασμού (“NATO Defence Planning Process – NDPP”) και προετοιμάζει ένα μνημόνιο συνεργασίας του NATO με έναν αριθμό συγκεκριμένων συμμάχων, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις για μία ασφαλή διασύνδεση, ανταλλαγή πληροφοριών και επικοινωνία στη διαχείριση κρίσεων.

Συγκεκριμένοι σύμμαχοι έχουν συνεργαστεί προκειμένου να δημιουργήσουν μία πλατφόρμα ανταλλαγής πληροφοριών για την διάγνωση κακόβουλου λογισμικού, εκπαίδευσης και εκμάθησης, καθώς και ρυθμίσεις συστημάτων για την αποτελεσματική λήψη αποφάσεων. Το ΝΑΤΟϊκό «Κέντρο Αριστείας για την Κυβερνοασφάλεια», στην Εσθονία, έχει συμβάλει στην μεταφορά τεχνογνωσίας προς τη Συμμαχία και διεξάγει ετήσιες ασκήσεις για τη βελτίωση των ικανοτήτων των διαχειριστών κυβερνοχώρου των κρατών μελών. Δεδομένης της εξάρτησης της Συμμαχίας από το λογισμικό ιδιωτικών εταιρειών, το NATO αναπτύσσει μία συνεργασία με εταιρείες τεχνολογίας της πληροφορίας, προκειμένου να προωθήσει την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών όσο και να βελτιώσει την κυβερνοασφάλειά της.

Ενόψει της Συνόδου Κορυφής στη Βαρσοβία, η Συμμαχία διαβουλεύεται δύο ζητήματα με τους εταίρους της. Το πρώτο αφορά στο ενδεχόμενο εξασφάλισης μίας «υπόσχεσης κυβερνοάμυνας» (“cyber-defence pledge”) ή δέσμευσης από τα κράτη μέλη για την επίσπευση της εφαρμογής των ΝΑΤΟϊκών προδιαγραφών σε εθνικό επίπεδο, το οποίο ωστόσο απαιτεί μία διαρκή εθνική ενημέρωση και αντίστοιχες δαπάνες. Η δεύτερη πρόταση αφορά στο ενδεχόμενο να αξιολογηθούν οι πολιτικές, νομικές και λειτουργικές επιπτώσεις του χαρακτηρισμού της

«κυβερνητικής» (“cyber”) ως ζήτημα άμυνας (“domain”) της Συμμαχίας, δηλαδή να μπορεί να διαχειρίζεται τις κυβερνοεπιθέσεις όχι μόνο αμυντικά, αλλά και να υπάρχει η εξουσιοδότηση να μπορεί να αποτελέσει ένα συνολικότερο εργαλείο στα χέρια ΝΑΤΟικών διοικήτων που χειρίζονται ζητήματα προηγμένων κυβερνοεπιθέσεων.

Μία δεύτερη περιοχή «ανθεκτικότητας» αφορά μία στρατηγική ανταπόκρισης στον υβριδικό πόλεμο. Η στρατηγική αυτή ήδη εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2015 από τους Υπουργούς Άμυνας των κρατών μελών της Συμμαχίας. Σύμφωνα με αυτήν, η Συμμαχία ήδη βελτιώνει τις διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών και έγκαιρης προειδοποίησης, προκειμένου να προβλέψει και να καταγράψει ενδεχόμενες δράσεις υβριδικού πολέμου. Συνακόλουθα, αναπτύσσει μία σειρά δεικτών έγκαιρης προειδοποίησης που με τη σειρά τους μπορούν να ενεργοποιήσουν ενδεχόμενες δράσεις αντιμετώπισης κρίσεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο έγκαιρος εντοπισμός μίας υβριδικής απειλής (σε αντίθεση με ένα μεμονωμένο γεγονός) και η άμεση λήψη απόφασης αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την πάταξη του φαινομένου στη γέννησή του και την αποφυγή της κλιμάκωσής του. Πρέσβεις των κρατών μελών και Υπουργοί Άμυνας έχουν συμμετάσχει σε προσομοιώσεις και αντίστοιχες ασκήσεις, ώστε να εξοικειωθούν με την εξασφάλιση της επίγνωσης της εθνικής τους κατάστασης και να την αντιστοιχίσουν με τυχόν επίπεδα ανταπόκρισης σε απειλές, οι οποίες όμως είναι ειδικά διατυπωμένες ώστε να είναι ασαφείς και δύσκολο να γίνουν άμεσα αντιληπτές, όπως συμβαίνει και στην πραγματικότητα.

Οι αποτελεσματικές στρατηγικές επικοινωνίες (“strategic communications”) αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο αντιμετώπισης υβριδικών επιθέσεων, αφού έχουν σκοπό να αναχαιτίζουν ψευδείς πληροφορίες, προπαγάνδα, ψεύδη και μύθους, που επιδιώκουν να προκαλέσουν σύγχυση στην κοινή γνώμη, να επιδεινώσουν τις κοινωνικές εντάσεις και άρα να πλήξουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στις κυβερνήσεις τους. Αναμφίβολα, μία τέτοια ανάλυση δεν προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη της Συμμαχίας είναι τόσο τρωτά σε υβριδικές επιθέσεις όσο

αποδείχθηκε ότι ήταν η Ουκρανία, όταν η Ρωσία προέβη στην παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας. Ωστόσο, οι Σύμμαχοι ενθαρρύνονται να εντοπίσουν τυχόν τρωτότητες που ίσως προκύψουν από μία ενδεχομένη ρωσική ανάμειξη σε τομείς που σχετίζονται με τα συμφέροντά τους στον επιχειρηματικό ή χρηματοοικονομικό τομέα ή σε ζητήματα χρήσης ή διαχείρισης μέσων μαζικής ενημέρωσης ή ενεργειακών πόρων, και να μοιραστούν τυχόν διδάγματα που θα προέκυπταν από μία δοκιμαστική αξιολόγηση των ασκήσεων «ανθεκτικότητας» στο πλαίσιο της Συμμαχίας.

Μία τρίτη πτυχή «ανθεκτικότητας» αφορά τη δυνατότητα της Συμμαχίας να εφαρμόσει πλήρως το Σχέδιο Άμεσης Ανταπόκρισης (“Readiness Action Plan”) για την ενίσχυση και άμυνα της Συμμαχίας, είτε στο Βορρά είτε στο Νότο. Τα κράτη μέλη της Συμμαχίας πρέπει να προσαρμόσουν τους μηχανισμούς και τα σχέδια εδαφικής αποτροπής, καθώς και τις υποδομές τους στα νέα δεδομένα ασφάλειας και να αναθεωρήσουν τους σχεδιασμούς τους, επιστρέφοντας σε εκείνους που εφαρμόζονταν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους ΝΑΤΟικούς επιτελείς, απαιτούνται διασυνοριακές ρυθμίσεις (απρόσκοπτης) μεταφοράς (transit) για την άμεση ανάπτυξη της Δύναμης Κρούσης Υψηλής Ετοιμότητας (VJTF) και της ΝΑΤΟικής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης (NRF). Ενώσω εξελίσσεται η υιοθέτηση των Σχεδίων Προηγμένης Ανταπόκρισης (“Graduated Response Plans”) στο πλαίσιο ενός λεπτομερούς σχεδιασμού συλλογικής άμυνας, οι Σύμμαχοι θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι στοιχεία (επιχειρησιακής σπουδαιότητας), όπως μεταφορές, αεροδιάδρομοι, συντονισμός πολιτικο-στρατιωτικής χρήσης εναερίου χώρου, αποθέματα καυσίμων, αποθηκευμένο υλικό, πρόσβαση σε λιμένες και σχετικές νομικές ρυθμίσεις, βρίσκονται πλήρως ενσωματωμένες στο στρατιωτικό τους σχεδιασμό.

Επίσης, τα μέτρα χειρισμού κρίσεων (“crisis response”) που ενεργοποιούν μηχανισμούς πολιτικής προστασίας θα χρειαστεί να επικαιροποιηθούν, ενώ η προσήκουσα προσοχή θα πρέπει να δοθεί στους μηχανισμούς της πολιτικής άμυνας (“civil defence”) που βασίζονται στις στρατιωτικές απαιτήσεις του Σχεδίου

Άμεσης Ανταπόκρισης και στη χρήση των αναγκαίων δυνατοτήτων για την ανάπτυξή τους στο έδαφος. Έχει καθιερωθεί πλέον μία πιο βιώσιμη σχέση διαλόγου μεταξύ στρατιωτικών επιτελών και εθνικών υπηρεσιών πολιτικής προστασίας.

Μία τέταρτη πτυχή «ανθεκτικότητας» αφορά τη σχέση NATO και Ε.Ε. Οι δύο φορείς κατέχουν διαφορετικά πλεονεκτήματα στο συνολικό φάσμα εργαλείων για την εξασφάλιση ανθεκτικότητας, αλλά υπάρχει και μεγάλος χώρος αμοιβαία επικαλυπτόμενων δράσεων. Μία συνδυασμένη προσέγγιση (“joint up approach”), βασισμένη σε μία κοινή (“shared”) επίγνωση της κατάστασης και ο συντονισμός στην υλοποίηση της ανταπόκρισης, αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις την αποτελεσματικότητά της. Ασφαλώς και οι δυο οργανισμοί διαβουλεύονται στη βάση μίας ενισχυμένης συνεργασίας σε τέσσερεις τομείς: στον πολιτικό-στρατιωτικό σχεδιασμό, στην κυβερνο-ασφάλεια, στην ανταλλαγή πληροφοριών, και στην ανάλυση και το συντονισμό στρατηγικής επικοινωνίας για τον εντοπισμό παραπληρο-φόρησης (“disinformation”) και την επικοινωνία αξιόπιστου αφηγήματος. Μία σημαντική εξέλιξη αποτελεί η επίτευξη Τεχνικής Συμφωνίας μεταξύ της ΝΑΤΟικής NCIRC και της Ομάδας Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών Πληροφορικής της Ε.Ε. (“Computer Emergency Response Team-CERT-EU”) για την ανταλλαγή πληροφοριών, που ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο 2016.

Μέχρι την Σύνοδο Κορυφής στη Βαρσοβία, οι δύο φορείς θα συνεχίσουν τις διαβουλεύσεις σε επίπεδο εμπειρογνομώνων, καθώς η Ε.Ε. ολοκληρώνει τη δική της στρατηγική για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών. Ο στόχος είναι η εναρμόνιση των διαδικασιών (“to harmonize procedures”) και η στήριξη του ενός φορέα στις προσπάθειες του άλλου, ανταποκρινόμενοι με έναν ολοκληρωμένο τρόπο (“comprehensively”). Η βασική επιδίωξη είναι η εξασφάλιση πραγματιστικών, ευέλικτων προσεγγίσεων που θα μπορούν να διατυπωθούν σε ένα κοινό ανακοινωθέν από τους δύο φορείς στην προσεχή Σύνοδο του ΝΑΤΟ. Και οι δυο έχουν αναπτύξει κοινά εγχειρίδια προκειμένου να διασφαλιστεί μία

μεγαλύτερη συμμετοχή του ενός στις εργασίες του άλλου, όπως στις ασκήσεις και σε ζητήματα εκπαίδευσης.

Θεωρείται επίσης σημαντική η συνεργασία των δυο φορέων στην αντιμετώπιση προβλημάτων ανθεκτικότητας που δεν έχουν προκύψει από εσκεμμένες δράσεις. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η ΝΑΤΟική ναυτική δύναμη που έχει αναπτυχθεί στο Αιγαίο και εργάζεται τόσο με την Ελλάδα και την Τουρκία, όσο και με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ε.Ε. (FRONTEX), προκειμένου να παρατηρεί τη ροή προσφύγων και μεταναστών και με αυτόν τον τρόπο να ελέγξει τη δράση διακινητών και εμπόρων ανθρώπων.

Η πέμπτη και τελευταία πτυχή της «ανθεκτικότητας» είναι ο ρόλος των εταίρων της Συμμαχίας, που δεν είναι επίσημα μέλη της και που δύνανται να μεταφέρουν προς της Συμμαχία ενδεχόμενα διδάγματα ή καλές πρακτικές από τυχόν δικές τους εμπειρίες. Μία τέτοια συνεργασία με χώρες εταίρους μπορεί να συμβάλει στην έγκαιρη προειδοποίηση για την απαρχή μίας επίθεσης που λαμβάνει χώρα στο έδαφος χώρας εταίρου και που υπάρχει ενδεχόμενο να επεκταθεί σε έδαφος κράτους μέλους του ΝΑΤΟ. Αντίστοιχα, το ΝΑΤΟ με την μεταφορά εμπειρίας και τεχνογνωσίας μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση δυνατοτήτων «ανθεκτικότητας» σε κράτη μη μέλη της Συμμαχίας. Χώρες όπως η Γεωργία, η Μολδαβία, η Ιορδανία και το Ιράκ δείχνουν να χρειάζονται πρακτικές οικοδόμησης δυνατοτήτων άμυνας, ειδικά σε τομείς κυβερνοασφάλειας και σχεδιασμού πολιτικών επιχειρήσεων εκτάκτων αναγκών. Παράλληλα, οι εταίροι της Βαλτικής, η Σουηδία και η Φινλανδία, έχουν ήδη αναπτύξει σημαντικά επίπεδα διαλόγου και συνεργασίας με το ΝΑΤΟ, ενώ ήδη αντιμετωπίζουν υβριδικές πιέσεις από τη Ρωσία. Οι συγκεκριμένες χώρες έχουν ήδη πλησιάσει αρκετά τις δομές της Συμμαχίας διαμέσου διαβουλεύσεων, συνεργασίας και συμμετοχής σε ασκήσεις συμπεριλαμβανομένης της ολοκλήρωσης των διαδικασιών υποστήριξης κράτους φιλοξενίας για ζητήματα παροχής βοήθειας (“crisis assistance”).

Συμπερασματικά, ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας της Συμμαχίας Jamie Shea υπογραμμίζει ότι οι Σύμμαχοι θα πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες τρωτότητες και τους κινδύνους που προκαλούνται από μη κρατικούς δρώντες, όπως το αποκαλούμενο «I.K.» και από κρατικούς δρώντες, όπως η Ρωσία. Η «ανθεκτικότητα» ως στρατηγικός όρος ήρθε για να μείνει ως βασικό στοιχείο της συλλογικής άμυνας. Για αυτό το λόγο το NATO θα στοχεύει διαρκώς στο μετριασμό της έκθεσής του σε κινδύνους που απειλούν τη συνοχή του, την ανεξαρτησία του και την ασφάλειά του. Η σημασία του κειμένου είναι αδιαμφισβήτητη. Αποτελεί μία χρήσιμη και πολύ προσεκτική διατύπωση των ζητημάτων που έχουν ήδη δρομολογηθεί και εξελίσσονται στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Η Σύνοδος Κορυφής στη Βαρσοβία θα δείξει και το βαθμό ανταπόκρισης των κρατών μελών στις θεμελιώδεις πτυχές συνεργασίας E.E.-NATO, αλλά και στις παραμέτρους που συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα της ευρωπαϊκής ασφάλειας.

12. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

* * * * *